

zborník

VÍZIE A PERSPEKTÍVY
OPATROVNÍCTVA
V SÚKROMNOM PRÁVE
(s akcentom na opatrovníctvo
plnoletých osôb)

Čipková, Jančárová (zost.)

PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

zborník

**Vízie a perspektívy opatrovníctva v súkromnom práve (s akcentom na opatrovníctvo
plnoletých osôb)**

zborník príspevkov z vedeckej konferencie

„Vízie a perspektívy opatrovníctva v súkromnom práve (s akcentom na opatrovníctvo
plnoletých osôb)“

ktorá sa konala 18. októbra 2024

na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave

**Visions and perspectives of guardianship in private law (with emphasis on guardianship
of adults)**

collection of papers from the scientific conference

"Visions and perspectives of guardianship in private law (with emphasis on guardianship of
adults)"

which was held on 18 October 2024

at the Faculty of Law, Comenius University in Bratislava

PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

2024

Vízie a perspektívy opatrovníctva v súkromnom práve (s akcentom na opatrovníctvo plnoletých osôb) / Tamara Čipková, Viktória Jančárová (zost.).
Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. 77 s. ISBN 978-80-7160-741-0

© Autori

Zostavovatelia: Tamara Čipková, Viktória Jančárová

Návrh obálky: Jozef Andraško

Recenzenti: doc. JUDr. Matej Horvat, PhD.

doc. JUDr. Zuzana Hamuláková, PhD.

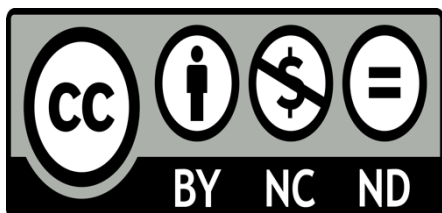
Zborník je výstupom z projektu VEGA č. 1/0626/24– Súkromnoprávne záruky právnej ochrany znevýhodnených osôb – zraniteľných dospelých, pri výkone ich právnej subjektivity, zodpovedný riešiteľ: prof. JUDr. Alexandra Löwy, PhD., LL.M.

1.vydanie

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

2024

ISBN (e-verzia) 978-80-7160-741-0

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, AttributionNonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovanie používať za predpokladu uvedenie mena autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Konferencia sa uskutočnila s finančnou podporou

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VÝSKUMU,
VÝVOJA A MLÁDEŽE
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

(VEGA) Vedecká grantová agentúra
MSVvM SR a SAV

ako súčasť projektu

Súkromnoprávne záruky právnej ochrany znevýhodnených osôb – zraniteľných dospelých, pri výkone ich právnej subjektivity, registračné číslo 1/0626/24

OBSAH

OCHRANA ZRANITEĽNÝCH DOSPELÝCH V PRÍPADOCH S VÄZBOU K VIACERÝM PRÁVNYM PORIADKOM SÚČASNE – SÚČASNOSŤ A PERSPEKTÍVY _____ 5

Burdová

ZÁKONNÉ ZASTÚPENIE VO VECIACH PRÁV DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA _____ 15

Daňko, Čipková

OPATROVNÍK PRI POSKYTOVANÍ ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI _____ 23

Kušníriková, Koromház

PRÁVNE NÁSTROJE A MECHANIZMY OCHRANY DOSPLEÝCH OSÔB V CIVILNOM PROCESSE. KOMPARATÍVNA ANALÝZA ZAMERANÁ NA PRÁVNU ÚPRAVU RAKÚSKEJ REPUBLIKY. _____ 32

Meňhartová

PRÁVNA OCHRANA ZRANITEĽNÝCH DOSPELÝCH *DE LEGE LATA A DE LEGE FERENDA* _____ 42

Smyčková, Löwy

PODPORA SAMOSTATNÉHO ROZHODOVANIA OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM V PRAXI ZARIADENÍ SOCIÁLNYCH SLUŽIEB _____ 55

Stavrovská, Šebová

OPATROVNÍCTVO PLNOLETÝCH OSÔB A JEHO ALTERNATÍVY, PRÁVNY KONTEXT A VÝZVY _____ 67

Zajác Ševcová

OCHRANA ZRANITEĽNÝCH DOSPELÝCH V PRÍPADOCH S VÄZBOU K VIACERÝM PRÁVNÝM PORIADKOM SÚČASNE – SÚČASNOSŤ A PERSPEKTÍVY¹

PROTECTION OF VULNERABLE ADULTS IN CROSS-BORDER CASES – PRESENT AND FUTURE PERSPECTIVES

Katarína Burdová²

Abstrakt: Príspevok predstavuje najvýznamnejšie pramene medzinárodného práva súkromného upravujúce medzinárodnú ochranu dospelých a vývoj v tejto oblasti. Vzhľadom k plánovaným zmenám, ktoré by predstavovalo prijatie návrhu Rozhodnutia Rady, ktorým sa členské štáty oprávňujú stať sa alebo zostať v záujme Európskej únie zmluvnými stranami Dohovoru z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých a návrhu nariadenia Európskej únie a Rady o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone opatrení a spolupráci vo veciach týkajúcich sa ochrany dospelých je skúmané, aké zmeny by ich prijatie prinieslo v porovnaní so súčasnou slovenskou právnou úpravou. Článok poukazuje na potrebu precizovania aplikačného vzťahu pravidiel medzinárodnej právomoci podľa navrhovaného nariadenia a vnútroštátnych právnych predpisov členských štátov EÚ a na potrebu vymedzenia situácií, ktoré sa na účely čl. 6 budúceho nariadenia považujú za cezhraničné.

Kľúčové slová: zraniteľný dospelý, medzinárodné právo súkromné, medzinárodná právomoc, rozhodné právo

Abstract: The paper presents the main sources of private international law governing the international protection of adults and developments in this area. In view of the changes that would be brought about by the adoption of the proposal for a Council Decision authorising Member States to become or remain parties to the Convention of 13 January 2000 on the International Protection of Adults and the proposal for a Regulation of the European Union and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to the protection of adults, the article examines what changes their adoption would bring about in comparison with the current Slovak legislation. The article highlights the need to clarify the relationship between the rules of international jurisdiction under the proposed Regulation and the national laws of the EU Member States, as well as the need to define the situations that are considered cross-border for the purposes of Article 6 of the proposed Regulation.

Key words: vulnerable adult, private international law, international jurisdiction, applicable law

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0626/24 Súkromnoprávne záruky právnej ochrany znevýhodnených osôb – zraniteľných dospelých, pri výkone ich právnej subjektivity

² Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov

Úvod

Právna ochrana zraniteľných dospelých prostriedkami medzinárodného práva súkromného je témou, ktorá s ohľadom na demografický vývoj v Európskej únii (ďalej len „EÚ“)³ a narastajúci trend mobility osôb starších ako 65 rokov⁴ naberá na význame. A súvisí okrem iného aj s tým, že právna úprava opatrení na ochranu zraniteľných dospelých sa v jednotlivých členských štátoch Európskej únie odlišuje.⁵

Ako uvádzajú autori štúdie o cezhraničnej ochrane zraniteľných dospelých, celkovo pretrvávajú výrazné rozdiely v prístupe k právnej úprave medzi tými členskými štátmi EÚ, ktoré presadzujú podporované rozhodovanie⁶ a tými členskými štátmi EÚ, ktorých systém je založený na náhradnom rozhodovaní,⁷ čo môže spôsobiť problémy v prípade situácií, ktoré majú väzbu k viacerým právnym poriadkom súčasne.⁸

Cieľom tohto príspevku je v predstaviť najvýznamnejšie pramene medzinárodného práva súkromného upravujúce skúmanú problematiku a poukázať na vývoj v tejto oblasti. Vzhľadom k plánovaným zmenám, ktoré by predstavovalo prijatie Rozhodnutia Rady, ktorým sa členské štáty oprávňujú stať sa alebo zostať v záujme Európskej únie zmluvnými stranami Dohovoru z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých⁹ a nariadenia Európskej únie a Rady o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone opatrení a spolupráci vo veciach týkajúcich sa ochrany dospelých¹⁰ sa v ďalšej časti zameriame na posúdenie otázky, či ich prijatie bude z pohľadu slovenského medzinárodného práva súkromného predstavovať radikálnu zmenu paradigmy určovania medzinárodnej právomoci a rozhodného práva.¹¹

Vývoj právnej úpravy ochrany zraniteľných dospelých v medzinárodnom práve súkromnom

Právna úprava ochrany zraniteľných dospelých v situáciách s väzbou k viacerým právnym poriadkom súčasne je predmetom úpravy medzinárodného práva súkromného, ktoré je z pohľadu slovenského práva považované za samostatné právne odvetvie. Normy

³ K tomu bližšie: Eurostat: Population structure and ageing. Dostupné cez: ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing

⁴ K tomu bližšie: Older persons and migration. Dostupné cez: migrationdataportal.org/themes/older-persons-and-migration

⁵ K tomu bližšie napr. Comparative analysis of national regulatory systems. In: ADRIAENSSENS, L., BORRETT, C., FIALON, S., FRANZINA, P., RASS-MASSON, N., SUMNERS, I. Study on the cross-border legal protection of vulnerable adults in the EU. Final report. - Brussels: European Commission, 2021, s. 29 – 98.

⁶ Podporované rozhodovanie „vychádza z predpokladu, že každá osoba je schopná sa rozhodnúť, môže k tomu však potrebovať väčšiu alebo menšiu mieru podpory.“ In: MIŠOVÁ, I., STAVROVSKÁ, Z., Podporované rozhodovanie. Bratislava: ZPMP v SR, 2009, s. 5.

⁷ Náhradné rozhodovanie „je charakteristické tým, že opatrovník rozhoduje namiesto dotknutej osoby (a v dôsledku toho dotknutá osoba je vylúčená z rozhodovania).“ In: MIŠOVÁ, I., STAVROVSKÁ, Z., Podporované rozhodovanie. Bratislava: ZPMP v SR, 2009, s. 5.

⁸ ADRIAENSSENS, L., BORRETT, C., FIALON, S., FRANZINA, P., RASS-MASSON, N., SUMNERS, I. Study on the cross-border legal protection of vulnerable adults in the EU. Final report. - Brussels: European Commission, 2021, s.30.

⁹ COM(2023)281.

¹⁰ COM(2023)280.

¹¹ Problematikou uznávania a výkonu opatrení prijatých orgánmi cudzieho štátu sa budeme zaoberať v inom príspevku.

medzinárodného práva súkromného regulujú najmä otázky medzinárodnej právomoci na prijímanie opatrení na ochranu zraniteľnej dospeléj osoby, rozhodné právo a tiež otázky uznávania a výkonu cudzích rozhodnutí v týchto veciach, čím reflektujú osobitný charakter týchto situácií v porovnaní s rýdzo vnútroštátnymi prípadmi.¹²

Právna úprava ochrany zraniteľných dospelých je, z hľadiska prameňov práva, v súčasnom slovenskom medzinárodnom práve súkromnom, obsiahnutá v zákone č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „ZMPS“)¹³ a v bilaterálnych zmluvách o právnej pomoci,¹⁴ ktoré majú v zmysle § 2 ZMPS aplikačnú prednosť pred ZMPS.

Normy medzinárodného práva súkromného vnútroštátnej povahy síce zohľadňujú špecifický charakter súkromnoprávných vzťahov a otázok, ktoré majú väzbu k viacerým právnym poriadkom súčasne, ale pokiaľ nerešpektujú prevládajúce európske resp. globálne trendy, nie sú samé o sebe dostatočné na zaistenie cezhraničnej kontinuity právnej ochrany zraniteľných dospelých. Unifikácia noriem medzinárodného práva súkromného sa preto považuje za mimoriadne dôležitú.

K unifikácii noriem medzinárodného práva súkromného v skúmanej oblasti významným spôsobom prispela Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného, ktorá sa touto problematikou začala zaoberať v roku 1993 v rámci prác na revízii haagskeho dohovoru z 5. októbra 1961 o právomoci orgánov a rozhodnom práve v oblasti ochrany maloletých osôb, kedy sa zvažovalo rozšírenie pôsobnosti budúceho revidovaného dohovoru aj na ochranu právne nespôsobilých osôb. Predpokladalo sa totiž, že riešenia, ktoré boli prijaté na ochranu detí by sa mohli použiť aj na ochranu dospelých osôb. Neskôr sa od tohto zámeru upustilo¹⁵ a prijatý Haagsky dohovor z 19. októbra 1996 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností a opatrení na ochranu dieťaťa limituje svoju pôsobnosť na deti od narodenia do dosiahnutia veku 18 rokov (článok 2). V roku 1997 začala na pôde Haagskej konferencie medzinárodného práva súkromného činnosť Osobitná komisia, ktorá pripravila návrh dohovoru, ktorý sa stal základom pre Dohovor o medzinárodnej ochrane dospelých osôb, ktorý bol prijatý 13. januára 2000.¹⁶

¹² Ide napr. o situácie, kedy má zraniteľný dospelý obvyklý pobyt na Slovensku a je cudzím štátnym príslušníkom alebo zraniteľný dospelý s obvyklým pobytom na Slovensku vlastní majetok v cudzine alebo sa zraniteľný dospelý s obvyklým pobytom v inom štáte nachádza na Slovensku a je potrebné prijať opatrenia na ochranu jeho osoby.

¹³ Predovšetkým § 42, § 31, § 63 a nasl. ZMPS. K tomu pozri bližšie napr. ĎURIŠ, M., BURDOVÁ, K., Vybrané otázky právnej ochrany zraniteľných dospelých prostriedkami medzinárodného práva súkromného - zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. In Právny obzor, 2012, roč. 95, č.2, s.164 - 172.

¹⁴ Problematikou bilaterálnych zmlúv o právnej pomoci sa budeme zaoberať v inom príspevku.

¹⁵ Ako uvádza dôvodová správa v kontexte právnej úpravy medzinárodnej právomoci *„dospelá osoba na rozdiel od dieťaťa, ktoré je predmetom sporu medzi rodičmi, vo väčšine prípadov nie je predmetom súperenia medzi osobami, ktoré by chceli vykonávať ochranu. Takisto je vhodné priliš nebrániť dobrej vôli kohokoľvek, kto by bol ochotný prevziať na seba túto zodpovednosť... zdá sa vhodné umožniť jej obrátiť sa na orgány, ktoré sú čo najbližšie k miestu jej pobytu...“* LAGARDE, P., Dohovor z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých osôb. Dôvodová správa. Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného. Stále byro. 2017, s. 40 - 41.

¹⁶ LAGARDE, P., Dohovor z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých osôb. Dôvodová správa. Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného. Stále byro. 2017, s. 38.

Dohovor o medzinárodnej ochrane dospelých sa z hľadiska vecnej pôsobnosti „vzťahuje na ochranu dospelých osôb¹⁷ v medzinárodných situáciách¹⁸, ktorí z dôvodu svojej oslabenej alebo nedostatočnej osobnej spôsobilosti¹⁹ nie sú schopní chrániť svoje záujmy“. Negatívne vymedzenie vecnej pôsobnosti haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých je obsiahnuté v článku 4.

Dohovor o medzinárodnej ochrane dospelých je zameraný, okrem úpravy administratívnej spolupráce ústredných orgánov zmluvných štátov, (čl. 1 ods. 2 písm. e) dohovoru) najmä na dva dôležité okruhy otázok.

Prvý okruh sa týka opatrení na ochranu osoby alebo majetku dospelého²⁰ a vo vzťahu k týmto opatreniam upravuje haagsky dohovor medzinárodnú právomoc orgánov zmluvných štátov na prijímanie týchto opatrení (čl. 1 ods. 2 písm. a)), rozhodné právo, ktoré majú tieto orgány aplikovať pri výkone svojej právomoci (čl. 1 ods. 2 písm. b)) a podmienky, za ktorých je možné uznať a vykonať takéto ochranné opatrenia v ostatných zmluvných štátoch dohovoru (čl. 1 ods. 2 písm. d)).

Druhý okruh sa týka tzv. plnomocenstiev pre prípad nespôsobilosti,²¹ pre ktoré kolízne normy upravené v haagskom dohovore určujú rozhodné právo, ktorým sa spravuje existencia,

¹⁷ V zmysle čl. 2 dohovoru o ochrane dospelých osôb je dospelým osoba, ktorá dosiahla vek 18 rokov, pričom dohovor sa vzťahuje aj na opatrenia vo vzťahu k dospelému, ktorý v čase ich prijatia nedosiahol vek 18 rokov.

¹⁸ Dohovor neobsahuje bližšie vymedzenie pojmu “medzinárodná situácia”.

¹⁹ Dôvodová správa k dohovoru uvádza, že “dospelé osoby, ktoré má tento dohovor chrániť sú fyzicky alebo duševne nespôsobilé osoby s “nedostatočnou” osobnou spôsobilosťou.” LAGARDE, P., Dohovor z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých osôb. Dôvodová správa. Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného. Stále byro. 2017, s. 42

²⁰ V zmysle článku 3 dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých sa tieto opatrenia môžu týkať najmä

- a) určenia nespôsobilosti a uloženia ochranného režimu;
- b) umiestnenia dospelého pod ochranu justičného alebo správneho orgánu;
- c) opatrovníctva, poručníctva a podobných inštitútov;
- d) určenia a úloh osoby alebo orgánu, ktoré sú zodpovedné za osobu alebo majetok dospelého, ktoré ho zastupujú alebo mu pomáhajú;
- e) umiestnenia dospelého do zariadenia alebo na iné miesto, kde je možné poskytnúť ochranu;
- f) správy, udržiavania alebo nakladania s majetkom dospelého;
- g) povolenia špecifického zásahu na ochranu osoby alebo majetku dospelého.

Ako upozorňuje dôvodová správa napriek tomu, že dohovor pokrýva veľmi široký okruh opatrení, neznamená to, že každý organ zmluvného štátu, ktorý má medzinárodnú právomoc podľa nariadenia ich môže alebo dokonca musí použiť. Organ zmluvného štátu, ktorý má medzinárodnú právomoc na prijatie opatrenia “ich môže použiť, ak sú stanovené rozhodným právom podľa tohto dohovoru, pričom v takom prípade budú patriť do rozsahu pôsobnosti dohovoru.” LAGARDE, P., Dohovor z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých osôb. Dôvodová správa. Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného. Stále byro. 2017, s. 45. V tomto kontexte je potrebné dodať, že právna úprava určovania rozhodného práva, ktorým sa spravuje prijímanie opatrení na ochranu dospeléj osoby vychádza zo zásady aplikácie hmotného práva štátu konajúceho súdu (lex fori) – čl. 13 ods. 1 v spojení s čl. 19 haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých.

²¹Obdobný pojem používa slovenská jazyková verzia dôvodovej správy k dohovoru na vymedzenie situácií, kedy dospelá osoba sama v predstihu a pre prípad svojej nespôsobilosti udelí (na základe dohody alebo jednostranného právneho úkonu) inej osobe podľa svojho výberu právo konať v jej mene. Rozsah oprávnenia na zastupovanie môže byť rôzny a môže sa týkať tak správy majetku dospeléj osoby ako aj osobnej starostlivosti o ňu. Ako uvádza dôvodová správa, takýmto spôsobom udelené oprávnenie na zastupovanie osoby možno začať vykonávať spravidla až potom, ako príslušný orgán štátu potvrdí nespôsobilosť osoby, ktorá toto oprávnenie udelila. LAGARDE, P., Dohovor z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých osôb. Dôvodová správa. Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného. Stále byro. 2017, s. 67.

rozsah, zmena a zánik oprávnenia na zastupovanie ako aj spôsob výkonu týchto oprávnení. (článok 1 ods. 2 písm. d)). Dohovor sa neuplatňuje na prípady ex lege zastupovanie dospelých osoby.²²

Haagsky dohovor o medzinárodnej ochrane dospelých napriek svojej komplexnosti nedosiahol v počte ratifikácií úspech dohovoru z 19. októbra 1996 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností a opatrení na ochranu dieťaťa.²³ Zmluvnou stranou haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých je do dnešného dňa len 16 európskych štátov. Slovenská republika týmto dohovorom nie je viazaná.

V kontexte nami skúmanej problematiky je potrebné upozorniť, že na univerzálnej úrovni bol dňa 13. decembra 2006 Valným zhromaždením OSN prijatý dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (ďalej len „CRPD“).²⁴ CRPD, na rozdiel od haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých, nie je prameňom slovenského medzinárodného práva súkromného²⁵ pretože neupravuje otázky, ktoré patria do predmetu úpravy MPS, avšak ako významný ľudskoprávny nástroj má (najmä články 12 a 19 CRPD) významný vplyv na aplikáciu a interpretáciu prameňov medzinárodného práva súkromného.

V kontexte záväzkov, ktoré zmluvným štátom vyplývajú z CRPD sa otvára otázka zlučiteľnosti²⁶ haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane detí a CRPD, keďže niektoré

²² LAGARDE, P., Dohovor z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých osôb. Dôvodová správa. Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného. Stále byro. 2017, s. 65. Na tomto mieste dôvodová správa uvádza ako príklad zákonné zastupovanie jedného z manželov druhým manželom na účely prijatia lekárskeho rozhodnutia po nehode, po ktorej jeden z manželov upadol do kómy. Ako uvádza Medič "výskumy ukazujú, že zákonné zastupovanie sa v prípade zraniteľných dospelých vyskytuje v právnych úpravách len v siedmich členských štátoch. MEDIČ, I., International protection of adults: from caterpillar to butterfly?! In Private International Law and International Organizations – achievements and challenges. Conference Proceedings. Niš: Faculty of Law University of Niš, 2024. s. 70

²³ Dohovor má k dnešnému dňu 56 zmluvných štátov vrátane všetkých členských štátov Európskej únie.

²⁴ SVÁK, J., Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím. 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2024, s. 23

²⁵ Zmluvnou stranou CRPD je Slovenská republika (Národná rada SR vyslovila s dohovorom súhlas uznesením č. 2048 z 9. marca 2010 a rozhodla, že ide o medzinárodnú zmluvu, ktorá má podľa čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky prednosť pred zákonmi. Platnosť pre Slovenskú republiku nadobudol 3. mája 2008, vyhlásený bol foromou Oznámenia MZV Sr č. 317/2010 Z.z.) a k tomuto dohovoru pristúpila aj Európska únia. SVÁK, J., Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím. 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2024, s. 15 a 21.

²⁶ Ako sa uvádza napr. v návrhu Rozhodnutia Rady, ktorým sa členské štáty oprávňujú stať sa alebo zostať v záujme Európskej únie zmluvnými stranami Dohovoru z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých COM(2023) 281 final s. 4 - Haagskemu dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých sa vyčíta najmä to, že v článku 3 písm. c) "obsahuje ustanovenia, ktoré údajne zvyhodňujú alebo tolerujú opatrenia týkajúce sa náhradného rozhodovania... čím by sa mohlo umožniť uznávanie opatrení, ktorými sa zavádza náhradné rozhodovanie namiesto podporovaného rozhodovania." Veľmi podrobne sa otázkou zlučiteľnosti nielen haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých ale aj navrhovaného nariadenia o medzinárodnej ochrane dospelých zaoberal vo svojom stanovisku Európsky hospodársky a sociálny výbor. K tomu pozri bližšie: European Economic and Social Committee: International protection of adults. Opinion. SOC/779. Pozri tiež Joint Submission to the European Commission by the UN Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities (Gerard Quinn) and the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons (Claudia Mahler), Towards Greater Coherence of International Law. Reflections on the adequacy of the European Commission's proposal for a Regulation and Council Decision governing the Hague Convention on the Protection of Adults

kategórie zraniteľných dospelých, na ktoré sa vzťahuje haagsky dohovor o medzinárodnej ochrane dospelých môžu tiež využívať ochranu CRPD.²⁷

Od roku 2016 sa problematike ochrany zraniteľných dospelých intenzívne venuje pozornosť EÚ.²⁸ Výsledkom jej činnosti je návrh Rozhodnutia Rady, ktorým sa členské štáty oprávňujú stať sa alebo zostať v záujme Európskej únie zmluvnými stranami Dohovoru z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých (ďalej len „návrh rozhodnutia o pristúpení k dohovoru“)²⁹ a návrh nariadenia Európskej únie a Rady o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone opatrení a spolupráci vo veciach týkajúcich sa ochrany dospelých (ďalej len „návrh nariadenia o ochrane dospelých“).³⁰ V prípade prijatia oboch návrhov a pristúpenia všetkých členských štátov EÚ (okrem Dánska³¹) k haagskemu dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých sa bude, až na určité výnimky, nariadenie EÚ o ochrane dospelých uplatňovať v členských štátoch EÚ prednostne pred haagskym dohovorem v prípade, že dotknutý dospelý má obvyklý pobyt v niektorom z členských štátov EÚ.³²

Návrh nariadenia o ochrane dospelých pritom na viacerých miestach odkazuje na použitie pravidiel haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých, platí to pre pravidlá medzinárodnej právomoci na prijímanie opatrení, pri ktorých by mali členské štáty aplikovať ustanovenia kapitoly II haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých doplnené o možnosť voľby súdu, ktorú upravuje čl. 6 a 7 návrhu nariadenia o ochrane dospelých. Rovnako tak návrh nariadenia o ochrane dospelých pri právnej úprave rozhodného práva priamo odkazuje na kapitolu III haagskeho dohovoru.

Naopak, návrh nariadenia o ochrane dospelých prináša vlastnú právnu úpravu uznávania a výkonu opatrení prijatých v jednom členskom štáte v ostatných členských štátoch (kapitola IV nariadenia o ochrane dospelých), zakotvuje povinnosť priznávať dôkaznú moc verejným listinám z iných členských štátov (kapitola V) a upravuje administratívnu spoluprácu ústredných orgánov členských štátov. Nariadenie tiež zavádza európske osvedčenie o zastúpení (kapitola VII) a zriadenie a prepojenie registrov ochrany (kapitola VIII).

Vplyv prijatia nariadenia o ochrane dospelých a pristúpenia k haagskemu dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých na slovenské medzinárodné právo súkromné

<<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/disability/olderpersons/Annex-Joint-Submission-Towards-Greater-Coherence-International-Law.pdf>> a tiež aj European Disability Forum („EDF“), Re: Proposed EU Regulation on the protection of adults. Opinion, 2023. Retrieved January 15, 2024, <https://www.edf-feph.org/content/uploads/2023/11/Legal-Opinion-Vulnerable-Adults.pdf>

²⁷ Dohovor má k dnešnému dňu 56 zmluvných štátov vrátane všetkých členských štátov Európskej únie.

²⁸ K priebehu prác pozri bližšie FRANZINA, P., KRUGER, T., The International Protection of Adults after Brexit. In: International Journal of Law, Policy and the Family, 38, 2024, č. 1, s. 5-6.

²⁹ COM(2023)281.

³⁰ COM(2023)280.

³¹ Dánsko sa rozhodlo uplatniť tzv. opt out na základe protokolu o postavení Dánska, čo má za následok o.i. to, že sa tieto návrhy na Dánsko nevzťahujú. K tomu pozri bližšie: LYSINA, P., HAŤAPKA, M., BURDOVÁ, K. a kol., Medzinárodné právo súkromné. 3. vydanie. Bratislava: C.H.Beck, 2023. s. 38-39.

³² Článok 59 návrhu nariadenia EÚ o ochrane dospelých.

Ako už bolo uvedené vyššie, Slovenská republika nie je zmluvnou stranou haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých.³³ Ak by Slovenská republika pristúpila k tomuto dohovoru, tento by mal v zmysle § 2 ZMPS aplikačnú prednosť pred ustanoveniami ZMPS. Budúce nariadenie o ochrane dospelých by tiež malo aplikačnú prednosť pred ZMPS a to na základe článku 7 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky.³⁴

Zmenilo by pristúpenie k haagskemu dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých a prijatie nariadenia o ochrane dospelých zásadným spôsobom súčasnú slovenskú právnu úpravu medzinárodnej právomoci a rozhodného práva? Aký by bol priestor pre aplikáciu vnútroštátnych pravidiel?

V prípade právnej úpravy medzinárodnej právomoci by sa po prijatí posudzovaných návrhov aplikovalo nariadenie v prípade, že dotknutý dospelý má obvyklý pobyt v niektorom členskom štáte a haagsky dohovor v prípade, že dotknutý dospelý, vo vzťahu ku ktorému prijímajú slovenské súdy opatrenie na ochranu jeho osoby alebo majetku, má obvyklý pobyt na území takého nečlenského štátu, ktorý je viazaný haagskym dohovorom.³⁵

Otázkou, na ktorú návrh nariadenia nedáva odpoveď je, či v prípade, ak dotknutý dospelý má obvyklý pobyt v nečlenskom štáte, ktorý nie je zmluvnou stranou haagskeho dohovoru, majú slovenské súdy aplikovať § 42 ods. 2 ZMPS alebo kritériá právomoci podľa návrhu nariadenia. Inými slovami, sú pravidlá medzinárodnej právomoci podľa návrhu nariadenia (najmä čl. 9 haagskeho dohovoru) univerzálne použiteľné alebo sa uplatnia len vo vzťahu k dospelým s obvyklým pobytom v Európskej únii?

Absencia právnej úpravy tzv. zostatkovej právomoci, akú nachádzame v iných nariadeniach EÚ v oblasti justičnej spolupráce v civilných veciach (napr. čl. 6 nariadenia Brusel Ia, čl. 6 a čl. 14 nariadenia Brusel Ib) spolu so širokým výkladom pojmu „cezhraničná situácia“ zo strany SD EÚ,³⁶ na účely iných nariadení upravujúcich medzinárodnú právomoc, naznačujú, že pravidlá medzinárodnej právomoci podľa návrhu nariadenia (vrátane odkazu na použitie haagskeho dohovoru) by mohli mať univerzálnu použiteľnosť a v rozsahu vecnej a časovej

³³ Ako je uvedené v riadnom predbežnom stanovisku Ministerstva spravodlivosti SR: *“Ministerstvo spravodlivosti SR v minulosti pripravilo po rokovaníach s dotknutými rezortmi návrh na pristúpenie Slovenskej republiky k tomuto dohovoru. Legislatívny proces (LP/2018/20) bol však po medzirezortnom pripomienkovom konaní pozastavený, okrem iného z dôvodu pripravovanej reformy systému opatrovníctva, ktorá sa však stále nerealizovala.”*

³⁴ Na tomto mieste je potrebné zdôrazniť, že uvedené právne predpisy obsahujú normy medzinárodného práva súkromného. Aj po ich prijatí naďalej si členské štáty EÚ ponechávajú *“právomoc prijímať hmotnoprávne a procesnoprávne pravidlá v oblasti ochrany dospelých.”* Odôvodnenie 13 návrhu Rozhodnutia Rady, ktorým sa členské štáty oprávňujú stať sa alebo zostať v záujme Európskej únie zmluvnými stranami Dohovoru z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých.

³⁵ Článok 59 návrhu nariadenia EÚ o ochrane dospelých a tam uvedené výnimky z tohto pravidla.

³⁶ Napr. v prípade Owusu (rozsudok z 1. Marca 2005, Owusu (C-281/02) ECLI:EU:C:2005:120 SD EÚ konštatoval, *“že na účely uplatnenia čl. 2 Bruselského dohovoru medzinárodná povaha predmetného právneho vzťahu nemusí nevyhnutne vyplývať z toho, že sa týka viacerých zmluvných štátov”* LYSINA, P., HAŤAPKA, M., BURDOVÁ, K. a kol., *Medzinárodné právo súkromné*. 3. vydanie. Bratislava: C.H.Beck, 2023. s. 42 a tiež v prípade Lopez (rozsudok z 29. Novembra 2007, Lopez (C-68/07) ECLI:EU: C:2007:740) SD EÚ konštatoval, že ustanovenia o medzinárodnej právomoci podľa nariadenia Brusel IIa sa majú vykladať v tom zmysle, že ani v prípade, že odporca nemá obvyklý pobyt v žiadnom členskom štáte a nie je ani štátnym príslušníkom žiadneho členského štátu, nemôžu súdy členského štátu založiť právomoc podľa vnútroštátnych pravidiel, ak je podľa nariadenia daná právomoc súdu iného členského štátu.

pôsobnosti budúceho nariadenia, by tak vylučovali aplikáciu § 42 ods. 2 ZMPS. V záujme zabezpečenia právnej istoty by však bolo vhodné, aby sa s touto otázkou budúce nariadenie jednoznačne vysporiadalo napr. v odôvodnení ako je to napr. v prípade odôvodnenia 12 Nariadenia Rady (ES) č. 4/2009 z 18. decembra 2008 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a o spolupráci vo veciach vyživovacej povinnosti.

Pravidlá upravujúce rozhodné právo sú univerzálne použiteľné, čo vyplýva z článku 18 haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých, v rozsahu pôsobnosti budúceho nariadenia o ochrane dospelých resp. haagskeho dohovoru, tak bude aplikácia § 31 ZMPS vylúčená.

Súčasná slovenská právna úprava medzinárodnej právomoci na prijímanie opatrení na ochranu dospelého je, rovnako ako právna úprava haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých, založená na kritériu obvyklého pobytu dotknutého dospelého.³⁷ Rozdiely je možné badať v právnej úprave *perpetuatio fori*³⁸, v chýbajúcej explicitnej právnej úprave týkajúcej sa utečencov a medzinárodne vysídlených osôb v ZMPS³⁹ a v ZMPS absentujúcej možnosti založenia právomoci na konanie vo veciach obmedzenia spôsobilosti na právne úkony či opatrovníckych veciach vo vzťahu k dospelému, ktorého obvyklý pobyt nie je možné zistiť.⁴⁰ Užitočným nepochybne bude aj ustanovenie čl. 9 haagskeho dohovoru, ktoré umožňuje súdu zmluvného štátu, na území ktorého sa nachádza majetok dospelého, prijímať opatrenia vo vzťahu k tomuto majetku aj keď má dospelý obvyklý pobyt v cudzine. Súčasná slovenská právna úprava v § 42 ods. 2 ZMPS umožňuje len prijímanie opatrení potrebných na ochranu majetku dospelého.

Už zo samotnej povahy vnútroštátnej právnej úpravy táto, na rozdiel od haagskeho dohovoru, neumožňuje prevzatie právomoci alebo postúpenie právomoci z dôvodu, že určitý súd je vhodnejší na posúdenie záujmov dospelého (čl. 7 a 8 haagskeho dohovoru). Vzhľadom k uvedenému je možné konštatovať, že aplikácia ustanovení upravujúcich medzinárodnú právomoc na prijímanie opatrení na ochranu osoby alebo majetku dospelého podľa haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých neprinesie z pohľadu súčasného slovenského medzinárodného práva súkromného radikálne zmeny, prináša však jednoznačné riešenia špecifických prípadov (napr. obvyklý pobyt dospelého nie je možné určiť) a umožní zohľadňovanie špecifických okolností jednotlivých prípadov a záujmov dospelého (čl. 7 a 8 haagskeho dohovoru).

³⁷ Porovnaj § 42 ods. 1 ZMPS a čl. 5 ods. 1 Haagskeho dohovoru o medzinárodnej ochrane dospelých.

³⁸ Slovenská právna úprava je v zmysle § 48 ods. 2 ZMPS založená na pravidle, že súd preskúma právomoc na základe skutočností, ktoré existujú v čase podania návrhu a ak následne dôjde k zmene týchto skutočností, právomoc súdu ostáva zachovaná. Haagsky dohovor v článku 5 ods. 2 stanovuje pravidlo, podľa ktorého „*zmena obvyklého pobytu v čase, keď sa orgány zaoberajú žiadosťou o prijatie opatrenia ipso facto zbavuje orgány predchádzajúceho štátu obvyklého pobytu ich právomoci a ukladá im povinnosť odmietnuť ich výkon*“. LAGARDE, P., Dohovor z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých osôb. Dôvodová správa. Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného. Stále byro. 2017, s. 54

³⁹ Haagsky dohovor upravuje tieto otázky v čl. 6, v ZMPS síce absentuje explicitná právna úprava, podľa nášho názoru je však možné na tieto situácie aplikovať § 47a ZMPS.

⁴⁰ § 42 ods. 2 ZMPS umožňuje v takýchto prípadoch len prijatie opatrení potrebných na ochranu osoby alebo majetku dospelého a to podľa slovenského práva. Čl. 5 haagskeho dohovoru umožňuje súdom zmluvného štátu, na území ktorého sa dospelý, ktorého obvyklý pobyt nemožno zistiť, nachádza, prijať akékoľvek opatrenie dostupné podľa rozhodného práva, ktoré patrí do rozsahu pôsobnosti nariadenia.

Skutočne výraznú zmenu je však možné očakávať od umožnenia voľby súdu, ktorú obsahuje čl. 6 návrhu nariadenia o ochrane dospelých, čo predstavuje z pohľadu slovenského MPS zásadnú novinku oproti súčasnej právnej úprave. Je potrebné zdôrazniť, že voľba súdu nie je neobmedzená a návrh nariadenia ju umožňuje len po splnení určitých podmienok. Osobitne je potrebné zdôrazniť, že voľba súdu je prípustná len v prípade, že dospelý má obvyklý pobyt na území niektorého členského štátu.

V kontexte relatívne nedávneho rozsudku SD EÚ vo veci Inkreal,⁴¹ v ktorom SD EÚ pripustil voľbu súdu v zmysle čl. 25 nariadenia Brusel Ia aj v prípade rýdzo vnútroštátnych situácií, v ktorých jediným medzinárodným prvkom bola voľba súdu iného členského štátu, vyvstáva v kontexte čl. 6 návrhu nariadenia o ochrane dospelých otázka, či (s ohľadom na absenciu vymedzenia pojmu cezhraničná situácia v tomto návrhu) by bolo možné rozšírenie záverov vo veci Inkreal aj na čl. 6 návrhu nariadenia a či je pre členské štáty prijateľné, aby sa takýmto spôsobom umožnilo dospelým „vyhnúť sa“ aplikácii kogentných noriem práva určitého členského štátu (spravidla štátu ich obvyklého pobytu). Bez ohľadu na rozhodnutie o zaradení/vylúčení takejto možnosti, by bolo vhodné a v záujme zachovania právnej istoty dospelých s bydliskom v EÚ, aby sa normotvorca v budúcom nariadení s touto otázkou jednoznačne vysporiadal.

Vo vzťahu k plánovanej úprave rozhodného práva je potrebné uviesť, že pri určovaní rozhodného práva, podľa ktorého súd prijíma opatrenia na ochranu osoby alebo majetku tak ZMPS ako aj haagsky dohovor využívajú kritérium lex fori (§ 42 ods. 2 ZMPS a v prípade, ak si slovenský súd založí právomoc na § 42 ods. 1 je rozhodným v zmysle § 31 v spojení s 28 a 30 rozhodným tiež slovenské právo). Na rozdiel od kogentnej slovenskej kolíznej úpravy obsahuje čl. 13 ods. 2 haagskeho dohovoru modifikovanú podobu tzv. únikovej klauzuly, ktorá predstavuje dôležitý prvok flexibility.

Zásadnú zmenu v kolíznoprávnej úprave predstavujú články 15, 16 a 17 haagskeho dohovoru a to vrátane možnosti voľby rozhodného práva (čl. 15 ods. 2 haagskeho dohovoru) a to nielen z dôvodu, že autonómia vôle v tejto oblasti je slovenskému ZMPS neznáma ale aj z dôvodu, že v slovenskom MPS chýba osobitná kolízna norma, ktorá by upravovala otázku rozhodného práva pre plnomocenstvá pre prípad nespôsobilosti. Riešením tohto kvalifikačného problému sa doposiaľ slovenská doktrína nezaoberala, my sa prikláňame k aplikácii § 31 ZMPS a to z dôvodu, že rozsah tejto kolíznej normy, ktorý zahŕňa „ochranné opatrenia vo vzťahu k osobám nespôsobilým na právne úkony“ by sa výkladom (po zohľadnení účelu, ktorý takéto plnomocenstvo plní v tom/ktorom štáte) dal, podľa nášho názoru, rozšíriť aj na tieto prípady. Nevýhodou aplikácie § 31 ZMPS na takéto plnomocenstvá je to, že odkazuje na právo štátu obvyklého pobytu osoby. V niektorých prípadoch, ak by v období medzi udelením takéhoto plnomocenstva a jeho „výkonom“ na Slovensku, došlo k zmene obvyklého pobytu dotknutého dospelého, zmenilo by sa ex lege rozhodné právo, ktorým sa posudzuje platnosť takého plnomocenstva čo by mohlo mať negatívny vplyv na platnosť takéhoto právneho úkonu. Jednoznačnú a podrobnú kolíznoprávnu úpravu v haagskom dohovore je preto potrebné uvítať.

⁴¹ Rozsudok Súdneho dvora z 8. februára 2024, Inkreal, C 566/22, ECLI:EU:C:2024:123

Záver

Právna úprava medzinárodnej ochrany zraniteľných dospelých v súčasnosti prechádza dynamickými zmenami a všetky predložené návrhy je potrebné uvítať, pretože táto oblasť si zaslúži osobitnú pozornosť.

Samozrejme, navrhované zmeny, na ktoré sme poukázali v článku, vyvolávajú ďalšie otázky (otázky aplikačných vzťahov budúceho nariadenia, Haagskeho dohovoru a CRPD; univerzálnosti charakteru noriem upravujúcich medzinárodnú právomoc ale aj otázky súvisiace s inštitútom výhrady verejného poriadku či adaptácie a ďalšie), ich otvorenie v tomto štádiu príprav nariadenia o ochrane dospelých môže prispieť k prijatiu optimálneho riešenia.

Akákoľvek diskusia v tomto smere by však mala smerovať k spoločnému cieľu - unifikácii pravidiel medzinárodného práva súkromného – lebo len spoločné pravidlá sú spôsobilé zaistiť cezhraničnú kontinuitu ochrany dospelých osôb.

Zoznam použitej literatúry

1. ADRIAENSSENS, L., BORRETT, C., FIALON, S., FRANZINA, P., RASS-MASSON, N., SUMNERS, I. *Study on the cross-border legal protection of vulnerable adults in the EU. Final report.* - Brussels: European Commission, 2021, ISBN 978-92-76-46709-0
2. ĎURIŠ, M., BURDOVÁ, K., *Vybrané otázky právnej ochrany zraniteľných dospelých prostriedkami medzinárodného práva súkromného - zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.* In *Právny obzor*, 2012, roč. 95, č.2, s.164 - 172. ISSN 2729-9228
3. FRANZINA, P., KRUGER, T., *The International Protection of Adults after Brexit.* In *International Journal of Law, Policy and the Family*, 38, 2024, č. 1, ebae017, EISSN 1464-3707
4. LAGARDE, P., *Dohovor z 13. januára 2000 o medzinárodnej ochrane dospelých osôb. Dôvodová správa.* - Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného. Stále byro. 2017. ISBN 978-92-79-66987-3
5. LYSINA, P., HAŤAPKA, M., BURDOVÁ, K. a kol., *Medzinárodné právo súkromné.* 3. vydanie. Bratislava: C.H.Beck, 2023. ISBN 978-80-8232-031-5
6. MEDIĆ, I., *International protection of adults: from caterpillar to butterfly?! In Private International Law and International Organizations – achievements and challenges. Conference Proceedings.* Niš: Faculty of Law University of Niš, 2024. ISBN 978-86-7148-320-9
7. MIŠOVÁ, I., STAVROVSKÁ, Z., *Podporované rozhodovanie.* -Bratislava: ZPMP v SR, 2009, ISBN 978-80-89344-03-1
8. SVÁK, J., *Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím.* 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2024. ISBN 978-80-7676-799-7

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Katarína Burdová, PhD.

Katarina.burdova@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

ZÁKONNÉ ZASTÚPENIE VO VECIACH PRÁV DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA¹

LEGAL REPRESENTATION IN INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS MATTERS

Martin Daňko, Tamara Čipková²

Abstrakt: Problematika ochrany práv duševného vlastníctva v kontexte zákonného zastúpenia by z historického, ako aj súčasného pohľadu na osobnostné profily mnohých známych tvorcov mala byť dôležitým prvkom spoločenského a odborného diškurzu. Napriek tomu v Slovenskej republike nie je pertraktovaná. Príspevok poukazuje na dôležitosť tejto témy a zdôrazňuje, že aj osoby s obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony, vrátane tých s duševnou poruchou, môžu vlastnou tvorivou činnosťou vytvoriť predmet práva duševného vlastníctva, ktorého ochrana si vyžaduje osobitný prístup.

Kľúčové slová: tvorivá činnosť, duševná porucha, obmedzená spôsobilosť na právne úkony, ochrana práv duševného vlastníctva

Abstract: The issue of intellectual property rights protection in the context of legal representation should be an important element of social and professional discourse, both historically and from a contemporary perspective on the personality profiles of many well-known creators. Nevertheless, it is not discussed in the Slovak Republic. The paper points to the importance of this topic and emphasises that even persons with limited legal capacity, including those with mental disorders, can create, through their own creative activity, an object of intellectual property law, the protection of which requires a special approach.

Key words: creative activity, mental disorder, limited legal capacity, protection of intellectual property rights

Úvod

Zákonné zastúpenie vo veciach práv duševného vlastníctva by sa na prvý pohľad zdalo ako netradičná kombinácia, ale vzhľadom na špecifiká práv a povinností, ktoré súvisia so správou práv viaznucich k jednotlivým predmetom práv duševného vlastníctva musíme konštatovať, že ide dôležitý aspekt ochrany autorov, pôvodcov alebo majiteľov jednotlivých predmetov práv duševného vlastníctva.

Vytvorenie predmetov práv duševného vlastníctva sa viaže na intelektuálnu činnosť – jedinečnú tvorivú duševnú činnosť v prípade vytvorenia autorského diela alebo inú tvorivú činnosť, ktorú vykonávajú pôvodcovia predmetov priemyselných práv, ako sú vynálezy, úžitkové vzory alebo zapísané dizajny. V tomto prípade sa tvorivá duševná činnosť viaže výlučne len na fyzické osoby bez ohľadu na to, či nadobudli spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, alebo nie. V tomto smere nemožno vylúčiť ani osoby, ktorých spôsobilosť na

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0626/24: „Súkromnoprávne záruky právnej ochrany znevýhodnených osôb - zraniteľných dospelých, pri výkone ich právnej subjektivity“.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

právne úkony je obmedzená z dôvodu existencie duševnej poruchy, ktorá nie je len prechodná alebo nadmerného užívania alkoholických nápojov alebo omamných prostriedkov či jedov. Cieľom príspevku je identifikovať, či slovenská právna úprava dostatočne chráni postavenie osôb nespôsobilých na právne úkony v plnom rozsahu v súvislosti s ochranou výsledkov ich tvorivej duševnej činnosti.

Ernest Hemingway, Franz Kafka, Lev Nikolajevič Tolstoj, Guy de Maupassant či Sylvia Plath, to je len malý výpočet spisovateľov, o ktorých je známe, že trpeli duševnými poruchami.³ Táto skutočnosť má svoj vedecký základ, o ktorý sa postaral americký psychológ James C. Kaufman, ktorý vo svojom diele *Efekt Sylvie Plathovej: Duševná choroba u významných tvorivých spisovateľov*, poukazuje na skutočnosť, že básnici majú väčšie predpoklady na rozvinutie duševnej poruchy ako iní tvoriví spisovatelia. Tento fenomén pomenoval *Efekt Sylvie Plathovej* po americkej spisovateľke, ktorá spáchala samovraždu ako tridsaťročná.⁴

Vo veci ochrany predmetov práv duševného vlastníctva nemôžeme opomenúť ani maloletých. Historicky najmladšou zaznamenanou autorkou je Dorothy Straight, ktorá vo veku štyroch rokov v roku 1962 v napísala knihu *How the World Began* pre svoju starú mamu Dorothy Payne Whitney.⁵ Uvedené skutočnosti nepredstavujú rebríček kuriozít, ale sú dôkazom, že práva duševného vlastníctva k predmetom vytvorených osobami, ktoré môžu mať obmedzenú spôsobilosť na právne úkony si vyžadujú pozornosť na prepojenie otázky opatrovníctva a práva duševného vlastníctva.

Zákonné zastúpenie a ochrana práv duševného vlastníctva

Práva duševného vlastníctva a vymedzenie ich právnej ochrany predstavujú osobitný ekosystém súkromného práva, ktorý si vyžaduje pre svoje pochopenie osobitný stupeň odbornosti. Ako príklad môžeme uviesť autorské právo, ktorého delenie na výhradné osobnostné práva upravené v § 18 zákona č. 185/2015 Z. z. autorský zákon (ďalej len „autorský zákon“ alebo „AZ“) a výhradné majetkové práva upravené v § 19 autorského zákona vytvára pomerne zložitý systém ochrany práv autora. Zákonný zástupca preto musí vynaložiť značné úsilie na ich pochopenie, vzájomnú interakciu, ale predovšetkým ich vhodnú aplikáciu v záujme ochrany autora a jeho diela. Pod pojmom zákonný zástupca je potrebné rozumieť nielen rodičov maloletého dieťaťa⁶, ktoré nemá spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, ale aj opatrovníka osoby obmedzenej v spôsobilosti na právne úkony, alebo napríklad opatrovníka ustanoveného fyzickej osobe z iných vážnych dôvodov podľa § 29 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka⁷ (ďalej len „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“). Napriek významnej úlohe rodičov ako zákonných zástupcov v niektorých otázkach ochrany

³ BLACKFORD, M.: 6 Famous Writers with Mental Health Issues. Zverejnené dňa 3.7.2021, online dostupné na <https://fherehab.com/learning/famous-writers-mental-health>, Behera, P.: 10 Famous Authors Who Suffered From Mental Disorders. Aktualizované dňa 9.8.2024, online dostupné na: <https://www.timesnownews.com/lifestyle/books/features/famous-authors-who-suffered-from-mental-illness/photostory/112398790.cms>

⁴ KAUFMAN, C. J.: The Sylvia Plath Effect: Mental Illness in Eminent Creative Writers. In. *Journal of Creative Behavior*, zverejnené dňa 22.12.2011, online dostupné na: <https://doi.org/10.1002/j.2162-6057.2001.tb01220.x>

⁵ DANTZER, A.: The World's Youngest Published Author Wrote a Creation Story at Age 4. Zverejnené dňa 28.10.2018, online dostupné na: <https://www.thevintagenews.com/2018/10/28/youngest-published-author/>

⁶ Prípadne poručníka alebo opatrovníka ustanoveného maloletému dieťaťu súdom, ak vznikne potreba nahradiť výkon rodičovských práv a povinností podľa ustanovení zákona o rodine.

⁷ Napríklad, ak fyzické osoby trpia určitou telesnou vadou, ktorá ich obmedzuje v niektorých úkonoch a je potrebné, aby za ne konal opatrovník.

a použitia autorských práv nemusí byť postačujúca len ich spôsobilosť na právne úkony. Sme toho názoru, že problematika autorských práv predstavuje tak zložité právne aspekty, na ktoré nemusia intelektuálne postačovať ani samotní rodičia. Túto skutočnosť potvrdzuje, hoc len v otázkach zastupovania v konaní pred súdom, ustanovenie § 90 ods. 1 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilného sporového poriadku (ďalej len „CSP“), kde musí byť strana povinne zastupovaná advokátom v sporoch súvisiacich s ochranou duševného vlastníctva. V súčasnosti platný právny poriadok nereflektuje osobitosti pri správe majetkových práv maloletých autorov alebo autorov, ktorých spôsobilosť na právne úkony je obmedzená v otázkach správy ich majetku. Plne si uvedomujeme autonómiu vôle ako jeden zo základných princípov súkromného práva, na druhej strane sme presvedčení, že správa majetkových práv autorských diel si vyžaduje vyššiu mieru právneho vedomia.

Dôvodom na takéto hodnotenie je napríklad potreba poznania a pochopenia:

- a. rozdielov medzi použitím a poskytovaním súhlasu na použitie diela na jednej strane, kedy sa vykonáva samotné majetkové právo autora a na druhej strane zákonné limity majetkového práva autora, ako práva, ktoré v zmysle § 20 ods. 1 AZ samotným udelením na použitie diela nezaniká a autor je povinný len strpieť jeho použitie osobou, ktorá na základe licencie získala oprávnenie autorove dielo používať,
- b. neprevoditeľnosť výhradného majetkového práva autora, či nemožnosť sa tohto práva vzdať v zmysle § 20 ods. 2 AZ,
- c. zložitosť právnej úpravy majetkových práv vo vzťahu k existencii viacerých druhov licenčných zmlúv, ktoré sú upravené v autorskom zákone.⁸

V otázke výkonu majetkových práv autora je v tomto smere veľmi užitočná povinná kolektívna správa práv, kde v § 146 a § 147 autorský zákon vymedzuje, v ktorých odboroch správy je autor povinný strpieť povinnú správu práv organizáciou kolektívnej správy. Takto kogentne naformulované prípady povinnej správy nie sú samoučelné a ich využitie vychádza z efektívnejšej ochrany autorských práv prostredníctvom organizácií kolektívnej správy. Inak povedané, inštitucionálne a materiálne možnosti príslušnej organizácie kolektívnej správy práv dokážu byť predovšetkým v otázkach výberu autorskej odmeny, náhrady odmeny alebo dodatočnej odmeny efektívnejšie ako samotný nositeľ práv. Kolektívna správa autorských práv má opodstatnenie nielen pri povinnej kolektívnej správe práv, ale aj v prípadoch zastupovania nositeľa práv na základe jeho vôle, kedy dôjde kuzavretiu zmluvy o zastupovaní autorov alebo nositeľov práv pri výkone majetkových práv.

Stojí za zváženie, aby v prípadoch, keď predmet autorského práva umožňuje zastupovanie prostredníctvom kolektívnej správy práv, zákonní zástupcovia mali v záujme zastupovaných autorov a nositeľov povinnosť uzavrieť zmluvu o zastupovaní pri výkone majetkových práv s príslušnou organizáciou kolektívnej správy práv. Navrhovaná povinnosť by mala byť limitovaná o prípady, keď by zákonný zástupca preukázal, že pri správe majetkových práv autora dokázal plnohodnotne zastupovať autora sám na základe preukázaných vedomostí alebo skúseností v oblasti správy majetkových práv autora.

⁸ V autorskom zákone máme okrem všeobecnej úpravy licenčnej zmluvy upravenú aj licenčnú zmluvu na vydanie diela podľa § 75, verejnú licenciu podľa § 76, kolektívnu licenčnú zmluvu podľa § 77, hromadnú licenčnú zmluvu podľa § 78, rozšírenú hromadnú licenčnú zmluvu podľa § 79 a multiteritoriálnu hromadnú licenčnú zmluvu na online použitie hudobných diel podľa § 81.

Považujeme za dôležité, aby zákonodarca v právnej úprave vymedzil, akým spôsobom pristupovať k ochrane záujmov autorov, ktorí nemajú spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu. V súčasnosti uvedené ponecháva len v kompetencii zákonných zástupcov podľa všeobecnej právnej úpravy, u ktorých teda prezumuje schopnosť chrániť práva duševného vlastníctva zastúpeného a zároveň v kompetencii súdu v prípadoch nakladania s konkrétnymi majetkovými hodnotami zastúpeného podľa § 28 Občianskeho zákonníka, ktorý uvádza „*ak zákonní zástupcovia sú povinní aj spravovať majetok tých, ktorých zastupujú, a ak nejde o bežnú vec, je na nakladanie s majetkom potrebné schválenie súdu*“.

Priestor na to, aby bola zdôraznená osobitná zložitosť ochrany práv duševného vlastníctva je pre súdy vytvorený nielen pri schvaľovaní právnych úkonov, ktorými sa nakladá s majetkom zastúpeného v inej ako bežnej veci, ale aj v štádiu samotného ustanovovania opatrovníka. Ak súd v rámci konania o spôsobilosti na právne úkony zistí, že osoba, o ktorej spôsobilosti sa koná je nositeľkou autorského práva alebo iných práv duševného vlastníctva, mal by uvedené zobrať na zreteľ pri formulovaní výrokovej časti rozsudku a vymedzení rozsahu právnych úkonov, na ktoré sa táto osoba obmedzuje, ako aj pri ustanovení vhodnej osoby opatrovníka, u ktorého by mal mať súd za preukázané, že má dostatočné vedomosti alebo skúsenosti a bude chrániť práva zastúpeného zodpovedne a kompetentne. Samozrejme, nastolený príklad je ideálnym spôsobom vyriešenia veci. V praxi sa môže stať, že súd nenájde žiadnu vhodnú osobu a pristúpi k riešeniu ultima ratio, ktorým je podľa § 27 ods. 3 OZ ustanovenie obce ako opatrovníka. Uvedená situácia opäť podporuje nami vyššie uvedený názor, že ochrana práv duševného vlastníctva by si vyžadovala zákonom upravený osobitný subjekt, ktorý by ju v kontexte osôb nespôsobilých na právne úkony realizoval, napríklad za odplatu tvorenú percentuálnym podielom na príjmoch, ktoré by z takejto správy nespôsobilej osobe plynuli.

Pri rozhodovaní o spôsobilosti na právne úkony predpokladáme, že aplikáciou vyšetrovacieho princípu, resp. princípu materiálnej pravdy, ktoré sú základom mimosporového procesu by sudca mal mať vedomosti o rozsahu majetkových práv, pretože je rozdiel, keď opatrovník spravuje majetkové práva autora alebo výkonného umelca, ktorý počas celého svojho života tvoril alebo umelecky pôsobil, ako keď by sa táto povinnosť viazala na maloletého, ktorého portfólium predmetov chránených autorským právom môže byť striedamejšie. Napriek tomu, vek nehrá v otázkach rozsahu predmetov chránených autorským právom rolu, čo možno vidieť v prípadoch pomerne veľkého množstva audiovizuálnych diel, v ktorých vystupovali tzv. detské filmové hviezdy. Na podporu tohto tvrdenia si môžeme z filmovej databázy webovej stránky www.imdb.com ukázať rebríček najslávnejších detských hercov, kde napríklad Shirley Temple ako dieťa hrala vo viac ako 50 filmoch alebo herec Macaulay Culkin hral vo viac ako 20 filmoch.⁹

Aj keď v prípade uvedených hercov ide o ochranu práv výkonných umelcov, resp. ich umeleckého výkonu, z pohľadu komplexnosti ochrany práv výkonných umelcov ide o obdobne zložitú problematiku ako pri vyššie uvádzanom autorskom práve. Za istých okolností môže v prípade výkonných umelcov ísť o ešte zložitejšie právne vzťahy, kde výkonný umelec sa nachádza v pomerne komplikovaných zmluvných vzťahoch s výrobcami audiovizuálnych diel. V kontexte uvedeného je potrebné spomenúť tzv. „majetnícky efekt“,

⁹ SHOBRIS, CH.: Top 20 Best Child Actors or Actresses. Zverejnené v roku 2013, online dostupné na: <https://www.imdb.com/list/ls053198153/>

ktorý autor Hazucha prezentuje na situáciách, keď vydavateľstvá a produkčné spoločnosti sú ochotné platiť autorom a výkonným umelcom menej než je skutočná hodnota výsledkov ich tvorivej intelektuálnej práce a zároveň majú tendenciu pýtať viac od širokej verejnosti, ako je ich skutočná hodnota, keď uvádzajú dané predmety chránené autorským právom na trh.¹⁰ V takýchto situáciách je odborné zastupovanie autorov a výkonných umelcov značne relevantné, priam až nevyhnutné.

V prípadoch maloletých detí možno uvedenú odbornosť riešiť prostredníctvom ustanovenia majetkového opatrovníka podľa § 33 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine (ďalej len „zákon o rodine“ alebo „ZR“). Súd ustanoví maloleťmu dieťaťu majetkového opatrovníka za splnenia nasledovných predpokladov:

- a) záujmy maloleťmu súvisiace so správou jeho majetku sú ohrozené,
- b) rodičia sami neurobili alebo nie sú schopní urobiť vhodné opatrenia na ochranu majetku.

Konanie o ustanovenie majetkového opatrovníka maloleťmu je konaním vo veciach starostlivosti súdu o maloletých podľa § 111 a nasl. zákona č. 161/2015 Z. z. Civilného mimosporového poriadku (ďalej len „CMP“), z tohto dôvodu môže súd začať konanie aj ex officio, bez podania návrhu, ak sa na základe určitého podnetu alebo z vlastnej činnosti dozvie, že na ochranu záujmov maloleťmu dieťaťa táto potreba existuje. Ustanovenie majetkového opatrovníka je ideálnym riešením situácie maloletých autorov, vynálezcov, umelcov, ktorých rodičia ako zákonní zástupcovia nie sú dostatočne spôsobilí spravovať osobitné hodnoty majetku dieťaťa. Výkon funkcie majetkového opatrovníka pritom pochopiteľne nie je čestnou funkciou, ale tento opatrovník má podľa § 33 ods. 7 ZR počas výkonu svojej funkcie právo na náhradu nákladov spojených so správou majetku maloleťmu dieťaťa a na primeranú odmenu z výnosu majetku maloleťmu dieťaťa po skončení svojej funkcie. Konkrétnu výšku odmeny pritom určí súd, na základe predloženého záverečného účtu zo správy majetku maloleťmu dieťaťa.¹¹

Zákonné zastúpenie a ochrana priemyselných práv

V prípade priemyselných práv je problematika zákonného zastupovania relevantná v dvoch situáciách. Prvá situácia nastáva vtedy, keď je zastupovaným pôvodca predmetu priemyselného vlastníctva, napríklad vynálezcu, úžitkového vzoru alebo dizajnu a druhá situácia, keď zastupovaný je majiteľom predmetu ochrany, napríklad majiteľom patentu, dizajnu, ochrannej známky alebo úžitkového vzoru. V oboch prípadoch môže dôjsť k ekonomicky zložitým situáciám spojených s komercializáciou uvedených predmetov ochrany.¹² V prípadoch pôvodcovstva ide o situácie, kedy napr. pôvodca patentu podľa § 10

¹⁰ HAZUCHA, B.: Autorské právo z pohľadu používateľov internetu v EÚ, USA a Japonska. In. ADAMOVIČ, Z. (ed) *Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo* 5. TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2021, s. 79.

¹¹ PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Komentár*. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 205.

¹² KROPAJ, M.: Licenčná zmluva na používanie ochrannej známky a rozvoj obchodu. In. *Studia Commercialia Bratislavensia: vedecký časopis Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave*, 12, 2019, 2, s. 212 – 221. Kropaj, M.: Design license agreement; Trends and challenges in the European business environment 6. In. *Trends and challenges in the European business environment: trade, international business and tourism : proceedings of the 6th International scientific conference Bratislava : Ekonomická univerzita v Bratislave Celouniverzitné pracovisko EUBA Vydavateľstvo EKONÓM*, 2019, s. 260 – 266.

zákona č. 435/2001 Z. z. o patentoch, dodatkových ochranných osvedčeniach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „patentový zákon“), pôvodca úžitkového vzoru podľa § 10 ods. 1 zákona č. 517/2007 Z. z. o úžitkových vzoroch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o úžitkových vzoroch“), pôvodca dizajnu podľa § 11 ods. 1 zákona č. 444/2002 Z. z. o dizajnoch (ďalej len „zákon o dizajnoch“) čelia otázke, či budú svoje predmety registrovať samostatne alebo právo podať prihlášku prevedú na tretí subjekt.

V prípade, ak by právo podať prihlášku previedli, získali by odplatu, ktorá má trhovo menšiu hodnotu, ako keby prevádzali už registrovaný predmet ochrany, ale odpadávajú im povinnosti súvisiace s ich formálnou registráciou. V druhom prípade, keď dochádza ku komercializácii už samotného zapísaného predmetu ochrany, zapísaný majiteľ¹³ má dve možnosti, prvá je, že sa rozhodne poskytnúť súhlas na použitie predmetu ochrany prostredníctvom licenčnej zmluvy tretej osobe, čím sa ale nezbavuje vlastníctva predmetu ochrany a môže ho sám používať, (ak ide poskytnutie nevýlučnej licencie, alebo sa dočasne zdrží používania predmetu ochrany v prípadoch udelenia výlučnej licencie napr. v zmysle § 20 ods. 3 zákona o ochranných známkach, v zmysle § 24 ods. 3 patentového zákona, v zmysle § 24 ods. 3 zákon o dizajnoch alebo v zmysle § 23 ods. 3 zákona o úžitkových vzoroch).

Predmet ochrany môže jeho majiteľ previesť aj inú osobu, čím dochádza k prevodu jeho výlučného práva využívať zapísaný predmet ochrany, ktoré prevodom majiteľ stráca. Vo všetkých uvedených prípadoch ide nepochybne rozhodovanie o hospodársko-ekonomickej otázke, pri ktorej je potrebné zvážiť najmä trhovú hodnotu predmetného statku, náklady na jej komercializáciu prostredníctvom poskytnutia licencie, možnú maximalizáciu odplaty pri prevode predmetu ochrany a iné. Majiteľ predmetu ochrany ako aj jeho zástupca musia v týchto situáciách konať s odbornou starostlivosťou, ktorá sa opiera o rozsiahle vedomosti z oblasti tej časti trhu, v ktorom sa daný predmet ochrany komercializuje.

Aj v týchto prípadoch možno pri zákonomnom zastúpení uvažovať o rovnakých alternatívach, ako sme uvádzali vyššie v kontexte autorského práva. Súd pri rozhodovaní o osobe opatrovníka by mal zvážiť, či táto osoba bude kompetentná riadne chrániť práva a záujmy zastúpeného. Zároveň vo väčšine týchto právnych vzťahov možno predpokladať také právne úkony, ktoré naplnia charakteristiku § 28 Občianskeho zákonníka a pre ich perfektnosť a platnosť sa bude vyžadovať schválenie súdom. Z tohto dôvodu môžeme uviesť, že pri podstatných veciach nakladania s majetkom zastúpeného, či už je to maloletý alebo osoba obmedzená v spôsobilosti na právne úkony sa ťarcha zodpovednosti za rozhodnutie svojím spôsobom prenáša na súd.

Záver

Problematika zákonného zastúpenia v oblasti práv duševného vlastníctva, najmä v kontexte maloletých detí a osôb s obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony, si vyžaduje osobitný prístup, ktorý zohľadňuje nielen ochranu záujmov autorov a tvorcov, ale aj náročnosť správy ich práv. Nevyhnutným predpokladom riadnej správy je, aby zákonný zástupca disponoval odbornými vedomosťami potrebnými na správu týchto práv, čo v prípade zložitých právnych vzťahov, ako sú autorské a priemyselné práva, nie vždy stačí len na základnej úrovni plnej

¹³ Napríklad majiteľ patentu podľa § 19 patentového zákona, majiteľ ochrannej známky podľa § 7a zákona č. 506/2009 Z. z. o ochranných známkach, majiteľ úžitkového vzoru podľa § 18a zákona o úžitkových vzoroch alebo majiteľ zapísaného dizajnu podľa § 15 zákona o dizajnoch.

spôsobilosti na právne úkony. Pri určovaní rozsahu právnych úkonov, ktoré môže osoba s obmedzenou spôsobilosťou vykonávať, a pri výbere opatrovníka, ktorý bude schopný adekvátne chrániť záujmy týchto osôb zohrávajú nezastupiteľnú úlohu súdy. Rovnako súdy môžu v mimosporovom konaní aj ex offo zabezpečiť zvýšenú ochranu majetkových práv maloletého dieťaťa prostredníctvom ustanovenia mu majetkového opatrovníka. V neposlednom rade sú súdy „strážcami“ zákonnosti a ochrany záujmov zastúpeného v prípadoch nakladania s majetkom zastúpeného v inej ako bežnej veci, kedy sa na perfektnosť a platnosť právnych úkonov vyžaduje schválenie súdom. Na základe vyššie uvedených skutočností považujeme slovenskú právnu úpravu ochrany majetkových záujmov nespôsobilých osôb na legislatívnej úrovni za dostatočnú. Zároveň však vidíme priestor na takú právnu úpravu, ktorá by reflektovala osobitosti správy práv duševného vlastníctva, pomohla by zlepšiť ochranu práv osôb nespôsobilých na právne úkony v plnom rozsahu a zabezpečila by ich odborné zastúpenie v komplexných otázkach komercializácie ich tvorivej činnosti, napríklad legislatívnou zmenou v oblasti kolektívnej správy práv.

Zoznam použitých zdrojov

1. ADAMOVIČ, Z. (ed.) Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 5. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2021. 177 s. ISBN 978-80-568-0232-8.
2. BEHERA, P.: 10 Famous Authors Who Suffered From Mental Disorders. Aktualizované dňa 9.8.2024, online dostupné na: <https://www.timesnownews.com/lifestyle/books/features/famous-authors-who-suffered-from-mental-illness/photostory/112398790.cms>
3. BLACKFORD, M.: 6 Famous Writers with Mental Health Issues. Zverejnené dňa 3.7.2021, online dostupné na <https://fherehab.com/learning/famous-writers-mental-health>,
4. KAUFMAN, C. J.: The Sylvia Plath Effect: Mental Illness in Eminent Creative Writers. In. Journal of Creative Behavior, zverejnené dňa 22.12.2011, online dostupné na: <https://doi.org/10.1002/j.2162-6057.2001.tb01220.x>
5. DANTZER, A.: The World's Youngest Published Author Wrote a Creation Story at Age 4. Zverejnené dňa 28.10.2018, online dostupné na: <https://www.thevintagenews.com/2018/10/28/youngest-published-author/>
6. KROPAJ, M.: Design license agreement; Trends and challenges in the European business environment 6. In. Trends and challenges in the European business environment: trade, international business and tourism : proceedings of the 6th International scientific conference Bratislava : Ekonomická univerzita v Bratislave Celouniverzitné pracovisko EUBA Vydavateľstvo EKONÓM, 2019, s. 260 – 266.
7. KROPAJ, M.: Licenčná zmluva na používanie ochrannej známky a rozvoj obchodu. In. Studia Commercialia Bratislavensia: vedecký časopis Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave, 12, 2019, 2, s. 212 – 221.
8. PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. 688 s.
9. SHOBRIS, Ch.: Top 20 Best Child Actors or Actresses. Zverejnené v roku 2013, dostupné online na: <https://www.imdb.com/list/ls053198153/>

Kontaktné údaje

doc. Mgr. Martin Daňko, PhD.

martin.danko@flaw.uniba.sk

Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Mgr. Tamara Čipková, PhD.

tamara.cipkova@flaw.uniba.sk

Katedra občianskeho práva

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

OPATROVNÍK PRI POSKYTOVANÍ ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI

CAREGIVER IN THE PROVISION OF HEALTHCARE

Miroslava Kušníriková, Peter Koromház¹

Abstrakt: Príspevok je zameraný na význam a úlohy opatrovníka plnoletých osôb – pacientov, pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti v zmysle zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v kontexte toho, či platná právna úprava poskytuje tejto skupine osôb dostatočné záruky na ochranu ich života a zdravia, ako základných ľudských hodnôt.

Kľúčové slová: zdravotná starostlivosť, opatrovník, obmedzený pacient

Abstract: The contribution is focused on the meaning and roles of the guardian of adult patients - patients, in the provision of health care in accordance with Act no. 576/2004 Coll. on health care, services related to the provision of health care and on the amendment of some laws in the context of whether the applicable legislation provides this group of persons with sufficient guarantees to protect their life and health, as basic human values.

Key words: health care, guardian, limited patient

Úvod

Právna úprava poskytovania zdravotnej starostlivosti obsiahnutá v zákone č. 576/2004 Z.z o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len ako „ZPZS“) upravuje nielen podmienky poskytovania zdravotnej starostlivosti, ale aj práva a povinnosti pacientov a poskytovateľov zdravotnej starostlivosti.

Ústredným subjektom vzťahu založeného na základe dohody o poskytovaní zdravotnej starostlivosti je pacient, ako osoba, ktorej sa zdravotná starostlivosť poskytuje. Z dôvodu, že pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti sa zasahuje do telesnej integrity fyzickej osoby, základná axióma, na ktorej je ZPZS postavený vychádza z toho, že zdravotná starostlivosť sa poskytuje na základe informovaného súhlasu s jej poskytnutím, ktorý primárne dáva pacient (§ 6 ods. 6 písm. a) ZPZS), prípadne zákonom vymedzené subjekty (§ 6 ods. 6 písm. b) ZPZS a § 6a a nasl. ZPZS), okrem taxatívne stanovených výnimiek, ktoré umožňujú poskytnúť zdravotnú starostlivosť aj bez informovaného súhlasu v zmysle § 6 ods. 9 ZPZS.

Zákon o poskytovaní zdravotnej starostlivosti za osobu spôsobilú dať informovaný súhlas považuje plnoletú fyzickú osobu bez obmedzenia, prípadne pozbavenia spôsobilosti na právne úkony pre oblasť poskytovania zdravotnej starostlivosti. Osoby maloleté a plnoleté osoby pozbavené, resp. obmedzené v spôsobilosti na právne úkony informovaný súhlas dať

¹ Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

nemôžu a tento za nich dáva zákonný zástupca. V zmysle ZPZS pojem zákonný zástupca v sebe subsumuje akéhokoľvek zástupcu pacienta nespôsobilého dať informovaný súhlas, t.j. napríklad aj rodiča a poručníka, ako aj nami analyzovaného opatrovníka (§ 6 ods. 1 písm. b) ZPZS).

Nakoľko prostredníctvom zdravotnej starostlivosti sa chráni to najcennejšie – život a zdravie fyzickej osoby², príspevok je zameraný na to, či aktuálna právna úprava poskytuje pacientovi – plnoletej osobe nespôsobilej dať informovaný súhlas cez osobu opatrovníka, ako jeho zákonného zástupcu dostatočné záruky na ochranu jeho života a zdravia, ako základných ľudských hodnôt.³

Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony pre oblasť rozhodovania o poskytovaní zdravotnej starostlivosti – základné východiská

Osobnosť človeka vnímame ako chránenú sféru zahŕňajúcu mimo iného jeho prirodzené práva, život, dôstojnosť, zdravie, súkromie, integritu a iné.⁴ Obmedzenie fyzickej osoby v spôsobilosti na právne úkony pre oblasť poskytovania zdravotnej starostlivosti je vysoko citlivou oblasťou, nakoľko opatrovník zastupujúci fyzickú osobu pri rozhodovaní o poskytovaní zdravotnej starostlivosti udeľuje súhlas so zásahom do fyzickej integrity osoby, ako aj o prípustných zásahoch do jej práva na súkromie.

V aplikačnej praxi⁵ sa je možné stretnúť s tým, že obmedzenie dopadá len na rozhodovanie o určitej oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti⁶, napríklad fyzická osoba sa obmedzuje len v rozsahu rozhodovania o poskytnutí psychiatrickej zdravotnej starostlivosti, resp. v rozsahu obmedzenia dopadajúceho na rozhodovanie o ústavnej starostlivosti alebo ambulantnej starostlivosti. Uvedené skúmanie potrebnej miery obmedzenia je podľa nášho názoru v súlade s tým, aby sa fyzická osoba obmedzila len v nevyhnutne potrebnej miere. Bez ohľadu na to, či súd obmedzil fyzickú osobu rozhodovať o poskytnutí zdravotnej starostlivosti len pre určitú oblasť alebo v celom rozsahu je potrebné zdôrazniť, že v rozsahu, v akom je opatrovník povinný zastupovať túto osobu, je jeho povinnosťou rozhodnúť o udelení alebo neudelení súhlasu s poskytnutím akéhokoľvek výkonu, na ktorý by sa od pacienta vyžadoval jeho informovaný súhlas.

ZPZS stanovuje, že zdravotná starostlivosť môže byť poskytnutá len na základe informovaného súhlasu (ak nie je daná výnimka podľa § 6 ods. 9 ZPZS), ktorý v prípade osoby

² pozri ŠEVCOVÁ, K. In. ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva*. Belanum. Banská Bystrica. 2016. str. 42

³ K Ochrane ľudských hodnôt v procesnom práve pozri MOLNÁR, P., SUDZINA, M., ČOLLÁK, J. *Ochrana ľudských hodnôt v procesnom práve 1. vyd.* - Košice : Typopress-tlačiareň, 2023. - 196 s. K ochrane ľudských hodnôt v súkromnom práve pozri BAČÁROVÁ, R., FILIČKO, V., Koromház, P. *Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve. 1. vyd.* - Košice : Typopress-tlačiareň, 2023. s. 228.

⁴ ŠUSTEK, P., HOLČAPEK., T. a kol. *Zdravotnícke právo*. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2016, str. 233

⁵ V prevažujúcej miere sa však obmedzenie vzťahuje na oblasť zdravotnej starostlivosti *en block*. Pozri napríklad Rozsudok Okresného súdu Trenčín sp. zn. 26Ps/2/2023 zo dňa 10.05.2024, Rozsudok Okresného súdu Rožňava, sp.zn. 12Ps/3/2024 zo dňa 14.05.2024, Rozsudok Okresného súdu Senica sp. zn. 25Ps/4/2023 zo dňa 15.05.2024 alebo Okresný súd Trebišov, sp. zn. 11Ps/5/2024 zo dňa 20.05.2024

⁶ pozri napríklad Rozsudok Okresného súdu Nitra zo dňa 30.9.2024, sp. zn. 55Ps/22/2023, ktorým súd obmedzil fyzickú osobu samostatne konať vo veciach poskytovania zdravotníckej starostlivosti - psychiatrickej zdravotnej starostlivosti

obmedzenej alebo pozbavenej dáva práve jej opatrovník. Nakoľko ZPZS jednoznačne určuje, že osoba nespôsobilá na informovaný súhlas je okrem maloletého aj osoba s obmedzením alebo pozbavením spôsobilosti na právne úkony, pokiaľ má dôjsť k ustanoveniu opatrovníka pre oblasť rozhodovania o poskytovaní zdravotnej starostlivosti, vždy musí dôjsť aj k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony danej osoby podľa § 231 CMP.

Mestský súd Bratislava II v jednom z konaní o obmedzení spôsobilosti na právne úkony mal z vykonaného dokazovania za to, že nie je potrebné obmedziť fyzickú osobu v spôsobilosti na právne úkony, a preto v tejto časti konanie zastavil. Pre rovinu rozhodovania o poskytnutí zdravotnej starostlivosti dospel k záveru, že je vzáujme danej fyzickej osoby mať ustanoveného opatrovníka podľa § 29 OZ, t.j. ustanovenie opatrovníka na ochranu jeho práv a záujmov. Tu zastávame názor, že hoci k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony by mal súd prítučiť, len ak je to potrebné a len v nevyhnutnom rozsahu (*ultima ratio*), ZPZS pri určení osoby oprávnenej na poskytnutie informovaného súhlasu pripúšťa jeho udelenie namiesto plnoletého pacienta len v prípade, ak je tento obmedzený v spôsobilosti na právne úkony. Pre oblasť poskytovania zdravotnej starostlivosti je tak ochrana fyzickej osoby prostredníctvom opatrovníka zabezpečená len v prípade, ak daná fyzická osoba bude v rozsahu rozhodovania o poskytovaní zdravotnej starostlivosti obmedzená súdnym rozhodnutím. V tomto posudzovanom prípade sa tak domnievame, že zamýšľaný cieľ spočívajúci v ochrane danej fyzickej osoby v danej oblasti nebude dosiahnutý, nakoľko o udelení informovaného súhlasu nebude rozhodovať opatrovník, ale fyzická osoba, ktorej sa zdravotná starostlivosť má poskytnúť, hoci súd dospel k záveru, že svoje práva nie je schopná dostatočne hájiť.⁷ To všetko z dôvodu absencie rozhodnutia súdu o obmedzení spôsobilosti danej osoby – pacienta na právne úkony v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti.

Vo všeobecnosti platí, že pacient nespôsobilý dať informovaný súhlas, nemá byť z procesu informovania o poskytovanej zdravotnej starostlivosti vynechávaný. V rámci poučenia, ktoré predchádza poskytnutiu informovaného súhlasu adresát poučenia dostane informáciu o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytnutia zdravotnej starostlivosti, o možnostiach voľby navrhovaných postupov a rizikách odmietnutia poskytnutia zdravotnej starostlivosti. Ošetrojúci zdravotnícky pracovník nekoná len s opatrovníkom, ale poučenie vhodným spôsobom s ohľadom na jeho zdravotný stav poskytne aj samotnému pacientovi, čím pacient má možnosť získať informácie o navrhovanom výkone zdravotnej starostlivosti (§ 6 ods. 1 a 2 ZPZS).

Následne po poučení adresát tohto poučenia udeľuje informovaný súhlas s poskytnutím zdravotnej starostlivosti. Pri nespôsobilom pacientovi (s obmedzenou alebo pozbavenou spôsobilosťou) tento súhlas udeľuje opatrovník, pričom pacient sa podieľa na rozhodovaní v najväčšej možnej miere, ktorú dovoľujú jeho schopnosti. Uvedené je potrebné vykladať tak, že táto osoba, pokiaľ jej to zdravotný stav dovoľuje, má byť prítomná pri udeľovaní informovaného súhlasu a jej názor by mal opatrovník zohľadniť. Závazný súhlas s poskytnutím alebo odmietnutím navrhovaného výkonu však musí dať opatrovník.⁸ Pokiaľ sa zastúpený a opatrovník rozchádzajú v názore o potrebe poskytovania zdravotnej starostlivosti, pre posúdenie riadneho výkonu práv a povinností musí byť opatrovník vždy

⁷ Rozsudok Mestského súdu Bratislava II zo dňa 16.05.2024, sp. zn. 28Ps/6/2023

⁸ Stanovisko pacienta nespôsobilého dať informovaný súhlas je vždy súčasťou zápisu v zdravotnej dokumentácii (§ 6 ods. 10 zákona).

schopný obhájiť, z akých dôvodov súhlas alebo nesúhlas s poskytnutím zdravotnej starostlivosti pokladal v záujme alebo naopak proti záujmom opatrovaného.

Ochrana života a zdravia osoby nespôsobilej poskytnúť informovaný súhlas

A) Ochrana života a zdravia pri navrhovanom výkone zdravotnej starostlivosti

Najideálnejšou situáciou je zaiste tá, pokiaľ nastane pri poskytovaní plánovanej zdravotnej starostlivosti (mimo režimu neodkladnej starostlivosti, ktorej sa venujeme ďalej) súlad medzi odporúčaním ošetrojúceho lekára, zároveň pacient nespôsobilý dať informovaný súhlas vyjadrí pozitívny názor s navrhovaným výkonom a opatrovník súhlas poskytne. Základným hodnotám – životu a zdraviu pacienta je možné poskytnúť ochranu poskytnutím zdravotnej starostlivosti v súlade s § 3 ods. 4 ZPZS, pričom sa neotvára ani morálna či etická otázka, ktorou je poskytovanie zdravotnej starostlivosti proti vôli pacienta na základe udeleného informovaného súhlasu jeho opatrovníkom.

Obdobne je ochrana života a zdravia danému pacientovi poskytnutá aj v prípade, ak tento síce nesúhlasí, avšak informovaný súhlas opatrovník na základe poučenia ošetrojúceho lekára poskytol, nakoľko navrhovaný výkon pokladá za súladný so záujmom pacienta.⁹

Pri plánovaných výkonoch zdravotnej starostlivosti prijímame záver, že pokiaľ opatrovník s navrhovaným výkonom súhlasí, ochrana života a zdravia pacienta je dostatočne zabezpečená.

B) Nesúhlas opatrovníka

ZPZS explicitne predvída situáciu, že opatrovník s navrhovaným výkonom zdravotnej starostlivosti súhlasiť nebude a súhlas udeliť odmietne. Sú aj v takom prípade život a zdravie obmedzenej fyzickej osoby chránené?

Pri naznačených úvahách je potrebné vychádzať z premisy, že podľa § 4 ods. 4 ZPZS poskytovateľ zásadne potrebuje informovaný súhlas, okrem prípadov, ak sú splnené podmienky pre postup podľa § 6 ods. 9, prípadne § 6 ods. 7 ZPZS.

Ak ošetrojúci lekár odporúča v záujme pacienta výkon zdravotnej starostlivosti a opatrovník súhlas odmietne udeliť, poskytovateľ môže podľa § 6 ods. 7 ZPZS návrhom podaným na súde¹⁰ žiadať nahradenie informovaného súhlasu súdnym rozhodnutím. To všetko za

⁹ Otázka relevantnosti vôle pacienta nespôsobilého dať informovaný súhlas pri jeho udelení je riešená aj v Dohovore o právach osôb so zdravotným postihnutím (najmä v čl. 12,14, 17, 22 a 25) pričom tendencie smerujú k prioritizácii vôle pacienta a nie opatrovníka. K uvedenému pozri aj Nález Ústavného súdu zo dňa 28. 11.2012, sp. zn. I. ÚS 313/2012-52

¹⁰ Osobitnou oblasťou súvisiacou s poskytovaním zdravotnej starostlivosti predstavujú tzv. medicínske spory vyplývajúce z nesprávne poskytnutej zdravotnej starostlivosti kde odborná verejnosť poukazuje na ich viaceré špecifiká. Pozri napríklad FOTOPULOSOVÁ, L. In. *Osobitosti postavenia pacienta ako strany sporu v civilnom sporovom konaní*. In Súkromné právo: recenzovaný časopis zameraný na otázky aplikačnej praxe, 2023, roč. 9, č. 5, s. 161-167 alebo KUŠNÍRIKOVÁ, M., KOL'VEKOVÁ, V. *Postavenie žalobcov v sporoch proti poskytovateľom zdravotnej starostlivosti*. In: Košické dni súkromného práva 4 : pocta profesorovi Vojčíkovi : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. - ISBN 9788081291388. - S. 180-191.

predpokladu, ak uskutočnenie navrhovaného výkonu, posúdenie ktorého je, zdôrazňujeme, odbornou otázkou, pokladá za konanie v súlade so záujmom daného pacienta. Predmetné ustanovenie zároveň umožňuje, aby do času rozhodnutia súdu poskytovateľ vykonal len život zachraňujúce úkony. Vzhľadom na terminológiu zvolenú zákonodarcom sa domnievame, že do času rozhodnutia súdu pôjde o najnevyhnutnejšie výkony smerujúce k záchrane života. Uvedené odôvodňujeme tým, že zákonodarcu nepoužil pojem neodkladná starostlivosť, ktorý má svoju legálnu definíciu v § 2 ods. 3 ZPZS, ale rozsah poskytovania zdravotnej starostlivosti vymedzil cez „zdravotné výkony nevyhnutné na záchranu života“. Uvedené vymedzenie je podľa nášho názoru potrebné vykladať v porovnaní s neodkladnou starostlivosťou reštriktívnejšie, nakoľko neodkladná starostlivosť¹¹ zahŕňa o.i. aj také výkony, ktoré zabraňujú ohrozeniu zdravia. Na možnosť poskytovateľa zdravotnej starostlivosti pristúpiť len k život zachraňujúcim výkonom poukazuje aj Ševcová.¹²

Uvedené tak evokuje, že poskytovateľ je oprávnený len na realizáciu takých výkonov, ktoré sú život zachraňujúceho charakteru, avšak nie takých, ktoré sú súčasťou spektra neodkladnej starostlivosti. Pokiaľ sa ošetrojúcim zdravotníckym pracovníkom pôvodne odporúčaný výkon stane život zachraňujúcim, napriek súčasne prebiehajúcej súdnej konaniu, ho poskytovateľ môže vykonať aj pri absencii rozhodnutia súdu. Pokiaľ navrhovaný výkon nedosahuje intenzitu život zachraňujúceho výkonu, zastávame názor, že poskytovateľ na jeho vykonanie nemá splnené podmienky. Na nastolenú otázku, či sú život a zdravie pacienta nespôsobilého dať informovaný súhlas dostatočne chránené tak konštatujeme, že pokiaľ opatrovník odmietol udeliť súhlas s navrhovaným výkonom a počas súdneho konania dôjde k náhlemu zhoršeniu zdravotného stavu pacienta, *de lege lata* poskytovateľ zdravotnej starostlivosti môže uskutočňovať výhradne život zachraňujúce výkony smerujúce k ochrane života, avšak vyslovujeme pochybnosť, či aj k ochrane zdravia. Vzhľadom na uvedené považujeme za žiaduce uskutočniť zmenu právnej úpravy tak, aby do rozhodnutia súdu o nahradení informovaného súhlasu mohol poskytovateľ zdravotnej starostlivosti poskytovať

¹¹ Neodkladná zdravotná starostlivosť (ďalej len „neodkladná starostlivosť“) je zdravotná starostlivosť, ktorá sa poskytuje osobe pri náhlej zmene jej zdravotného stavu, ktorá bezprostredne ohrozuje jej život alebo niektorú z jej základných životných funkcií, bez rýchleho poskytnutia zdravotnej starostlivosti môže vážne ohroziť jej zdravie, spôsobuje jej náhlu a neznesiteľnú bolesť, ktorej bezprostredné neliečenie by mohlo viesť k ohrozeniu jej života alebo zdravia, alebo spôsobuje náhle zmeny správania a konania, pod ktorých vplyvom osoba bezprostredne ohrozuje seba alebo svoje okolie. Neodkladná starostlivosť je aj taká zdravotná starostlivosť, ktorá sa poskytuje pri pôrode a pri vyšetrení, diagnostike a liečbe rýchlo sa šíriacej a život ohrozujúcej nákazy, ak existuje dôvodné podozrenie, že osoba môže byť zdrojom takejto rýchlo sa šíriacej a život ohrozujúcej nákazy. Súčasťou neodkladnej starostlivosti je neodkladná preprava osoby do zdravotníckeho zariadenia, ak si zdravotný stav tejto osoby vyžaduje poskytovanie neodkladnej starostlivosti počas prepravy do zdravotníckeho zariadenia alebo medzi zdravotníckymi zariadeniami, neodkladná preprava darcu ľudského orgánu alebo príjemcu ľudského orgánu, ak si ich zdravotný stav vyžaduje poskytovanie neodkladnej starostlivosti počas prepravy, neodkladná preprava zdravotníckych pracovníkov, ktorí vykonávajú činnosti súvisiace s odberom ľudského orgánu, ak by odklad ich prepravy mohol ohroziť život alebo zdravie príjemcu ľudského orgánu alebo by mohol viesť k nezvratnému poškodeniu ľudského orgánu určeného na transplantáciu, a neodkladná preprava ľudského orgánu určeného na transplantáciu, ak by odklad prepravy tohto ľudského orgánu mohol ohroziť život alebo zdravie príjemcu ľudského orgánu alebo by mohol viesť k nezvratnému poškodeniu tohto ľudského orgánu. Neodkladnú prepravu vykonávajú poskytovatelia záchranej zdravotnej služby;^{1b)} neodkladnú prepravu vykonáva v rámci poskytovania špecifickej zdravotnej starostlivosti^{1b)} aj vojenské zdravotníctvo, ak sú splnené požiadavky na materiálno-technické vybavenie a personálne zabezpečenie ambulancie záchranej zdravotnej služby ustanovené osobitným predpisom.^{1c)}

¹² pozri ŠEVCOVÁ, K. In. ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva*. Belanimum. Banská Bystrica. 2016. str. 70

neodkladnú zdravotnú starostlivosť zahŕňajúcu tak výkony smerujúce nielen k ochrane života, ale aj zamedzujúce ohrozeniu zdravia daného pacienta.¹³

Vyššie prijatý záver však podľa nášho názoru nedopadá na situáciu, ak návrh na nahradenie informovaného súhlasu poskytovateľ nepodal, v spojení s náhlym zhoršením zdravotného stavu pacienta. Domnievame sa, že poskytovateľ zdravotnej starostlivosti bude následne stáť pred dilemou, a to pre vzájomnú interakciu ustanovení § 6 ods. 7 ZPZS a ods. 9 písm. a) ZPZS. V naznačených súvislostiach je možné, pre účely uvedenia príkladu, ako o pôvodne navrhovanom výkone uvažovať o odporúčaní amputácie končatiny pre obavu zo sepsy alebo o podaní transfúzie, ktoré v čase ich navrhovania ošetrojúcim zdravotníckym pracovníkom nie sú život zachraňujúcimi výkonmi.

Aj keď sa pôvodne navrhovaný výkon stane život zachraňujúcim výkonom, poskytovateľ zdravotnej starostlivosti pre neiniciovanie konania nemá splnené podmienky pre postup podľa § 6 ods. 7 ZPZS (*lex specialis* postup) a zároveň sa domnievame, že poskytovateľ nemá splnené podmienky ani pre postup cez § 6 ods. 9 písm. a) ZPZS, nakoľko informovaný súhlas nemožno predpokladať, ak ho opatrovník, ako osoba oprávnená na jeho poskytnutie, explicitne odmietla udeliť. V naznačenom prípade sme dospeli k záveru, že poskytovateľ pre nepodanie návrhu na súd z jeho strany nemá splnené podmienky pre poskytnutie nielen neodkladnej starostlivosti, ale ani tej najzákladnejšej život zachraňujúcej postupom podľa § 6 ods. 7 ZPZS, ani postupom v zmysle § 6 ods. 9 ZPZS, nakoľko udelenie súhlasu nemožno prezumovať vzhľadom na vyjadrený nesúhlas opatrovníka. Vzhľadom na uvedené prijímame záver, že ochrana života a zdravia zastúpenej osoby nie je dostatočne chránená.

V naznačenej situácii, kedy poskytovateľom odporúčaný výkon zdravotnej starostlivosti je v záujme pacienta a zároveň možno predpokladať, že odporúčaný výkon sa stane výkonom život zachraňujúcim, by podanie návrhu na súd nemalo byť možnosťou, ale povinnosťou. Posúdenie pravdepodobnosti prípadného zhoršenia zdravotného stavu do život ohrozujúcej situácie je ako otázka výsostne medicínska, plne v kompetencii poskytovateľa, ktorý je oprávnený danú odbornú otázku posúdiť. Vykonanou analýzou¹⁴ rozhodovacej činnosti je možné konštatovať, že predmetné konania sú skôr ojedinelé. Možno len polemizovať, či je tomu tak z dôvodu, že opatrovníci reflektujú na odporúčanie ošetrojúceho lekára a súhlas s odporúčaným výkonom udelia, alebo pre to, že dané konanie nie je poskytovateľmi využívané.

C Nepítomnosť opatrovníka

V poslednom prípade sme sa zamerali na analyzovanie situácie, ak súhlas opatrovníka pacienta obmedzeného v spôsobilosti na právne úkony nie je možné pre neodkladnosť potrebnej zdravotnej starostlivosti, získať. V naznačených súvislostiach sme uvažovali o pacientovi, ako účastníkovi dopravnej nehody, resp. pacientovi, ktorý utrpel cievnu mozgovú

¹³ Na nedostatočnosť úpravy rozsahu potrebných výkonov zdravotnej starostlivosti v čase do rozhodnutia súdu poukazuje aj Humenník, In. *Zákon o zdravotnej starostlivosti. Komentár*. 2. vydanie. C.H. Beck. Bratislava 2023. 189-265

¹⁴ Uznesením Okresného súdu Rožňava sp. zn. 12Ps/16/2023 zo dňa 02.08.2023 súd rozhodoval o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, ktorým sa poskytovateľ domáhal nahradenia informovaného súhlasu súdom pre amputáciu končatiny, ohľadom ktorého informovaný súhlas odmietol opatrovník udeliť.

príhodu, či infarkt, teda situáciách mimo režimu plánovaných a odporúčaných výkonoch zdravotnej starostlivosti.

V prípade, ak opatrovník nie je prítomný, resp. známy v spojení s nemožnosťou získať včas informovaný súhlas a potrebou poskytnutia neodkladnej zdravotnej starostlivosti, by poskytovateľ mal postupovať len podľa § 6 ods. 9 písm. a) ZPZSa, kedy je možné neodkladnú starostlivosť poskytnúť bez informovaného súhlasu, ak tento nemožno získať pre nedostatok času, ale jeho udelenie možno predpokladať. V danom prípade poskytovateľ zdravotnej starostlivosti postupuje bez potreby získavania informovaného súhlasu, nakoľko prvoradým je poskytnutie neodkladnej starostlivosti úkonu, pre poskytnutie ktorej sa skúma len to, že informovaný súhlas nemožno získať včas a jeho udelenie sa prezumuje. V naznačenej situácii poskytovateľ zdravotnej starostlivosti ani neskúma, či pacient náhodou nie je obmedzený v spôsobilosti, a nakoľko pred poskytnutím neodkladnej zdravotnej starostlivosti absentuje nesúhlas zo strany opatrovníka, poskytovateľ udelenie súhlasu s poskytnutím neodkladnej starostlivosti predpokladá a postupuje výhradne podľa § 6 ods. 9 písm a) ZPZS.

V poslednej posudzovanej situácii predstavujúcej potrebu poskytnutia neodkladnej starostlivosti (mimo režimu plánovaných zdravotných výkonov) prijímame záver, že tak život, ako aj zdravie pacienta nespôsobilého dať informovaný súhlas sú dostatočne chránené, nakoľko poskytovateľ má splnené všetky podmienky pre poskytnutie neodkladnej starostlivosti smerujúcej nielen k ochrane života, ale aj zdravia.

Záver

V príspevku sme sa zamerali na to, či aktuálna právna úprava poskytuje pacientovi – plnoletej osobe nespôsobilej dať informovaný súhlas cez osobu opatrovníka, ako jeho zákonného zástupcu dostatočné záruky na ochranu jeho života a zdravia, ako základných ľudských hodnôt.

Vykonanou analýzou sme dospeli k záveru, že život a zdravie pacienta, ako osoby nespôsobilej dať informovaný súhlas v dôsledku obmedzenia (príp. pozbavenia) spôsobilosti na právne úkony sú vo väčšej. miere chránené, pokiaľ sa jedná o náhly, životohrozujúci stav vyžadujúci potrebu poskytnutia neodkladnej zdravotnej starostlivosti, kedy sa podľa § 6 ods. 9 ZPZS informovaný súhlas nevyžaduje a poskytovateľ pre nedostatok času na jeho obstaranie, jeho udelenie len predpokladá.

V prípade, že do procesu udelenia súhlasu s poskytovaním plánovanej zdravotnej starostlivosti vstupuje opatrovník, je život a zdravie pacienta dostatočne chránené, pokiaľ opatrovník s navrhovaným výkonom súhlasí.

Pre prípad plánovaného výkonu zdravotnej starostlivosti, pokiaľ opatrovník súhlas s navrhovaným výkonom neudelí, sme dospeli k nasledujúcim záverom. V prípade, ak poskytovateľ podá podľa § 6 ods. 7 ZPZS návrh na začatie konania, do rozhodnutia súdu má splnené podmienky len pre poskytnutie výkonov smerujúcich k záchrane života, avšak nie takých, ktoré intenzitu život zachraňujúceho výkonu nenapĺňajú. Aplikácia ustanovenia § 6 ods. 9 ZPZS je podľa nášho názoru z dôvodu neudelenia súhlasu opatrovníkom, vylúčená.

V prípade, ak poskytovateľ návrh na súd nepodá vôbec a pôvodne odporúčaný výkon sa dostane do roviny život zachraňujúceho, dospeli sme k záveru, že pre jeho vykonanie nie sú splnené podmienky ani postupom podľa § 6 ods. 9 ZPZS, ani postupom podľa § 6 ods. 7 ZPZS.

Ochrana života a zdravia osoby nespôsobilej dať informovaný súhlas by bola jednoznačne zabezpečená tým, ak by v prípade neudelenia súhlasu opatrovníkom bolo iniciovanie konania podľa § 6 ods. 7 ZPZS pre poskytovateľa povinným, a zároveň by zákon do rozhodnutia súdu umožňoval realizovať neodkladnú starostlivosť a nie len život zachraňujúce výkony, pri ktorých ochrana zdravia nie je *de lege lata* dostatočne chránená. Z uvedeného dôvodu navrhujeme, aby sa § 6 ods. 7 ZPZS zmenil tak, že: „Ak zákonný zástupca odmietne dať informovaný súhlas, poskytovateľ dá návrh na súd, ak je to v záujme osoby nespôsobilej dať informovaný súhlas, ktorej sa má zdravotná starostlivosť poskytnúť. V tomto prípade súhlas súdu s poskytnutím zdravotnej starostlivosti nahrádza informovaný súhlas zákonného zástupcu. Do rozhodnutia súdu možno takejto osobe poskytnúť len neodkladnú zdravotnú starostlivosť.“

Zoznam použitej literatúry

1. BAČÁROVÁ, R., FILIČKO, V., KOROMHÁZ, P., *Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve. 1. vyd.* - Košice : Typopress-tlačiareň, 2023. s. 228. ISBN 9788081291449
2. FOTOPULOSOVÁ, L. *Osobitosti postavenia pacienta ako strany sporu v civilnom sporovom konaní.* In *Súkromné právo: recenzovaný časopis zameraný na otázky aplikačnej praxe, 2023, roč. 9, č. 5, s. 161-167.*
3. HUMENÍK, I., KOVÁČ, P. *Zákon o zdravotnej starostlivosti. Komentár. 2. vydanie.* C.H. Beck. Bratislava 2023. ISBN 978-80-8232-027-8
4. KUŠNÍRIKOVÁ, M., KOLVEKOVÁ, V. *Postavenie žalobcov v sporoch proti poskytovateľom zdravotnej starostlivosti.* In: *Košické dni súkromného práva 4 : pocta profesorovi Vojčíkovi : recenzovaný zborník vedeckých prác.* - Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. - ISBN 9788081291388. - S. 180-191.
5. MOLNÁR, P., SUDZINA, M., ČOLLÁK, J., *Ochrana ľudských hodnôt v procesnom práve. 1. vyd.* - Košice : Typopress-tlačiareň, 2023. - 196 s. ISBN 9788081291456
6. ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva.* Belanium. Banská Bystrica. 2016. ISBN 978-80-557-1150-8
7. ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T. a kol. *Zdravotnícke právo.* Praha, Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7552-321-1

Nález Ústavného súdu zo dňa 28. 11.2012, sp. zn. I. ÚS 313/2012-52

Uznesenie Okresného súdu Rožňava sp. zn. 12Ps/16/2023 zo dňa 02.08.2023

Rozsudok Okresného súdu Nitra sp. zn. 55Ps/22/2023, zo dňa 30.9.2024

Rozsudok Okresného súdu Trenčín sp. zn. 26Ps/2/2023 zo dňa 10.05.2024

Rozsudok Okresného súdu Rožňava, sp.zn. 12Ps/3/2024 zo dňa 14.05.2024

Rozsudok Okresného súdu Senica sp. zn. 25Ps/4/2023 zo dňa 15.05.2024

Okresný súd Trebišov, sp. zn. 11Ps/5/2024 zo dňa 20.05.2024

Rozsudok Mestského súdu Bratislava II sp. zn. 28Ps/6/2023, zo dňa 16.05.2024

Kontaktné údaje

JUDr. Miroslava Kušníriková, PhD.

miroslava.kusnirikova@upjs.sk

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Mgr. Peter Koromház, PhD.

peter.koromhaz@upjs.sk

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

PRÁVNE NÁSTROJE A MECHANIZMY OCHRANY DOSPLEÝCH OSÔB V CIVILNOM PROCESSE. KOMPARATÍVNA ANALÝZA ZAMERANÁ NA PRÁVNU ÚPRAVU RAKÚSKEJ REPUBLIKY.

LEGAL INSTRUMENTS AND MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF ADULTS IN CIVIL PROCEEDINGS. A COMPARATIVE ANALYSIS WITH A FOCUS ON THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF AUSTRIA.

Sandra Meňhartová¹

Abstrakt: Príspevok ponúka komplexnú analýzu právnych nástrojov a mechanizmov ochrany dospelých osôb v civilnom procese v podmienkach Slovenskej republiky. Neoddeliteľnou súčasťou príspevku je komparatívna zložka vypracovaná na základe analýzy príslušnej právnej úpravy Rakúskej republiky. Cieľom predkladaného príspevku je identifikovať kľúčové podobnosti a odlišnosti komparovaných právnych úprav a tým získať odpoveď na otázku, akým spôsobom je potrebné transformovať právnu úpravu Slovenskej republiky tak, aby bola v súlade so zmenou paradigmy nazerania na ochranu dospelých osôb, ktorá sa stále výraznejšie pretavuje do jednotlivých právnych úprav štátov európskej právnej kultúry.

Kľúčové slová: ochrana dospelých osôb, opatrovníctvo, obmedzenie spôsobilosti na právne úkony

Abstract: The paper offers a comprehensive analysis of legal instruments and mechanisms of protection of adults in civil proceedings in the Slovak Republic. An integral part of the paper is a comparative element developed on the basis of an analysis of the relevant legislation of the Republic of Austria. The aim of the presented paper is to identify the key similarities and differences of the compared legal regulations and thus to obtain an answer to the question of how the legal regulation of the Slovak Republic should be transformed so that it is in line with the change of the paradigm of the view on the protection of adults, which is increasingly being translated into the individual legal regulations of the states of European legal culture.

Key words: protection of adults, guardianship, restriction of legal capacity

Úvod

Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov (ang. *United Nations*, ďalej len ako „OSN“) prijalo rezolúciou č. 61/106 dňa 13. decembra 2006 Dohovor OSN o ochrane práv osôb so zdravotným postihnutím (ang. *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities* ďalej len ako „CRPD“), ktorý z hľadiska ochrany tejto skupiny osôb² možno označiť za prelomový. Platnosť nadobudol CRPD dňa 03. mája 2008. Národná rada Slovenskej republiky s ním vyslovila súhlas dňa 9. marca 2010 a rozhodla, že ide o medzinárodnú zmluvu,

¹ Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

² „...vzťahuje sa približne na jednu miliardu ľudí s jedným alebo viacerými zdravotnými postihnutiami. Predstavujú tak najväčšiu a najviac znevýhodnenú menšinu na svete.“ SVÁK, Ján: Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím. 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2024, s. 23.

ktorá má prednosť pred zákonmi.³ Prezidentom Slovenskej republiky bol ratifikovaný dňa 28. apríla 2010. Jednotlivé členské štáty Rady Európy sa prijatím CRPD zaviazali na vnútroštátnej úrovni zaviesť antidiskriminačné opatrenia ako aj opatrenia zabezpečujúce zlepšenie rovnakých príležitostí a autonómnosti života ním dotknutých osôb.⁴

Samotný pojem „osoba so zdravotným postihnutím“ či „zdravotné postihnutie“ CRPD nedefinuje. *In genere* však v zmysle čl. 1 vymedzuje, že za osoby so zdravotným postihnutím možno považovať „osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými.“ V tejto súvislosti možno konštatovať, že CRPD v čl. 1 vymedzuje iba minimálny okruh osôb, ktoré môžu požívať ním zabezpečovanú ochranu. Takto vymedzený okruh osôb majú členské štáty možnosť modifikovať, *in concreto* rozšíriť, a to na základe výkladového pravidla formulovaného v Preambule CRPD, písm. e), ktoré uvádza, že zdravotné postihnutie predstavuje pojem, ktorý sa vyvíja.^{5,6}

Práve CRPD predstavuje dohovor odrážajúci trend prechodu od medicínskeho modelu, v zmysle ktorého osoby so zdravotným postihnutím boli predmetom ochrany práv, k modelu v zmysle ktorého sa stávajú, naopak, subjektom ochrany práv. Predstavuje tak zmenu paradigmy náhľadu na východiskové princípy právnej ochrany osôb so zdravotným postihnutím, ktorá je založená na piatich princípoch, a to na autonómii, slobode voľby, plnej účasti, rovnosti a ľudskej dôstojnosti.^{7,8}

Popri princípoch vymedzených *ut supra* je hlavným heslom zmeny paradigmy tzv. „podporované rozhodovanie“, v zmysle ktorého má byť dotknutej osobe umožnené, aby „robila vo svojom živote vlastné chyby a mala možnosť sa z nich poučiť“. Takto formulovaná idea je postupne premietaná do vnútroštátnych poriadkov jednotlivých členských štátov. V predkladanom príspevku si kladieme za cieľ identifikovať právne nástroje a mechanizmy ochrany tzv. „dospelých osôb“⁹ v civilnom procese v právnej úprave Slovenskej a Rakúskej republiky a následne získať odpoveď na otázku, „akým spôsobom je právnou úpravu Slovenskej republiky spojenú s ochranou dotknutých dospelých osôb potrebné modifikovať tak, aby bol naplnený cieľ vymedzený v čl. 1. CRPD?“¹⁰

³ Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky č. 2048 z 09. marca 2010.

⁴ SVÁK, Ján: Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím.1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2024, s. 34 – 35.

⁵ „Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto dohovoru (ďalej len „zmluvné strany“), uznávajú, že zdravotné postihnutie je pojem, ktorý sa vyvíja, a že zdravotné postihnutie je výsledkom vzájomného pôsobenia medzi osobami so zhoršeným zdravím a medzi bariérami v postojoch a v prostredí, ktoré im bránia plne a účinne sa zúčastňovať na živote spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými...“

⁶ SVÁK, Ján: Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím.1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2024, s. 22.

⁷ Tamtiež na s. 35.

⁸ Zmena paradigmy postavená na vyššie vymedzených piatich princípoch vyplýva okrem CRPD aj z tzv. Akčného plánu.

⁹ Na účely nami predkladaného príspevku budeme používať pojem „dospelé osoby“.

¹⁰ Čl. 1 CRPD: „Cieľom tohto dohovoru je presadzovať, chrániť a zabezpečovať plné a rovnaké využívanie všetkých ľudských práv a základných slobôd všetkými osobami so zdravotným postihnutím a podporovať úctu k ich prirodzenej dôstojnosti.“

Dôvodom výberu právnej úpravy Rakúskej republiky je recentne realizovaná reforma, ktorá v súčasnosti predstavuje najširšie a najkomplexnejšie normatívne spracovanie ochrany dotknutých dospelých osôb spomedzi krajín spadajúcich do okruhu nemeckej právnej kultúry.

Právne nástroje a mechanizmy ochrany dotknutých dospelých osôb v civilnom procese v kontexte právnej úpravy Slovenskej republiky

Zmena paradigmy, ktorej obsah vymedzujeme v súvislosti s prijatím dohovoru CRPD v úvode predkladaného príspevku sa v kontexte právnej úpravy Slovenskej republiky doposiaľ prejavila najmä v rovine procesnej právnej úpravy. Jedným zo zásadných výsledkov rekodifikačných prác zavŕšených v roku 2015, spojených s prijatím novej procesnej právnej úpravy je v rámci Konania o spôsobilosti na právne úkony v zmysle ustanovenia § 231 zákona č. 161/2015 Z. z. Civilného mimosporového poriadku (ďalej len ako „CMP“) upustenie od možnosti jej pozbavenia, ako aj zavedenie niekoľkých významných právno-ochranných inštitútov, a to *e. g.* zavedenie možnosti využitia osoby dôverníka v zmysle ustanovenia § 242 CMP, povinnosť výsluchu, resp. povinnosť vzhliadnutia v zmysle ustanovenia § 243 CMP *etc.* Zmena paradigmy sa však v právnej úprave Slovenskej republiky doposiaľ nepremietla v tej najzákladnejšej – hmotnoprávnej rovine. Pretrvávajúci stav by mali zmeniť aktuálne prebiehajúce rekodifikačné práce na novom občianskom zákonníku.

Základným právnym nástrojom, ktorý v súčasnosti slúži na zabezpečenie ochrany dospelých osôb predstavuje, osobitný druh civilného súdneho konania – mimosporového, ktorým je *Konanie o obmedzení spôsobilosti na právne úkony*. Jeho normatívny fundament nachádzame v ustanovení § 10 ods. 2 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka (ďalej len ako „OZ“) v spojení s ustanovením § 231 písm. a) a nasl. CMP. Hmotnoprávne predpoklady odôvodňujúce obmedzenie spôsobilosti na právne úkony vymedzuje už notoricky známe ustanovenie § 10 ods. 2 OZ, a to pomerne úzko. Napriek skutočnosti, že s uvedeným druhom konania sa spája aj právna úprava niekoľkých veľmi významných právno-ochranných inštitútov môžeme z hľadiska aplikačnej praxe pozorovať v procese obmedzovania spôsobilosti na právne úkony množstvo problémov. Tie sa paradoxne spájajú práve s inštitútom výsluchu resp. vzhliadnutia a nedôslednosťou príslušných subjektov pri ich realizácii, rovnako tiež s príliš širokým obmedzovaním spôsobilosti na právne úkony, ktoré má často *de facto* efekt jej pozbavenia¹¹. Problematická je tiež oblasť zabezpečenia a ochrany majetku, nedôslednosť a nedostatočná odborná erudovanosť z hľadiska kontroly správy majetku, nízka frekvencia podávania týchto správ a celkovo problémy spojené s nadužívaním tohto osobitného druhu konania a s ním spojeným obmedzovaním spôsobilosti na právne úkony.

Aplikačná prax si v snahe o redukciu zásahov do osobnej integrity, ale rovnako tiež v snahe o zabezpečenie flexibilnejšej ochrany dospelých osôb čiastočne našla svoju cestu a takpovediac „znovuobjavila“ nástroj, ktorého normatívny fundament vyplýva z ustanovenia § 29 OZ v spojení s ustanovením § 272 CMP upravujúcim tzv. *Konanie o ustanovení opatrovníka*. Ide o mechanizmus tzv. ustanovenia opatrovníka *ad hoc*, ktoré procesne vykazuje nižšiu mieru komplexnosti a predstavuje konanie spôsobilé zabezpečiť efektívnu ochranu dospelých osôb v tých prípadoch, kedy nie sú naplnené hmotnoprávne predpoklady

¹¹ Uvedené problémy aplikačnej praxe boli odbornou spisbou už niekoľkokrát podrobne analyzované, z toho dôvodu v predkladanom príspevku nepristúpime k ich opätovnému detailnému rozpracovaniu.

vyplývajúce z ustanovenia § 10 ods. 2 OZ. Problematickým tu však môže byť taktiež pomerne široká koncepcia výroku súdneho rozhodnutia a už spomenuté aplikačné problémy spojené s ochranou, resp. správou majetku dotknutej dospeléj osoby.

Z hľadiska slovenskej právnej úpravy tak môžeme v súčasnosti vnímať určitú dvojkolajnosť. Samotné, ako uvádzame „znovuobjavenie“ druhého z vymedzených nástrojov ochrany dospelých osôb – inštitútu opatrovníka *ad hoc*, možno vnímať *in genere* pozitívne. Čo však možno vnímať negatívne je to, že z hľadiska súdnej praxe v súčasnosti dochádza k stavu, kedy v jednom prípade, *e. g.* v prípade zabezpečenia ochrany pacienta v komatickom stave možno bádať na jednej strane využívanie nástroja spojeného s obmedzením spôsobilosti na právne úkony a na strane druhej využívanie nástroja spočívajúceho v ustanovení opatrovníka *ad hoc*, čo je potrebné vyhodnotiť ako negatívny jav z hľadiska princípu právnej istoty.

Právne nástroje a mechanizmy ochrany dospelých osôb v civilnom procese v kontexte právnej úpravy Rakúskej republiky

V počiatkoch 19. storočia sa v právnej úprave Rakúskej republiky začala formovať samostatná a pomerne špecifická oblasť občianskeho práva, označovaná ako tzv. „*právo ochrany dospelých*“ (nem. *Erwachsenenschutzrecht*). Prvotná forma ochrany dospelých osôb nachádzala svoj právny rámec v rakúskom Všeobecnom občianskom zákonníku¹² (nem. *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* ďalej len ako „*ABGB*“), a to v jeho ustanovení § 273 (v pôvodnom znení z roku 1811).¹³

Ďalší vývoj tejto právnej oblasti odrážajúci časový rámec s rozsahom viac ako dvesto rokov reagoval primárne na dobové potreby aplikačnej praxe. Analýzou historických prameňov však možno *in genere* konštatovať, že tento vývoj sa spájal s postupným stupňovaním úrovne ochrany dospelých osôb, a to tak v rovine hmotnoprávnej ako aj v rovine procesnej. Rovnako ako v prípade Slovenskej republiky, mala na ďalší vývoj dotknutej právnej oblasti zásadný vplyv ratifikácia CRPD¹⁴, ktorou bola pred zákonodarcom Rakúskej republiky predstretá naliehavá potreba rozsiahlej konceptuálnej zmeny oblasti práva ochrany dospelých, ktorá vyústila do reformačných procesov úspešne zavŕšených v roku 2018. Napriek skutočnosti, že predkladaný príspevok je orientovaný predovšetkým na vymedzenie právnych nástrojov a mechanizmov ochrany dospelých osôb v civilnom procese, *ergo* v procesnej rovine, považujeme z hľadiska zachovania komplexnosti spracovania vymedzenej problematiky za nevyhnutné v stručnosti poukázať aj na výsledky zavŕšených reformačných procesov, ktoré sa odzrkadlili predovšetkým v rovine hmotnoprávnej.

¹² Všeobecný občiansky zákonník nadobudol účinnosť dňa 1. januára 1812.

¹³ Pôvodná právna úprava obsiahnutá v ustanovení § 273 ABGB poskytovala dospelým osobám iba veľmi úzko koncipovanú ochranu, budovanú na možnosti pozbavenia spôsobilosti na právne úkony. Odbornou verejnosťou bola kritizovaná, a to najmä vzhľadom na faktickú nemožnosť zohľadňovania individuálnych potrieb dospelých osôb pozbavených spôsobilosti na právne úkony (*e. g.* v rovine terapeutickjej pomoci *etc.*). Kritizovaná bola tiež z dôvodu navolenej právnej terminológie, ktorá už čase prijatia (v roku 1811) vykazovala diskriminačné prvky. Napriek uvedeným nedostatkom došlo rádovo k prvej novelizácii dotknutej právnej úpravy až v roku 1916.

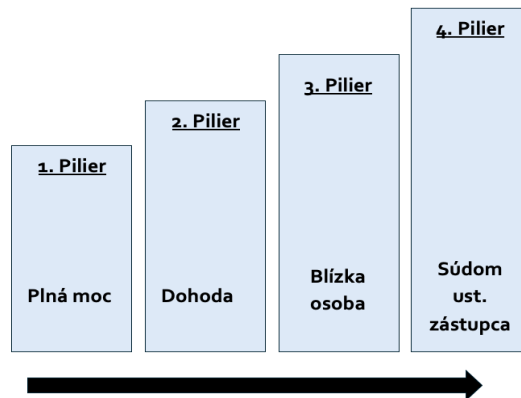
¹⁴ Rakúska republika ratifikovala Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím 26. októbra 2008.

Konštrukcia štvorpilierového modelu ochrany dospelých osôb v Rakúskej republike ako výsledok reformačných procesov z roku 2018

Najzásadnejším výsledkom reformačných procesov z roku 2018 bolo prijatie v poradí druhého Zákona o ochrane dospelých osôb (nem. 2. *Erwachsenenschutz-Gesetz*, ďalej len ako „2. *ErwSchG*“)¹⁵, ktorým bola vykonaná zásadná novela ABGB. Jeho obsahom je *inter alia* konštrukcia štvorpilierového modelu ochrany dospelých osôb. Nová právna úprava si kladie za cieľ úplne potlačiť doposiaľ uplatňovanú paternalistickú či asistenčnú politiku a do popredia kladie, naopak, voluntatívny element. Napĺňa tak požiadavku na vytvorenie právneho rámca pre podporované rozhodovanie dospelých osôb, ktorá je formulovaná prostredníctvom čl. 12 CRPD. Každý pilier predstavuje samostatne stojacu formu zákonného zastúpenia. Takto konštruovaný systém ochrany dospelých osôb je spomedzi právnych úprav krajín spadajúcich do okruhu nemeckej právnej kultúry v súčasnosti tým najširším a zároveň tiež najsilnejším.¹⁶

Obrázok č. 1

Štvorpilierový model ochrany dospelých osôb podľa právnej úpravy Rakúskej republiky

Zdroj: Autorka

Prvý pilier poskytuje možnosť dospelým osobám zvoliť si svojho zástupcu na základe plnej moci (nem. „*Vorsorgevollmacht*“), a to už preventívne. Voluntatívny element sa prejavuje tak vo vzťahu k osobe zvoleného zákonného zástupcu ako aj vo vzťahu k rozsahu samotného zastúpenia. Kontrola zabezpečovaná súdnym aparátom je výrazne obmedzená a možno ju realizovať iba v špecifických, právnou úpravou vymedzených prípadoch. Zastúpenie nadobúda právnu účinnosť až po zápise do Notárskeho centrálného registra zástupcov¹⁷ (ďalej len ako „*príslušný register*“) a nahlásení príslušnej rozhodujúcej skutočnosti odôvodňujúcej aktiváciu zastúpenia.¹⁸

Druhý pilier je založený na písomnej dohode (nem. „*gewählte Erwachsenenvertretung*“). Uplatňuje sa v prípadoch, keď dospelá osoba „nestihla“ využiť prvý pilier, ale stále je schopná za seba realizovať rozhodnutia (e. g. po operácii, dopravnej nehode etc.). Výber zástupcu

¹⁵ 2. *Erwachsenenschutz-Gesetz* – 2. *ErwSchG*, BGBl. I Nr. 59/2017, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. júla 2018.

¹⁶ K tomu pozri aj ZIERL, H. Peter, SCHWEIGHOFER, Michaela, WIBMERGER, Sabine: *Erwachsenenschutzrecht*. Praxiskommentar. Wien: LexisNexis ARD ORAC, 2023. s. 828.

¹⁷ Österreichischen Zentralen Vertretungsverzeichnis (ÖZVV).

¹⁸ Prvý pilier ochrany dospelých osôb nachádza svoj hmotnoprávny základ v ustanovení § 260 a nasl. ABGB.

zostáva na úvahe dotknutej dospelaj osoby, pričom kontrola zabezpečovaná súdnym aparátom je pri tomto type zastúpenia silnejšia. Zastúpenie nadobúda účinnosť zápisom do príslušného registra, pričom nie je potrebné nahlasovať rozhodujúcu skutočnosť odôvodňujúcu aktiváciu zastúpenia.¹⁹

Tretí pilier predstavuje zastúpenie blízkou osobou (nem. „gesetzliche Erwachsenenvertretung“). Prichádza do úvahy v tých prípadoch, kedy si dotknutá dospelá osoba nevie alebo nechce zvoliť zástupcu v zmysle prvých dvoch pilierov. Zastúpenie vzniká na základe konzultačného rozhovoru²⁰, pričom jeho účinnosť nastáva zápisom do príslušného registra. Časovo obmedzené je na 3 roky s možnosťou opätovného obnovenia. Dotknutá dospelá osoba musí byť zároveň poučená o možnosti zastúpenie odmietnuť.²¹

Napokon *štvrtý pilier*, z hľadiska vymedzenej problematiky najzásadnejší, predstavuje zastúpenie prostredníctvom zástupcu, ktorý je ustanovený súdom (nem. „gerichtliche Erwachsenenvertretung“). Ide o prostriedok *ultima ratio*, ktorého normatívny fundament nachádzame v ustanovení § 271 ABGB v spojení s ustanovením § 117 a nasl. rakúskeho Civilného mimosporového poriadku (ďalej len ako „AußStrG“). Jednotlivé predpoklady pre ustanovenie súdneho zástupcu sú predmetom hmotnoprávnej úpravy. V zmysle ustanovenia § 271 ABGB súd ustanoví dospelaj osobe zástupcu v prípade kumulatívneho naplnenia niekoľkých predpokladov, a to:

- ak nie je schopná zabezpečovať určité záležitosti bez rizika, že by si sama uškodila, a to z dôvodu duševnej choroby alebo porovnateľnej poruchy schopnosti rozhodovať,
- nemá na tento účel zástupcu v zmysle prvého a druhého piliera,
- nie je schopná, prípadne ochotná si zástupcu v zmysle prvého a druhého piliera zvoliť a
- nie je možné zastúpenie v zmysle tretieho piliera, ergo zastúpenie blízkou osobou, a to e. g. z dôvodu, že blízka osoba neexistuje, existuje, ale nemá záujem zastupovať dotknutú dospelú osobu, resp. blízke osoby nevedia v otázke rozsahu zastúpenia nájsť vzájomnú zhodu.

Z procesného hľadiska bude aplikovaný osobitný druh konania, tzv. *Konanie o ustanovení súdneho zástupcu dospelaj osobe* v zmysle ustanovenia § 117 a nasl. AußStrG (nem. „Verfahren über die Bestellung eines gerichtlichen Erwachsenenvertreter“). Už z hľadiska samotného rozsahu je rakúska právna úprava vyššie vymedzeného osobitného druhu civilného mimosporového konania v porovnaní s právnou úpravou Konania o spôsobilosti na právne úkony rozsiahlejšia. Jej predmetom je množstvo procesných špecifik, z ktorých v nasledujúcej podkapitole predstavíme tie najvýznamnejšie.²²

¹⁹ Druhý pilier ochrany dospelých osôb nachádza svoj hmotnoprávny základ v ustanovení § 264 a nasl. ABGB.

²⁰ *Predpoklad pre vznik zastúpenia dotknutej dospelaj osoby v zmysle tretieho piliera je obligatórna realizácia konzultačného rozhovoru s príslušným orgánom, ktorým je advokát, notár alebo združenie na ochranu dospelých osôb (nem. „Erwachsenenschutzverein“)* zriadená osobitným právnym predpisom – Zákomom o zriadení organizácie na ochranu dospelých (nem. *Erwachsenenschutzvereinsgesetz – ErwSchVG*). Účelom konzultačného stretnutia je *inter alia* vymedzenie konkrétneho okruhu, resp. okruhov právnych úkonov, ktoré budú tvoriť predmet zastúpenia.

²¹ Tretí pilier ochrany dospelých osôb nachádza svoj hmotnoprávny základ v ustanovení § 268 a nasl. ABGB.

²² K tomu pozri aj *Das neue Erwachsenenenschutzrecht*. [online]. [cit. 2024-21-12]. Dostupné na: <https://www.bmj.gv.at/themen/Zivilrecht/Erwachsenenschutz/DasneueErwachsenenschutzrecht-im-Überblick.html>.

Základné procesné odlišnosti a špecifiká vyplývajúce z právnej úpravy Konania o ustanovení súdneho zástupcu dospeljej osobe v zmysle ustanovenia § 117 a nasl. AußStrG

Zásadnú odlišnosť, hoci bez výraznejšieho dopadu na samotný priebeh konania, možno medzi procesnou právnou úpravou Slovenskej a Rakúskej republiky pozorovať už v samotnej terminológii, ktorá bola zákonodarcami navolená na označenie príslušných osobitných spôsobov civilného mimosporového konania. Zatiaľ čo právna úprava Slovenskej republiky vychádza v jeho označení z koncepcie zásahu do spôsobilosti na právne úkony, právna úprava Rakúskej republiky hovorí iba o ustanovení zástupcu súdom²³, a to napriek tomu, že ide o konanie, ktoré sa často s obmedzením spôsobilosti na právne úkony spája. Táto na prvý pohľad nenápadná, no napriek tomu však zásadná terminologická odlišnosť odráža ľudskoprávny element vymedzenej problematiky a s ním súvisiacu snahu o naplnenie požiadavky spojenej so zabezpečením rovného postavenia a z neho odvodeného zákazu akejkoľvek diskriminácie vyplývajúcej zo zmeny paradigmy nazerania na ochranu dospelých osôb.

Z hľadiska ďalších špecifik rakúskej procesnej právnej úpravy, ktoré, naopak, majú na samotný priebeh konania výrazný dopad, možno poukázať najmä na nasledovné:

Ad 1) Participácia združenia na ochranu dospelých osôb

Zduženie na ochranu dospelých osôb (*nem. „Erwachsenenschutzverein“*), (ďalej len ako „združenie“) je organizáciou zriadenou osobitným právnym predpisom – Zákomom o zriadení združenia na ochranu dospelých osôb (*nem. Erwachsenenenschutzvereinsgesetz – ErwSchVG*). Ustanovenie § 1 ods. 2 ErwSchVG vymedzuje osobitnú povinnosť združenia v súvislosti s Konaním o ustanovení súdneho zástupcu dospeljej osobe, ktorej obsahom je vykonať šetrenie a objasniť otázky vymedzené ustanovením § 4a a 4b ErwSchVG. Na vyššie vymedzenú povinnosť združenia totožne odkazuje aj ustanovenie § 117a AußStrG. Takto vymedzenú zákonnú povinnosť musí združenie realizovať v tých prípadoch, kedy súd dospeje k záveru, že sú naplnené hmotnoprávne predpoklady vymedzené ustanovením § 271 ABGB.

Ad 2) Inštitút výsluchu, resp. vzhliadnutia formou technických prostriedkov

Prvé vypočutie dotknutej dospeljej osoby môže súd v zmysle ustanovenia § 118 ods. 3 AußStrG uskutočniť aj prostredníctvom komunikačných prostriedkov na prenos obrazu a zvuku. Tento spôsob však môže využiť iba v prípade, ak hrozí ohrozenie zdravia dotknutej osoby alebo v dôsledku pretrvávajúcej krízovej situácie.

Ad 3) Inštitút dočasného zástupcu

Slovenská právna úprava pripúšťa, či už v režime Konania o spôsobilosti o na právne úkony alebo v režime Konania o ustanovení opatrovníka zabezpečenie dočasnej ochrany, a to prostredníctvom neodkladného opatrenia. Rakúska právna úprava túto možnosť explicitne nepopiera, skôr sa však prikláňa k možnosti ustanoveniu tzv. dočasného zástupcu v zmysle ustanovenia § 120 AußStrG, a to na riešenie určitých naliehavých záležitostí najdlhšie do

²³ Rakúska procesná právna úprava a rovnako aj právna doktrína ustupujú aj od označenia „opatrovník“, a to z dôvodu, že ide o označenie vykazujúce diskriminačné prvky.

skončenia konania vo veci samej. Dočasné zastúpenie nadobúda účinnosť v momente evidencie do príslušného registra.

Ad 4) Konanie aj bez pojednávania

O ustanovení súdneho zástupcu pre dospelých musí súd v zmysle ustanovenia § 121 ods. 1 AußStrG vytýčiť ústne pojednávanie iba v tých prípadoch, ak to považuje za potrebné alebo vždy ak to dotknutá osoba navrhne.²⁴

Ad 5) Osobitná požiadavka „zrozumiteľnosti“ odôvodnenia súdneho rozhodnutia

Ustanovenie § 123 ods. 3 AußStrG²⁵ normuje osobitnú požiadavku týkajúcu sa odôvodnenia súdneho rozhodnutia – požiadavku „zrozumiteľnosti“. Táto požiadavka reflektuje potrebu zabezpečiť, aby dotknutá dospelá osoba mala možnosť adekvátne porozumieť obsahu rozhodnutia súdu vo veci samej. V nadväznosti na to môže súd v takýchto prípadoch pristúpiť k menej formálnemu štylistickému spracovaniu odôvodnenia, čím podporí lepšiu kognitívnu prístupnosť rozhodnutia zo strany dotknutej dospeléj osoby.

Ad 6) Notifikačná povinnosť

Súd v zmysle ustanovenia § 126 AußStrG zabezpečí informovanie všetkých relevantných osôb a úradov, ktoré na základe výsledkov súdneho konania, predovšetkým na základe informácií od súdom ustanoveného zástupcu, vykazujú existenciu naplnenia odôvodneného záujmu. V prípade zániku plnej moci alebo zániku zákonného či zvoleného zastúpenia súd zabezpečí informovanie dotknutého zástupcu o zániku. Okrem uvedeného, súd zabezpečí, aby rozhodnutie vo veci samej, resp. rozhodnutie o ustanovení predbežného zástupcu bolo zapísané do príslušných verejných kníh a registrov, ak sa zastúpenie týka práv zapísaných v týchto registroch alebo týchto knihách. Súd zároveň zabezpečí správny zápis ustanovenia súdom ustanoveného zástupcu do príslušného registra.

Ad 7) Povinnosť podávania správ o životnej situácii

V súvislosti s realizáciou kontroly súdom ustanoveného zástupcu dospeléj osobe, je zástupca v zmysle ustanovenia § 130 ods. 1 AußStrG povinný predložiť súdu správu o celkovej životnej situácii zastúpenej dospeléj osoby, a to do štyroch týždňov od získania oprávnenia vykonávať činnosť zástupcu. Uvedená správa neobsahuje iba štandardné informácie o majetku zastúpenej osoby, ale aj informácie týkajúce sa jej rodinnej situácie, opis štandardu bývania, opis stavu rodinných vzťahov zastúpenej osoby *etc.*

Ad 8) Povinnosť súdu zdieľať informácie vyplývajúce z podaných správ

Osobitná notifikačná povinnosť súdu je normovaná v ustanovení § 130 ods. 3 AußStrG, v zmysle ktorej je súd povinný na základe písomnej žiadosti poskytnúť informácie o osobe zástupcu, a to tak zástupcu predbežného ako aj zákonného zástupcu dospeléj osoby, a to každému, kto hodnoverne preukáže na získaní týchto informácií právny záujem. Informácie týmto osobám súd poskytne v rozsahu, v akom sú mu v danom momente známe, vrátane údajov o rozsahu pôsobnosti daného zástupcu.

²⁴ Ustanovenie § 121 ods. 1 AußStrG: „Über die Bestellung eines gerichtlichen Erwachsenenvertreters hat das Gericht mündlich zu verhandeln, wenn dies das Gericht für erforderlich hält oder die betroffene Person dies beantragt.“

²⁵ Ustanovenie § 123 ods. 3 AußStrG: „Der Beschluss über die Bestellung eines gerichtlichen Erwachsenenvertreters ist für die betroffene Person möglichst verständlich zu begründen.“

Ad 9) Zvýšený dohľad nad správou majetku

V prípade keď súd nadobudne vedomosť o tom, že zastúpená dospelá osoba disponuje určitým majetkom primárne posúdi to, o aký majetok ide a aká je jeho predbežná hodnota. Od toho bude závisieť ďalší postup z hľadiska jeho následnej správy. V tých prípadoch keď súd zistí, že zastupovaná osoba je vlastníkom, resp. spoluvlastníkom nehnuteľnosti alebo disponuje majetkom, ktorého hodnota presahuje sumu 15 000,- eur je povinný zabezpečiť jeho správu a predchádzať jeho znehodnoteniu. Naopak, ak nie je zastupovaná dospelá osoba vlastníkom, resp. spoluvlastníkom nehnuteľnosti a jej majetok nepresahuje sumu 15 000,- eur dohliada súd iba na odvrátenie bezprostredne hroziaceho nebezpečenstva. V zmysle ustanovenia § 133 ods. 4 AußStrG môže súd na preskúmanie majetku a dohľad nad jeho správou vrátane jeho zabezpečenia najmä dávať príkazy zákonnému zástupcovi, získavať informácie od úverových inštitúcií alebo osôb povinných poskytovať informácie podľa § 102 AußStrG, nariadiť odhad hodnoty majetku, zablokovanie vkladov, súdnu úschovu listín a hnutel'ného majetku a vydávať neodkladné opatrenia. V rámci dohľadu nad správou majetku je zákonný zástupca v zmysle ustanovenia § 134 AußStrG ďalej povinný predkladať súdu výkaz za prvý celý rok správy, ide o tzv. začiatočný výkaz, následne v primeraných intervaloch určených súdom individuálne, ktoré však nesmú presiahnuť tri roky, ide o tzv. bežný výkaz, a po ukončení správy majetku tzv. záverečný výkaz. Na ochranu záujmov zastupovanej dospelaj osoby je súd povinný nariadiť zákonnému zástupcovi osobitný príkaz na predloženie účtovníctva.²⁶

Záver

V predkladanom príspevku sme predložili analýzu základných právnych nástrojov a mechanizmov ochrany dospelých osôb v civilnom procese v podmienkach Slovenskej republiky, ktoré sme z hľadiska *de lege lata* vyhodnotili i napriek istým posunom vpred, ako problematické, resp. nedostatočné, a to predovšetkým v súvislosti s dvojkoľajnosťou ich využitia a s tým spojeným negatívnym dopadom na princíp právnej istoty. Druhú časť príspevku sme venovali komparatívnej zložke vypracovanej na základe analýzy hmotnoprávnej a procesno-právnej úpravy Rakúskej republiky, v rámci ktorej sme stručne poukázali na zásadnú reformu oblasti práva ochrany dospelých, ktorá prebehla v roku 2018. Nosnou časťou tejto komparatívnej zložky bolo vymedzenie jednotlivých základných a zároveň najvýznamnejších procesných špecifík, ktoré by podľa nášho názoru mali mať svoju reflexiu pri vytváraní funkčného systému právnych inštitútov, ktoré zabránia nadužívaniu oprávnenia rozhodovať o druhých „bez nich“ a zabezpečia zvýšenú mieru ochrany majetku. Nepochybne však treba konštatovať, že všetky z vymedzených procesných špecifík je nevyhnutné podrobiť osobitne ďalšej, hlbšej analýze.

²⁶ Uvedená osobitná povinnosť zákonného zástupcu vyplýva z ustanovenia § 136 ods. 4 AußStrG.

Zoznam použitej literatúry

1. SVÁK, Ján: Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím.1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2024. 480 s. ISBN: 978-80-7676-799-7
2. ZIERL, H. Peter, SCHWEIGHOFER, Michaela, WIBMERGER, Sabine: Erwachsenenschutzrecht. Praxiskommentar. Wien: LexisNexis ARD ORAC, 2023. 828 s. ISBN 978-3-7007-8116-5.
3. Das neue Erwachsenenschutzrecht. Dostupné na: <https://www.bmj.gv.at/themen/Zivilrecht/Erwachsenenschutz/DasneueErwachsenenschutzrecht-im-Überblick.html>.

Kontaktné údaje

Mgr. Sandra Meňhartová, PhD.

sandra.menhartova@flaw.uniba.sk

Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

PRÁVNÁ OCHRANA ZRANITELNÝCH DOSPELÝCH *DE LEGE LATA A DE LEGE FERENDA*¹

DE LEGE LATA AND DE LEGE FERENDA LEGAL PROTECTION OF VULNERABLE ADULTS

Romana Smyčková, Alexandra Löwy²

Abstrakt: Právny poriadok a jeho nastavenie musí spĺňať tie najvyššie štandardy pre zabezpečenie základných(a nie len) garancií ochrany všetkých nositeľov subjektívnych práv a právom chránených záujmov. Princíp rovnosti prirodzene nie je a nemôže byť vnímaný mechanicky a formálne a je nevyhnutné akceptovať rôzne diformity postavenia týchto subjektov z dôvodu ich veku, zdravia, či iných hendikepov, ktoré otvárajú potrebu prehodnotenia systému právnej ochrany a jeho kvalitatívneho rámca. Tento je postavený pred výzvou vytvoriť dostatočný a funkčný systém pre prejav autonómneho rozhodovania sa každého jednotlivca bez ohľadu na rôzne okolnosti na jeho strane a na strane druhej musí byť pripravený zohľadniť postavenie niektorých subjektov ako slabších, no s potrebou zachovania všetkých zložiek ich ľudskej dôstojnosti.

Kľúčové slová: autonómia vôle, rovnosť subjektov, ľudská dôstojnosť, slabší subjekt

Abstract: The legal order and its setting must meet the highest standards to ensure basic (and not only) guarantees of protection of all holders of subjective rights and legally protected interests. Naturally, the principle of equality is not and cannot be perceived mechanically and formally, and it is necessary to accept the various diformities in the position of these subjects due to their age, health or other handicaps, which open up the need to reassess the system of legal protection and its qualitative framework. The latter is faced with the challenge of creating a system that is sufficient and functional for the expression of autonomous decision-making by each individual, regardless of the various circumstances of his or her situation, and on the other hand must be prepared to take into account the position of some subjects as weaker, but with the need to preserve all the components of their human dignity.

Key words: autonomy of the will, equality of subjects, human dignity, weaker subject,

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0626/24 Súkromnoprávne záruky právnej ochrany znevýhodnených osôb – zraniteľných dospelých, pri výkone ich právnej subjektivity

² Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Úvod

Motivácia otvoriť tému ochrany dospelých osôb v podmienkach Slovenskej republiky bola a je podporená veľmi citelnými zmenami a náhľadom na základné hodnotové vnímanie spoločnosti a postavenie človeka v nej na prahu tretieho tisícročia. Na jednej strane tu máme stále silnejúce hlasy na rešpektovanie autonómneho rozhodovania sa vo veciach, ktoré sa nás týkajú a na strane druhej sú tu existujúce negatívne javy v širokospektrálnych oblastiach života, kedy z rôznych, často ekonomických alebo iných zištných dôvodov, je dospelý človek konfrontovaný s potrebou ochrany a pomoci v každodenných životných situáciách.

Žijeme v konzumnej spoločnosti ktorá často prioritizuje zhromažďovanie materiálnych statkov, čo býva následne merítkom sociálneho úspechu, či slúži na kompenzáciu nízkeho sebavedomia. nezanedbateľným je aj fakt, že toto smerovanie naráža na množstvo negatívnych situácií od finančnej gramotnosti, právneho povedomia a iných, ktoré polarizujú postavenie osôb najmä s ohľadom na právne následky v rôznych oblastiach života. Samozrejme aj pri nahliadaní na tento problém sa asi treba prikloniť k názoru, že každý jednotlivec nesie kus zodpovednosti za svoje konanie a neexistuje dokonalý právny systém, ktorý by ochranu reflektoval v absolútnom ponímaní. Sme teda v zásadnej miere zodpovední za svoje rozhodnutia a činy, či nekonanie. Na strane druhej, ak základňou právneho systému je rešpektovanie rovnosti ako ústavného princípu, rešpektovanie ochrany súkromia, cti, ľudskej dôstojnosti, života a zdravia, máme za to, že je nevyhnutná existencia takých právnych nástrojov, ktoré je možné využiť v prípade, keď treba dorovnávať a vyvažovať nerovné postavenie jednotlivca v určitých právnych vzťahoch.

Ak súkromnoprávne odvetvia vychádzali a dodnes vychádzajú z historického hľadiska ukotveného už v rímskom práve, nie je možné rezignovať na tie premenné, ktoré môžu mať svoju reflexiu aj v súčasnej novodobej ochrane dospelých osôb. Samozrejme nebudú konfrontované s postavením „otroka“, alebo trpieť hendikepom z dôvodu ženského pohlavia, ale s ohľadom na nové fenomény doby tu je reálna potreba vytvorenia právno-ochranných mechanizmov na ochranu postavenia tých dospelých, ktorí potrebujú potrebu pri prijímaní rozhodnutí.

V poslednom období dochádza k pomerne zjavnej a samozrejme aj opodstatnenej pozornosti vo vzťahu k deťom, maloletým, čo v žiadnom prípade nemôžeme spochybňovať. Ochrana najlepších, či prioritných záujmov rezonuje nie len v judikatórnom smerovaní súdnych autorít, ale má už vo veľkej miere svoju reflexiu aj v právnej úprave a to interdisciplinárne. Tak ako vyvstala potreba zohľadniť právnu ochranu nedospelých, otvára sa rovnako otázka prehodnotenia kvality právneho rámca ochrany osôb dospelých, na strane ktorých existuje potreba podpory či nápomoci pri rozhodovaní rovnako v kontexte ochrany ich najlepších záujmov. V zmysle záväzkov vyplývajúcich pre Slovenskú republiku totiž postupy súdov, smerujúce k zásahom do spôsobilosti konať s právnym následkom sú vnímané ako reštriktívne a neopodstatnené v tých prípadoch, keď je človek spôsobilý za pomoci iného prijímať vlastné rozhodnutia.

Kým v ďalšom poukážeme na problematické aspekty stavu de lege lata a pokúsime sa naznačiť možné smerovanie potencionálnych zmien právnej úpravy, je potrebné si uvedomiť kvalitatívne požiadavky smerujúce práve k naplneniu nie len princípu rovného nahliadania na tie osoby, na strane ktorých je určitá indispozícia, ale súčasne ponechanie, či vytvorenie dostatočného priestoru pre „samorozhodovanie“ vo veciach, ktoré sa ich týkajú.

Kľúčové východiská skúmanej problematiky

Osobnosť každého človeka je jedinečná a individuálna. Práve predmetné robí svet rozmanitým a variabilným so širokým spektrom poznania, objavov a rozvoja. Prejavy človeka sa uskutočňujú v rôznej forme činnosti v oblasti umeleckej, sociálnej ekonomickej, ale aj právnej. Základnou formou realizácie resp. výstupom individuálneho jednotlivca je jeho konanie prostredníctvom právnych úkonov. Na základe právnych úkonov potom jednotlivé subjekty vstupujú do právnych vzťahov.

Determinantom realizácie právnych úkonov z hľadiska ich aprobovania a bezvadnosti je existencia miery spôsobilosti na právne úkony, t.j. spôsobilosť konať s relevantným právnym následkom. Spôsobilosť na právne úkony je zložkou premenlivou, čo sa prejavuje počas života človeka tým, že do dovŕšenia 18. roku veku hovoríme len o neúplnej spôsobilosti na právne úkony, resp. o jej úrovni v istom rozsahu zodpovedajúcej rozumovej a vôľovej vyspelosti, a na strane druhej môže sa po dovŕšení 18. roku veku meniť v dôsledku existencie rôznych skutočností napr. zdravotného stavu, závislosti, a iných porúch duševného stavu. Tieto premenné potom vymedzujú očakávanie na formovaní nástrojov, ktoré budú reagovať na premenlivosť uvedenej aktívnej zložky, a umožnia spôsobilosť na právne úkony v istej miere regulovať tak, aby bolo zachovaná ochrana samotného dotknutého subjektu, ale aj tretích osôb, ktoré by potenciálne mohli s nimi vstupovať do právnych vzťahov.

Zásahy do spôsobilosti na právne úkony je potrebné vnímať ako zásahy do osobnej integrity človeka, teda aj do práv garantovaných Listinou základných práv a slobôd (čl. 5, čl. 10 ods. 1, 2) a tiež práv garantovaných Ústavou SR a širokým spektrom medzinárodných dohovorov, ktorými je Slovenská republika viazaná³.

Momentom prijatia Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím vstúpila Slovenská republika do konkrétnych záväzkov, ktoré by sa mali odraziť aj v konkrétnej slovenskej legislatíve. Akcentuje sa totiž na to, že samotný Dohovor nemá byť len odporúčaním, ale štát má rešpektovať záväzky v ňom formulované. Pod uvedenou prizmou je preto nanovo vnímať aj postavenie ľudí (osôb) so zdravotným postihnutím.

V praxi sa pritom ukazuje, že zásah do spôsobilosti na právne úkony môže mať nielen právne, ale aj psychologické následky. V dôsledku vyhlásenia človeka za obmedzeného resp. nespôsobilého na právne úkony môže dochádzať k ignorovaniu jeho osobnosti, čo môže výrazne ovplyvniť aj jeho správanie, negatívne vnímanie seba a svojho okolia.

³ Pozn. Winick, B., J.: The Side Effects of Incompetency Labeling and the Implications for Mental Health, 1 Psychol. Pub. Pol'Y & L., 1995.

Európsky súd pre ľudské práva akcentuje na to, že pozbavenie spôsobilosti na právne úkony je v podmienkach moderných európskych krajín vylúčené, nakoľko sa jedná o absolútny zásah do práv a slobôd človeka. Túto závažnosť zdôraznil ESĽP napr. vo veciach Winterwerp proti Holandsku, Matter proti Slovensku, Shtukaturov proti Rusku, X. proti Chorvátsku.

Podľa Európskeho súdu mentálne postihnutie alebo duševná choroba automaticky neznamenajú dôvod na takýto závažný zásah do ľudských práv, v podobe potreby obmedzenia spôsobilosti na právne úkony, pretože by mohlo dôjsť napríklad k porušeniu práva na súkromie a rodinný život.

Veľmi významné je tiež rozhodnutia Ústavného súdu ČR, ktorý vo svojich rozhodnutiach poukázal na závažnosť zásahu do práv a slobôd napríklad v rozhodnutí sp. zn. IV. ÚS 412/04. V nálezu sp. zn. II. ÚS 2630/07 dokonca vyvodil, že sa jedná o „dramatický“ zásah do práv a slobôd človeka.

Z vyššie popísaných východísk preto možno jednoznačne abstrahovať, že zásah do spôsobilosti na právne úkony, ako jeden z najvýznamnejších zásahov do osobnej slobody človeka, je potrebné používať len ako krajný prostriedok riešenia, t.j. nástroj ultima ratio. Z toho vyplýva, že pokiaľ je možné situáciu riešiť inak ako obmedzením, je v prvom rade potrebné tento iný prostriedok riešenia nájsť.⁴ V prípade, ak k obmedzeniu spôsobilosti už dôjsť musí, tak takéto obmedzenie má jednotlivca chrániť a nie mu uškodiť, a takéto obmedzenie musí byť len v primeranom rozsahu a v nevyhnutnej miere.

Reflexia moderných trendov v ochrane právneho postavenia dospelých v podmienkach platnej právnej úpravy v SR

Tu sa dostávame k otázkam, ktoré v kontexte ochrany právneho postavenia dospelých osôb rezonujú a kde považujeme za potrebné upozorniť na rezídium nahliadania na to, kde je miera obmedzenia „samorozhodovania“ a do akej miery je potrebné rešpektovanie autonómneho prejavu vôle každého jednotlivca pri možnosti rozhodnúť o svojich záležitostiach.

Prirodzenoprávny náhľad kladie dôraz na to, že práve stredobodom pozornosti a teda aj právnej ochrany musí byť človek, ktorý je nadaný schopnosťou autonómneho rozhodovania. Prezumpcia schopnosti prijímať vlastné rozhodnutia bezprostredne súvisí s preferenciou riadiť svoj život, súkromie, individuálne záležitosti. Aktivovanie právno-ochranných mechanizmov musí nastúpiť až vtedy a tam, keď sa dospelý človek dostane do situácie, kedy nechce, nevie, nemôže alebo predpokladá, že v budúcnosti nebude môcť riešiť „svoje záležitosti“ samostatne.

Sledujúc historický vývoj je možné identifikovať rôzne dôvody, kedy si štát a teda aj právny systém uzurpuje oprávnenie potlačiť schopnosť konať s právnym následkom. Okolnosti súviseli primárne so zdravotným stavom (duševným či iným zdravotným hendikepom,

⁴ To isté potvrdzuje aj bod 23 nálezu Ústavného súdu Českej republiky vedenom v konaní pod sp. zn. I.ÚS 557/09, ktorý hovorí o tom, že pri rozhodovaní o obmedzení spôsobilosti na právne úkony treba brať ohľad na to, aby práva jednotlivca neboli obmedzené vo väčšom rozsahu ako je to nutné a ak už k obmedzeniu dôjde, je potrebné riadne odôvodniť, prečo nie je možné situáciu riešiť miernejšími prostriedkami

označovaným pejoratívne ako šialenstvo, či choromyselnosť), ale dôvodmi boli aj nevhodnosť pohlavia (ženské pohlavie), spoločenské a náboženské dôvody (nevera, výkon určitého povolania, poškodená česť), či napríklad v určitom obmedzenom ponímaní márnotrátiteľstvo (pri majetkových právach manželov).

Súčasný náhľad na schopnosť autonómneho rozhodovania vnímame ako preferenciu a považujeme ho za veľmi dôležitý pri prípadnom kreovaní novej právnej úpravy, ktorá by mala ponechať adekvátny priestor predovšetkým *pre individuálne skúmanie a posúdenie hendikepu a jeho možných následkov*. Nezanedbateľnou je aj skutočnosť diferenciácie rozsahu okolností, ktoré daného jednotlivca diskvalifikujú zo schopnosti riešiť svoje záležitosti. Možno teda sumarizovať, že tieto situácie budú zahŕňať prípady, kedy *osoba nie je spôsobilá takéto rozhodnutia prijímať vôbec*, zohľadniť je potrebné ale aj tie situácie, kedy obmedzenia nie sú dôvodom pre zásah do spôsobilosti na právne úkony a postačí *podpora pri rozhodovaní*. Tu by mali existovať také inštitúty, ktoré zachovajú primárne priestor pre vôľu osoby, ktorej sa to týka, aby usmernila nie riešenie v daných životných rozhodnutiach. Osobitnú pozornosť treba venovať takým situáciám, kedy osoba s určitým hendikepom predpokladá zhoršenie rozhodovacej schopnosti *pro futuro* a je schopná v aktuálnom čase a predstihu usmerniť svoje záležitosti do budúcnosti, keď nastane ňou predpokladané zhoršenie spravidla zdravotného stavu.

Súčasný stav *de lege lata* trpí viacerými nedostatkami, ktoré sa veľmi zásadne prejavujú v živote a osudoch jednotlivcov a ktoré môžu mať nezvratné dôsledky a to nie len v rovine právnej. Považujeme preto za zásadné analyzovať a vyhodnotiť možné perspektívy smerovania právnej úpravy, ktorá by niesla punc modernej, vyváženej a funkčnej ochrany v tých prípadoch, kedy je potrebná intervencia do postavenia človeka ako subjektu práva s jeho pasívnymi aj aktívnymi zložkami. Inštitúty zastúpenia či už zákonného, alebo na základe splnomocnenia ako aj inštitút opatrovníctva jednoznačne vyvolávajú potrebu prehodnotenia ich potenciálu a prispôsobenie sa súčasným plne opodstatneným náhľadom na postavenie človeka.

Tendencia náhradného rozhodovania musí byť eliminovaná výlučne na prípady, kedy sú tu legitímne dôvody pre potlačenie autonómie človeka a do popredia sa musia také formy podporovaného rozhodovania, ktoré vytvoria priestor pre prijímanie vlastných rozhodnutí s nápomocou tretieho subjektu. Považujem tiež za podstatné, aby nie len prípadne rozhodnutie o využití tejto formy bolo ponechané na vôľu človeka, ale tiež pokiaľ ide voľbu subjektu, ktorý má takú podporu poskytnúť a voči komu osoba chová dôveru. V neposlednom rade sa ako zásadné javí nastavenie právneho rámca rozsahu jeho kompetencií konať popri osobe a tiež prípadnú kontrolu či právne následky, ak dôjde k zneužitiu tohto právneho postavenia.

Vychádzajúc zo spomenutých požiadaviek pristúpime k skúmaniu ich reflexii v platnej právnej úprave, t.j. budeme skúmať, vyhodnocovať a overovať, ako na tieto požiadavky reaguje slovenská legislatíva, a zároveň akými legálnymi prostriedkami poskytuje nástroje na

riešenia situácií z aplikačnej praxe, a to práve s dôrazom na zásadu, že obmedzenie spôsobilosti na právne úkony má byť zásahom *ultima ratio*.

Pri zodpovedaní a nachádzaní konkrétnych riešení budeme vychádzať predovšetkým z právnych predpisov relevantných, ktorými sú zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a zákon č. 161/2015 z.z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.

Skúmanie reflexie budeme overovať na troch modelových prípadoch, resp. situáciách, ktoré sa môžu bežne vyskytovať v aplikačnej praxi a tieto analyzovať jednak cez prizmu využitia prostriedku obmedzenia spôsobilosti na právne úkony, resp. možností iného alternatívneho riešenia, ak takúto možnosť právny poriadok ponúka.

Situácia ad 1.

Dňa 30.03.2023 bol zo strany navrhovateľa podaný návrh na pozbavenie spôsobilosti na právne úkony jeho matky z dôvodu, že trpí závažnou formou demencie, ktorá jej znemožňuje realizovať akékoľvek právne úkony, je imobilná a v zásade je pripútaná na lôžko. Matka základných spôsobom komunikuje, orientuje sa v relevantných otázkach. Navrhovateľ tvrdí, že je nutné, aby bol osobe ustanovený opatrovník, ktorý za ňu bude realizovať bežné právne úkony v rozsahu zabezpečenia jej základných potrieb v rovine sociálneho a ekonomického života.

Situácia ad 2.

ZV trpí Downovým syndrómom a žije so svojou rodinou. Jej rodičia starnú a majú obavy, kde bude po och smrti žiť, kto sa o ňu bude starať, a či bude schopná obhospodarovať finančné prostriedky a iný majetok ktorý po nich zdedí.

Situácia ad 3.

XY mal nehodu na motorke a utrpel úraz hlavy. Aktuálne sa nachádza v stave bdelej kómy. Jeho vízie na to, že sa preberie sú nepredvídateľné.

K Situácia Ad 1 (ochrana starších osôb)

Pre posúdenie konkrétnej situácie je potrebné priblížiť zákonnú právnu úpravu.

Hmotnoprávny podklad zásah do spôsobilosti na právne úkony vymedzuje Občiansky zákonník.

Podľa § 10 ods. 1 Občianskeho zákonníka, Ak fyzická osoba pre duševnú poruchu, ktorá nie je len prechodná, nie je vôbec schopná robiť právne úkony, súd ju pozbaví spôsobilosti na právne úkony.

Podľa § 10 ods. 2 Občianskeho zákonníka, Ak fyzická osoba pre duševnú poruchu, ktorá nie je len prechodná, alebo pre nadmerné požívanie alkoholických nápojov alebo omamných prostriedkov či jedov je schopná robiť len niektoré právne úkony, súd obmedzí jej spôsobilosť na právne úkony a rozsah obmedzenia určí v rozhodnutí.

Ustanovenie § 231 Civilného mimosporového poriadku už ale oprávňuje súd len na rozhodnutie o obmedzení spôsobilosti na právne úkony, t.j. súd nemôže pozbaviť spôsobilosti na právne úkony.

Dochádza tak k celkom zjavnému rozporu medzi hmotnoprávnou a procesnoprávnou úpravou, a je preto potrebné reagovať na existenciu tohto rozporu, a to aplikáciou základných interpretačných metód výkladu a aplikácie práva.

Pri identifikácii tohto rozporu je potrebné zohľadniť základné zásady smerujúce k naplneniu plnohodnotného rešpektovaniu ľudskej bytosti a jej statusu. K tým primárnym patrí zásada ochrany ľudskej bytosti pred záujmami spoločnosti alebo vedy a zásada nedotknuteľnosti osobnosti a jej stránok. V konaní o spôsobilosti na právne úkony (tiež v rovine hmotnoprávnej úpravy a okolností podmieňujúcich zásahy do statusu fyzických osôb s ohľadom na rozsah spôsobilosti konať s právnym následkom) musí byť primárnym kritériom východisko, že jednotlivec je východiskom štátu a štát a všetky jeho orgány sú ústavne zaviazané na ochranu práv jednotlivca, a to sa neobmedzuje len na ochranu základných práv, ale dôraz musí byť na ochranu ľudskej dôstojnosti, ktorá má byť chápaná ako súčasť kvality človeka a jeho ľudstva.⁵ Tieto východiská sú zásadné pre rešpektovanie rôznorodosti, rodovej rovnosti, individuálnej autonómie vôle, inklúzie a participácie.

Jedným z možných pravidiel, ktoré by prichádzali do úvahy je využitie systematického výkladu, a aplikácia pravidla *lex posterior derogat legi priori*, t.j. neskoršie prijatá právna norma ruší právnu normu, ktorá bola prijatá skôr.

Možnosť využitia tohto pravidla interpretácie možno overiť aj prostredníctvom teleologického výkladu, t.j. či takýto postup pri interpretácii zároveň zodpovedá aj účelu právnej normy resp. právnej úpravy ako takej.

Vnímanie tohto náhľadu na zásah do spôsobilosti na právne úkony a jeho rozsahu smeruje jednoznačne k ochrane záujmov človeka, ktorého sa prípadné obmedzenie týka. Inštitút obmedzenia spôsobilosti na právne úkony nie je sankciou, ale opatrením slúžiacim predovšetkým na ochranu záujmov samotných fyzických osôb, ktoré pre svoj duševný stav nie sú schopné robiť s dostatočnou vlastnou zodpovednosťou právne úkony⁶.

Primárnym východiskom musí byť teda skutočnosť, že spôsobilosť na právne úkony v zásade identifikuje, kto je spôsobilý vlastným konaním nadobúdať subjektívne práva a brať na seba povinnosti (je teda osobou svojho práva – *sui generis*).⁷ Zásadným kritériom by pri modifikácii

⁵ Rozhodnutie Ústavného súdu ČR, sp. zn. IV. ÚS ČR 412/2004

⁶ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30Cdo/2158/2010

⁷ BERKOVÁ, Z. Řízení o způsobilosti k právním úkonům a nový Občanský zákoník. Právní fórum, 2012, č. 9, s. 396.

tejto autonómie mala byť nie výlučne existencia hmotnoprávneho dôvodu, ale záujem na ochrane človeka, ktorého sa rozhodovanie týka.

Ak má byť preto zásah do spôsobilosti na právne úkony „formou ochrany“ predovšetkým osoby, ktorej sa týka, nie je ju možné zbaviť spôsobilosti konať v bežných veciach každodenného života, a to v jednoduchých právnych otázkach (napr. kúpa základných potravín), ale tiež v rovine mimoprávnej (voľba ošatenia, výber miesta pobytu a pod.).⁸

Vymedzený účel potom potvrdzuje aj rozhodovacia prax, pričom možno poukázať napríklad na rozhodnutie Ústavného súdu SR, I. ÚS 313/2012 v súlade s ktorým, *úplné pozbavenie spôsobilosti na právne úkony neprichádza do úvahy aj vtedy, ak postihnutá osoba čiastočne (v istých nie zanedbateľných sférach života) disponuje takouto spôsobilosťou. Inak povedané v prípade, ak by duševná porucha celkom nevylučovala schopnosť uskutočňovať akékoľvek právne úkony, je na mieste iba ich obmedzenie, a nie zbavenie*

V danom kontexte tak možno uzavrieť, že v situácií ad a), a to napriek návrhu na pozbavenie spôsobilosti na právne úkony, pristúpi súd v rozsahu platnej právnej úpravy v Civilnom mimosporovom poriadku len k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony.

Rozsah obmedzenia následne určí súd s prihliadnutím na konkrétne skutkové okolnosti, pričom môže rozsah obmedzenia konkretizovať vo vzťahu k niektorým orgánom a iným subjektom, môže rozsah obmedzenia regulovať finančnou hodnotou (finančným determinantom) právneho úkonu a pod.

Aj pri stanovení rozsahu obmedzenia spôsobilosti na právne úkony by mal súd vychádzať z princípu, že obmedzenie spôsobilosti na právne úkony je skutočne riešením ultima ratio.

Vychádzame pritom z konceptu, a budeme sa mu podrobnejšie venovať v ďalších konotáciách, že v podmienkach Slovenskej republiky neexistuje žiaden iný právny mechanizmus pre zabezpečenie ochrany práv takýchto dotknutých subjektov a ich ochrana je výlučne podmienená obmedzením spôsobilosti na právne úkony. Slovenský právny poriadok, ako na to poukážeme ďalej nepozná inštitúty podporovaného rozhodovania, nápomoc pri rozhodovaní alebo tiež tzv. predbežné vyhlásenie, v ktorom osoba, ak predpokladá, že bude zmenený rozsah spôsobilosti konať s právnym následkom, aby jej záležitosti boli spravované určitým spôsobom. K uvedeným otázkam sa podrobnejšie vrátíme ďalej.

Situácia ad 2 (osoba trpiaca istou formou duševnej poruchy resp. mentálneho zaostania)

V danom prípade predpokladáme, že rodičia ako zákonní zástupcovia resp. jeden z nich je opatrovníkom ich dcéry, ktorá v dôsledku duševnej poruchy ktorou trpí zrejme bola obmedzená v spôsobilosti na právne úkony.

⁸ Tamtiež s. 398

Aktuálne ale neexistuje žiaden inštitút, ktorý by garantoval plynulú kontinuitu vo výkone opatrovníckeho konania v prípade smrti zákonných zástupcov. V prípade smrti zákonných zástupcov bude potrebné, aby začalo konanie o ustanovenie opatrovníka, pričom problematickým resp. problematickou môže byť najmä osoba, ktorá by mala byť takémuto subjektu ako zástupca ustanovená. V prípade, ak by bola ZV umiestnená do zariadenia pre poskytovanie sociálnej starostlivosti je vylúčené, aby toto zariadenie (tento subjekt) bol opatrovníkom osoby, ktorá je tomto zariadení umiestnená.

Môže tak existovať hrozba, že záujmy ZV nebudú žiadnym spôsobom chránené jej záujmy, nebude mať žiadnu osobu, ktorá by jej poskytla pomoc alebo podporu. Slovenský právny poriadok, ako sme už spomenuli vyššie nepozná inštitúty, ktoré by umožnili ZV mať podporu pri rozhodovaní o niektorých otázkach. Pozitívom môže byť výlučne skutočnosť, že isté právne úkony v závislosti od rozhodnutia súdu bude môcť ZV realizovať.

V tomto sú vnímateľné reálne nedostatky, kedy podľa stavu de lege lata Slovenská republika nedisponuje relevantnými inštitútmi.

Po vzore Českej republiky by do úvahy prichádzalo napríklad podporované rozhodovanie, predbežné prehlásenie alebo zastupovanie členom domácnosti. Vo vzťahu k týmto inštitútom a obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony platím princíp subsidiarity, ktorý plne zodpovedá vymedzeným teoretickým úvahám, t.j. že obmedzenie spôsobilosti na právne úkony je až krajným riešením.

V danom prípade, ale napriek obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony osoby ZV by bolo možné, aby rodičia ako zákonní zástupcovia, a to aj prípadne po schválení súdom vyriešili otázku kontinuálneho opatrovníctva stanovením konkrétnej osoby, pričom táto by následne v zhode s autonómiou vôle bola ustanovená za opatrovníka.

Rovnako, pokiaľ by sme vychádzala z miery duševného poškodenia, nie vždy bude nutné obmedzenie spôsobilosti na právne úkony, a teda pokiaľ by bol duševný stav konkrétnej osoby taký, že by bola schopná realizovať právne úkony a pochopiť ich význam, mohol by súd pristúpiť aj k voľbe miernejších opatrení, ktoré sme spomenuli vyššie a to napr. podporované rozhodovanie alebo zastupovanie iným členom domácnosti.

Vyššie uvedený postup ale podľa stavu de lege lata možný nie je, nakoľko ako sme preukázali existencia miernejších inštitútov u nás absentuje a súd za existencie duševnej poruchy zasahuje do spôsobilosti na právne úkony jej obmedzením, pričom jediným zásadným limitom môže byť stanovenie miery obmedzenia, ktorá je závislá od voľnej úvahy súdu.

Na danom mieste vnímame široký priestor pre zlepšenie právnej úpravy pro futuro.

Situácia ad 3 (osoba nachádzajúca sa v kóme)

Vymedzili sme, že podmienkou pre ustanovenie opatrovníka je splnenie hmotnoprávnych podmienok tak, ako ich vymedzuje Občiansky zákonník, a to konkrétne v § 10 ods. 2 Občianskeho zákonníka.

V prípade osoby, ktorá sa nachádza v kóme, ale podľa nášho názoru tieto podmienky splnené nie sú. Prvým dôvodom je skutočnosť, že osoba, ktorá sa nachádza v kóme nie je v dôsledku svojho zdravotného stavu schopná prejavovať vôľu (teda ani realizovať žiadne právne úkony, nakoľko vôľa je pojmovým znakom právneho úkonu) žiadnym spôsobom, a druhá vec je, že netrpí žiadnou duševnou poruchou.

Ustanovenie § 10 ods. 2 OZ nemožno vykladať izolovane od chápania postavenie fyzickej osoby vo všeobecnosti, ale najmä s akcentom na dodržiavanie jej základných práv a slobôd, a to najmä dodržiavanie práva založeného na spôsobilosti každého mať práva, nedotknuteľnosti osoby a jej súkromia, osobnej slobody, na zachovaní ľudskej dôstojnosti a na súdnej a inej právnej ochrane. Všetky tieto základné práva sú vystavené riziku pri akekoľvek rozhodnutí súdu, ktorým dochádza k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony. Pri aplikácii ustanovenia § 10 ods. 2 OZ je preto treba vždy brať na zreteľ nielen na plnenie tam uvedených predpokladov, ale aj to, či prípadné obmedzenie v zmysle uvedeného ustanovenia neprimerane nezasahuje do základných práv a slobôd fyzickej osoby. Tieto východiská plne podporuje aj judikatúra Ústavného súdu SR, z ktorej vyplýva nevyhnutnosť rešpektovania ústavného rozmeru pri rozhodovaní o zásahu do spôsobilosti na právne úkony, a to s dôrazom na ochranu ľudskej dôstojnosti, vnímanie tohto prostriedku len ako celkom výnimočného pri primárnom zohľadnení záujmov osoby, o ktorej spôsobilosti sa koná.

Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony osoby, ktorá sa nachádza v kóme by tak bolo vylúčené v dôsledku absencie splnenia hmotnoprávnych podmienok, ako aj v dôsledku porušenia zásady ultima ratio, ktorá vyžaduje aby súd pristúpil k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony až ako k poslednému, krajnému riešeniu.

Preklenutie zdanlivo neriešiteľného problému možno nachádzať vo využití ustanovenia § 29 Občianskeho zákonníka v súlade s ktorým je možné ustanoviť opatrovníka ak je to potrebné z iného vážneho dôvodu, a zároveň je to potrebné na ochranu jeho záujmov.

V prípade, ak sa osoba nachádza v kóme je spravidla splnený predpoklad existencie vážnych dôvodov pre ustanovenie opatrovníka za účelom ochrany záujmov. Takáto osoba totiž v dôsledku zdravotného stavu v ktorom sa nachádza, sa o seba nedokáže postarať, je úplne odkázaná na starostlivosť inej osoby pri zabezpečovaní biologických aj sociálnych potrieb, nie je schopný komunikovať s okolím, orientovať sa v čase a priestore, čítať, písať, počítať, je imobilný. Rovnako nie je schopný tvoriť vôľu, pričom nemožno prejaviť vôľu, ktorú nie je schopný vytvoriť. Takáto osoba nie je schopná robiť (žiadne) právne úkony.

Takýto opatrovník sa považuje za hmotnoprávneho opatrovníka, pričom jeho oprávnenie spravidla dopadá na zastupovanie vo všetkých veciach, t.j. v rozhodnutí súdu sú vymenované povinnosti opatrovníka v rozsahu všeobecného charakteru namiesto vymenovania

špecializovaných právnych úkonov. Opatrovník by, avšak samozrejme zohľadňujúc individuálne skutkové okolnosti mal postavenie hmotnoprávneho opatrovníka, t.j. bol by oprávnený konať v čo najširšom rozsahu, avšak limitujúc rámcom bežných vecí.

Práve interpretácia pojmu bežná vec, a efektivita kontroly, či opatrovník neprekračuje povinnosť bežných vecí, ako aj prístup jednotlivých orgánov verejnej moci pri rozhodovaní o akceptovaní rozsahu konania opatrovníka môže byť problematickým, a to najmä v možnosti zneužitia práv a povinností opatrovníka.

Pokiaľ nahliadneme do platnej právnej úpravy kontrola výkonu povinností opatrovníka je nastavená na podávanie stráv súdu, pričom ich frekvenciu môže individuálne určiť súd. Súd tiež môže určiť rozsah v akom má opatrovník správy podávať.

Z hľadiska praktických skúseností možno vyvodiť, že kontrola správ podávaných opatrovníkom zo strany súdu je skôr formálna. Ustanovenia hmotného práva tiež nevymedzujú osobitú zodpovednosť opatrovníka za porušenie jeho povinnosti, pričom tieto možno subsumovať len pod všeobecnú zodpovednosť za škodu, pričom práve polemickým pri splnení jednotlivých predpokladov môže byť otázka interpretácie pojmu „v rozsahu bežných úkonov“.

Nepochybne z hľadiska naplnenia preventívnej funkcie by bolo namieste, aby bola *de lege ferenda* zakotvená osobitá zodpovednosť opatrovníka za škodu porušením jeho povinností.

Pokiaľ sme poukázali na kontrolu výkonu činnosti opatrovníka aj tu možno identifikovať výrazné nedostatky, a to najmä v kontexte samotnej kontroly a jeho mechanizmu, keď sa častokrát stretávame so situáciami, že činnosť opatrovníka je vykonáva len formálne. Ide skôr o zneužitie práv opatrovníka ako o ich reálny výkon. Nevyhnutné by bolo sprísnenie obsahu správ, obligatórnosť nariadenia pojednávania za účelom kontroly obsahu týchto správ, pričom v prípade negatívnych zistení by mal súd disponovať oprávnením vyvodiť opatrenia, a to aj *ex offio*.

Záver

Formulované príklady naznačujú aktuálne nedostatky platnej právnej úpravy ochrany „slabších osôb“. Vyhodnocujeme, že zásadným nástrojom na riešenie ochrany týchto subjektov je zásah do spôsobilosti formou obmedzenia spôsobilosti na právne úkony. Variovanie je možné len v kontexte rozsahu v ktorom súd zasahuje do spôsobilosti, t.j. pozitívne vymedzí na aké úkony je osoba spôsobilá alebo naopak v akom rozsahu ju obmedzuje.

Vzhľadom na vymedzenie praktických alternatív, je nepochybne žiaduce, aby do nášho právneho poriadku boli začlenené inštitúty, ktoré budú schopné eliminovať potrebu riešenia zásahov do spôsobilosti napr. prostredníctvom podporovaného rozhodovania, nápomoci, zastupovania blízkou osôb. Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony predstavuje krajný prostriedok ochrany človeka s postihnutím a podlieha zákonným obmedzeniam. Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony je možné iba v priamom záujme osoby s

postihnutím. Pri náhradnom rozhodovaní opatrovník prihliada k želaniam človeka s postihnutím, jeho preferenciám a viere

Priorizovať tak bude potrebné autonómiu vôle do budúcnosti, a to aj týchto osôb, ktorých postavenie môžeme identifikovať ako slabšie.

Okrem podstaty inštitútu je tiež potrebné doriešiť rozsah práv a povinností opatrovníka tak, aby plnenie jeho povinností sledovalo najlepšie záujmy opatrovanca a aby sa tento nestal nástrojom alebo vazalom v jeho rukách.

Toto sú základné výzvy, ktoré do budúcnosti musia byť reflektované v platnej právnej úprave, treba však dodať, že práve interdisciplinárny presah problematiky nad rámec súkromnoprávneho rámca vyžaduje analýzu základných atribútov a súvislostí. Len tak môžeme očakávať, že sa problematika ochrany slabších subjektov uchojí dôsledne a mechanizmy ochrany budú aj funkčné. Prvotné úvahy na kreovanie novej právnej úpravy a inšpirácie sú aj obsahom tohto zborníka a budú predmetom ďalšej vedeckej analýzy a komparácie.

Zoznam použitej literatúry

1. SMYČKOVÁ, R. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. C.H.Beck SK, 2024, 1240 s. ISBN 978-80-8232-049-0.
2. ŠTEVČEK, M. a kol. Občiansky zákonník I. Komentár. 2. vydanie. C.H.Beck SK, 2019, 1721 s. ISBN 978-80-7400-770-5.
3. LAVICKÝ, P. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících, Praktický komentář. Wolters Kluwer ČR, 2015, 1012 s. ISBN 978-80-7478-870-3.
4. SMYČKOVÁ, R., FILO, M. Civilné mimosporové konanie. Konania v niektorých statusových veciach fyzických osôb. C.H.Beck SK, 2016, 156 s., ISBN 9788089603480.
5. KŘIVÁČKOVÁ, J a kol. K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu. C.H.Beck, 2015, 272 s. ISBN 9788074002946.
6. BERKOVÁ, Z. Řízení o způsobilosti k právním úkonům a nový Občanský zákonník. Právní fórum, 2012.
7. WINICK, B., J.: The Side Effects of Incompetency Labeling and the Implications for Mental Health, 1 Psychol. Pub. Pol'Y & L., 1995.

Rozhodnutie Ústavného súdu ČR, sp. zn. IV. ÚS ČR 412/2004.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30Cdo/2158/2010.

Nález Ústavného súdu Českej republiky, sp. zn. I.ÚS 557/09.

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Alexandra Löwy, PhD., LL.M.

alexandra.lowy@flaw.uniba.sk

Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

prof. JUDr. Romana Smyčková, PhD.

romana.smyckova@flaw.uniba.sk

Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

**PODPORA SAMOSTATNÉHO ROZHODOVANIA OSÔB SO
ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM V PRAXI ZARIADENÍ
SOCIÁLNYCH SLUŽIEB
(PRÍKLAD Z PODNETU ÚRADU KOMISÁRA PRE OSOBY SO
ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM)**

**SUPPORT FOR INDEPENDENT DECISION – MAKING BY PERSONS WITH DISABILITIES
IN THE PRACTICE OF SOCIAL SERVICE FACILITIES**

**(EXAMPLE FROM THE INITIATIVE OF THE OFFICE OF THE COMMISSIONER FOR
PERSONS WITH DISABILITIES)**

Zuzana Stavrovská, Nadežda Šebová¹

Abstrakt: cieľom príspevku je poskytnúť informácie o uplatňovaní práva na spôsobilosť na právne úkony v zariadeniach sociálnych služieb na Slovensku z pohľadu medzinárodných záväzkov, ktorými je Slovenská republika viazaná. Na príklade z praxe poukázať na nutnosť zmien právnej úpravy spôsobilosti na právne úkony v podmienkach Slovenska tak, aby osobám so zdravotným postihnutím nebolo upierané právo na samostatné rozhodovanie.

Kľúčové slová: komisár pre osoby so zdravotným postihnutím, dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, spôsobilosť na právne úkony, podporované rozhodovanie, súdne rozhodnutie.

Abstract: the purpose of the contribution is to provide information on the application of the right to legal capacity in social service facilities in Slovakia from the perspective of international obligations to which the Slovak Republic is bound. Using an example from practice, point out the necessity of changes in the legal regulation of capacity for legal acts in the conditions of Slovakia, so that persons with disabilities are not denied the right to independent decision - making.

Key words: commissioner for persons with disabilities, convention on the rights of persons with disabilities, legal capacity, supported decision – making, court decision.

¹ Úrad komisára pre osoby so zdravotným postihnutím

Úvod

Možnosť a schopnosť rozhodovať sám za seba je prirodzenou súčasťou života každého človeka. Z hľadiska práva je však upravená nadobudnutím spôsobilosti na právne úkony, t.j. *vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti. Dlhoročná právna úprava a aj prax na Slovensku však umožňovala pozbavenie osoby na právne úkony a aj v súčasnosti umožňuje osobu obmedziť v spôsobilosti na právne úkony. Možnosť rozhodovať sám za seba nie je teda úplnou samozrejmosťou u každého človeka. Osobitne u ľudí so zdravotným postihnutím.*

Komisár pre osoby so zdravotným postihnutím (komisár/ komisárka) v rámci svojej pôsobnosti okrem iného aj monitoruje dodržiavanie práv osôb so zdravotným postihnutím najmä vykonávaním nezávislého zisťovania plnenia záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná (§ 10 ods. 1, písm. b) bod 1 zákona č.176/2015 Z.z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o komisárovi“)). Medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná je v tomto prípade Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z.z.) a Opčný protokol k Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím /oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 318/2010 Z.z.).

Monitorovacia činnosť komisára pre osoby so zdravotným postihnutím v zariadeniach sociálnych služieb.

Komisár sa pri monitorovaní dodržiavania práv osôb so zdravotným postihnutím v zariadeniach sociálnych služieb s celoročným pobytom zameriava okrem iného aj na **monitorovanie uplatňovania práva na spôsobilosť na právne úkony podľa článku 12 Dohovoru**. Podľa odseku 2 tohto článku zmluvnej strany uznávajú, že osoby so zdravotným postihnutím majú spôsobilosť na právne úkony vo všetkých oblastiach života na rovnakom základe s ostatnými.

Zistenia z monitorovacej činnosti komisára však ukazujú, že v týchto zariadeniach žije mnoho ľudí, ktorí sú pozbavení spôsobilosti na právne úkony, alebo sú obmedzení v spôsobilosti na právne úkony. U niektorých sú za opatrovníka ustanovení ich príbuzní, u niektorých je to zariadenie sociálnych služieb, v ktorom žijú. Úrad komisára zrealizoval v roku 2016 prieskum, z ktorého vyplynulo, že k 30. júnu 2016 bolo až 16816 osôb pozbavených spôsobilosti na právne úkony a len 1100 osôb bolo obmedzených v spôsobilosti na právne úkony. V súčasnosti stále dochádza k obmedzovaniu osôb v spôsobilosti na právne úkony v takom rozsahu, že ide de facto o pozbavenie spôsobilosti na právne úkony. Informácie o celkovom počte osôb obmedzených v spôsobilosti na právne úkony a informácie o stave a vývoji v tejto oblasti nie sú na národnej úrovni dostupné.

Hoci Dohovor vo svojej podstate nepripúšťa tzv. substitučné rozhodovanie, je táto prax v podmienkach Slovenska a osobitne v sociálnych službách pomerne rozšírená. Napriek

opakovaným snahám zaviesť v tejto oblasti zásadné zmeny majúce vplyv na kvalitu každodenného života osôb so zdravotným postihnutím k takýmto zmenám doposiaľ nedošlo. Napríklad na úrovni Ministerstva spravodlivosti SR bola v minulosti zriadená pracovná skupina zameraná na prípravu tzv. opatrovníckej reformy. Svoje zastúpenie v nej mali tak zástupcovia všetkých relevantných ústredných orgánov štátnej správy, advokácie, notárov, organizácií pôsobiach v oblasti ochrany práv osôb so zdravotným postihnutím a seniorov a ďalších subjektov. Napriek niekoľkoročnej práci tejto pracovnej skupiny sa nepodarilo prijať žiadnu zásadnú zmenu týkajúcu sa úpravy spôsobilosti na právne úkony a jej činnosť bola ukončená.

Ako príklad z praxe pri uplatňovaní práva na spôsobilosť na právne úkony možno uviesť životný príbeh klientky zariadenia sociálnych služieb, ktorá podala podnet na Úrad komisára. Išlo o klientku s vysokoškolským vzdelaním, ktorá podala na súd návrh na navrátenie spôsobilosti na právne úkony a požiadala komisárku o vstup do tohto súdneho konania.

Postup komisára pre osoby so zdravotným postihnutím pri poskytovaní pomoci klientke zariadenia sociálnych služieb.

Popis situácie:

- Rok 2012
 - klientka bola hospitalizovaná s dg. schizofrenická porucha osobnosti, **pozbavená spôsobilosti na právne úkony v plnom rozsahu**, následne podala návrh na vrátenie spôsobilosti na právne úkony.
- Rok 2018
 - klientka bola **obmedzená v spôsobilosti na právne úkony**, rozhodnutie potvrdil krajský súd.
- Rok 2023
 - klientka **podala návrh na navrátenie spôsobilosti na právne úkony**, požiadala komisárku o vstup do konania, **komisárka následne oznámila súdu vstup do konania** na okresnom súde.

Komisárka v rámci súdneho konania podávala svoje vyjadrenia a návrhy, vrátane návrhov na vykonanie dokazovania, napr. vypočutím znalca a zúčastňovala sa pojednávaní v tejto veci.

Navrhovateľke/ klientke a zariadeniu sociálnych služieb navrhla riešiť situáciu právnych podporných garancií pri rozhodovaní klientky a pri vykonávaní právnych úkonov formou podporovaného rozhodovania. Uvedený postup komisárka navrhla predovšetkým z dôvodu signalizovaných obáv súdu, nedôvery súdu v zodpovedné konanie klientky z dôvodu dlhoročného pozbavenia a obmedzenia spôsobilosti na právne úkony a s tým spojenej straty zručností riešiť všetky právne vzťahy, do ktorých človek bežne vstupuje. Obavy súdu boli

prezentované až s takým vážnym dopadom, že hrozilo, že súd spôsobilosť na právne úkony klientke nevráti. Najväčšie obavy boli spojené s presťahovaním sa klientky zo zariadenia sociálnych služieb do nehnuteľnosti s komerčným nájmom a neschopnosť platiť úhrady za bývanie s prihladením predovšetkým na sociálnu izoláciu a neexistenciu žiadneho sociálneho zázemia poskytovaného napr. rodinnými príslušníkmi klientky. V priebehu celého súdneho konania komisárka poskytovala klientke aj zariadeniu sociálnych služieb poradenstvo a motivovala ich k prijatiu modelu podporovaného rozhodovania, vrátane pomoci pri vypracovaní zmluvy o podporovanom rozhodovaní.

Zmluva o podporovanom rozhodovaní

Išlo o zmluvu uzatvorenú podľa § 51 Občianskeho zákonníka, nakoľko náš právny poriadok nemá takúto zmluvu upravenú ako typ zmluvy, ktorá má právne štruktúrovanú zákonnú formu. Podstatou využitia takejto zmluvy je plná spôsobilosť na právne úkony konajúceho/podporovanej osobou a dôvera medzi podporovanou osobou a podporcom. Človek, ktorý využíva formu podporovaného rozhodovania rozhoduje samostatne, pri svojom rozhodovaní môže využiť poradenstvo podporcu alebo viacerých podporcov, ktorých si zvolí a ktorí tvoria okolo podporovaného tzv. podporný kruh. Zodpovednosť za konanie a rozhodnutie má vždy podporovaný, ktorý daný právny úkon urobí. Podporca má pre podporovaného význam v rozsahu, aký si zmluvné strany zvolia. Môže sa stať, že podporca môže radiť pri tých najzložitejších právnych úkonoch, pri ktorých sa bežne využíva odborné poradenstvo, napr. hypotekárne úvery, bankové služby, realitné záležitosti a iné. Na takéto špecifické právne úkony môže mať podporovaný viacerých poradcov so špecializáciou pre danú oblasť. Podporovaný však môže mať poradcu aj na úplne bežné právne úkony jednoduchšej povahy, pri denných nákupoch, nákupoch elektroniky alebo mobilu alebo napr. kúpe kolobežky.

V navrhutej zmluve o podporovanom rozhodovaní boli zmluvnými stranami na jednej strane klientka zariadenia sociálnych služieb ako podporovaná a na druhej strane zariadenie sociálnych služieb (zastúpené jeho riaditeľom) ako podporca. Základnou podmienkou poskytovania podpory zo strany zariadenia sociálnych služieb je rozhodnutie klientky zotrvať v podporovanom bývaní, ktoré prevádzkuje dané zariadenie sociálnych služieb a to aj po vrátení spôsobilosti na právne úkony v celom rozsahu. Klientka sa však môže kedykoľvek rozhodnúť zrušiť zmluvu o poskytovaní sociálnych služieb, vtedy zmluva o podporovanom rozhodovaní zaniká, ak sa zmluvné strany nedohodnú inak.

Predmetom zmluvy bolo poskytovanie podporovaného rozhodovania (podpory pri rozhodovaní) v oblastiach:

- uzatvárania zmlúv majetkovo-právnej povahy (prevod vlastníctva, kúpna zmluva, zmluva o pôžičke, úvere, darovacia, zámenná a záložná zmluva o zriadení vecného bremena),

- rozhodovania o liečbe, poskytovaní zdravotnej starostlivosti, umiestnenie v zariadení zdravotnej starostlivosti,

- rozhodovania o mieste trvalého a prechodného pobytu.

Klientka má právo navrhovať samostatne jednotlivé úkony a ich obsah, samostatne sa objednávať na lekárske vyšetrenia, rozdeľovať si lieky podľa dávkovania určeného lekárom, konať samostatne pred úradmi, uzavrieť pracovnú zmluvu a disponovať so svojou mzdou a invalidným dôchodkom a iné. Klientka uvítala, že sa môže s podporcom dôverne o svojich rozhodnutiach rozprávať, diskutovať o nich a ubezpečiť sa v správnosti svojich úvah. Samotné rozhodnutie však vždy robí klientka.

Táto zmluva bola predložená súdu a **stanovisko komisárky** bolo v tomto prípade nasledovné:

- komisárka odporúčala uzatvorenie zmluvy o podporovanom rozhodovaní (**zmluva neodporuje obsahu ani účelu Občianskeho zákonníka a je plne v súlade s medzinárodnými záväzkami** v oblasti ochrany práv osôb so zdravotným postihnutím, ktorými je Slovenská republika viazaná),
- v podmienkach Slovenska **ide o zmluvu zásadného významu a prelomový prístup** k ochrane práv osôb so zdravotným postihnutím,
- **zmluva obsahuje výrazný inkluzívny aspekt** spočívajúci v miere podpory pri začleňovaní podporovanej osoby do všetkých oblastí života.

Vo svojom stanovisku vychádzala z kľúčových medzinárodných dokumentov, predovšetkým z Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím, Všeobecného komentára Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím k článku 12 Dohovoru, Stratégie v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím na roky 2021 – 2030 z 03.03.2021, Medzinárodných princípov a usmernení pre prístup osôb so zdravotným postihnutím k spravodlivosti, vypracovaných osobitným spravodajcom OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím v roku 2020, ale aj z praxe Európskeho súdu pre ľudské práva.

Vo Všeobecnom komentári č. 1 (2014) Výboru OSN pre osoby so zdravotným postihnutím k článku 12 Dohovoru (Rovnosť pred zákonom) sa okrem iného uvádza:

- Podľa článku 12 Dohovoru CRPD/C/GC/1 4 **vnímaný alebo skutočný deficit v duševnej spôsobilosti sa nesmie použiť ako zdôvodnenie na odopretie spôsobilosti na právne úkony.**
- **Právna spôsobilosť je prirodzeným právom, ktoré majú všetci ľudia**, vrátane osôb so zdravotným postihnutím. Vo väčšine správ predložených zmluvnými štátmi, ktoré

Výbor doteraz preskúmal, nebolo rozlišované medzi pojmami duševnej a právnej spôsobilosti, takže ak sa predpokladalo, že osoba má zníženú schopnosť rozhodovania, často z dôvodu kognitívnej alebo psychosociálnej poruchy, takáto osoba je následne zbavená spôsobilosti prijímať konkrétne rozhodnutia.

- **Článok 12** nedovoľuje takéto diskriminačné zbavovanie právnej spôsobilosti, ale namiesto toho **požaduje, aby sa poskytla pomoc pri uplatňovaní právnej spôsobilosti.**

Takéto rozhodnutie sa neprijíma jednoducho,

- na základe diagnózy o poruche (**prístup podľa stavu osoby**), alebo
- ak osoba urobí rozhodnutie, o ktorom sa predpokladá, že by malo negatívne dôsledky (**prístup podľa výsledku**), alebo
- ak sa rozhodovacie schopnosti tejto osoby považujú za nedostatočné (**tzv. funkčný prístup**).

Funkčný prístup sa snaží posudzovať duševnú spôsobilosť a na základe toho zbavovať osoby právnej spôsobilosti. Často sa vychádza z toho, či je osoba schopná pochopiť povahu a dôsledky rozhodnutia, resp. či osoba dokáže používať alebo zvážiť príslušné informácie. **Tento prístup je chybný z dvoch hlavných dôvodov:** (a) na osoby so zdravotným postihnutím sa uplatňuje diskriminačným spôsobom; a (b) predpokladá, že dokáže presne posúdiť čo sa deje v ľudskej myslí, a ak osoba neprejde hodnotením, takýto prístup ju zbavuje základného ľudského práva — práva na rovnosť pred zákonom. Vo všetkých týchto prístupoch sa zdravotné postihnutie osoby, resp. jej schopnosť rozhodovania berú ako legitímny základ pre to, aby bola zbavená jej právnej spôsobilosti a aby bol oslabený jej status ako osoby pred zákonom.

V uvedenom komentári sa ďalej uvádza: Rovnosť pred zákonom základným všeobecným princípom ochrany ľudských práv a nevyhnutným predpokladom pri uplatňovaní ľudských práv. Všeobecná deklarácia ľudských práv a Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach špecificky zaručujú rovnosť pred zákonom. Článok 12 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím ďalej popisuje obsah týchto občianskych práv a zameriava sa na oblasti, v ktorých sa osobám so zdravotným postihnutím zvyčajne upierajú ich práva. Článok 12 nestanovuje dodatočné práva pre osoby so zdravotným postihnutím; len jednoducho opisuje zváženie ktorých špecifických prvkov sa **od členských štátov vyžaduje, aby sa zabezpečilo právo na rovnosť pred zákonom pre osoby so zdravotným postihnutím na rovnakom základe ako pre ostatné osoby** (1).

Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím v ňom ďalej uvádza, že na základe úvodných správ rôznych zmluvných štátov, ktoré Výbor doteraz preskúmal, zistil, že **existuje celkové nepochopenie presného rozsahu povinností zmluvných štátov podľa článku 12 Dohovoru**. V skutočnosti došlo k všeobecnému nepochopeniu, že model zdravotného postihnutia založený na ľudských právach **predpokladá posun od tzv. substitučného**

rozhodovania na pomoc osobám so zdravotným postihnutím pri samostatnom rozhodovaní. Cieľom tohto všeobecného komentára je preskúmať všeobecné povinnosti vyplývajúce z rôznych komponentov článku 12 (3).

Zmluvné štáty musia celkovo preskúmať všetky oblasti práva, aby zabezpečili, že právo osôb so zdravotným postihnutím na právnu spôsobilosť nie je obmedzené inak ako na základe rovnosti s ostatnými osobami. V minulosti sa osobám so zdravotným postihnutím v mnohých oblastiach diskriminačným spôsobom upieralo ich právo na právnu spôsobilosť formou tzv. substitučného rozhodovania, ako napríklad poručníctva, opatrovníctva a zákonov o duševnom zdraví, ktoré dovoľujú nútené zaobchádzanie. **Tieto praktiky musia byť zakázané, aby sa zabezpečilo obnovenie úplnej právnej spôsobilosti pre osoby so zdravotným postihnutím na základe rovnosti s ostatnými (7).**

Problém odopierania spôsobilosti na právne úkony a substitučného rozhodovania sa môže týkať všetkých osôb so zdravotným postihnutím, vrátane osôb, ktoré majú fyzické alebo duševné postihnutie, obmedzenie intelektuálnych schopností alebo zmyslového vnímania. Osoby s kognitívnymi alebo psychosociálnymi poruchami však boli a stále sú nepomerne viac ovplyvnené systémom substitučného rozhodovania a odopierania spôsobilosti na právne úkony. Výbor opakovane zdôrazňuje, že status osoby ako osoby so zdravotným postihnutím alebo existencia zdravotného postihnutia (vrátane telesného postihnutia alebo porúch zmyslového vnímania) nikdy nesmú byť základom pre zbavenie spôsobilosti na právne úkony alebo ktoréhokoľvek z práv uvedených v článku 12. **Všetky praktiky, ktorých účelom alebo následkom je porušenie článku 12 sa musia zakázať, aby sa zabezpečilo obnovenie úplnej spôsobilosti na právne úkony pre osoby so zdravotným postihnutím na základe rovnoprávnosti s ostatnými (9).**

Na európskej úrovni nemožno opomenúť dokument **Stratégia v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím na roky 2021 – 2030 z 03.03.2021 (bod 5.1.)** podľa ktorej by osoby so zdravotným postihnutím **by mali mať účinný prístup k spravodlivosti, a to aj prostredníctvom zabezpečenia primeraných úprav.** V praxi to zahŕňa odstraňovanie praktických a právnych prekážok, ktoré osobám so zdravotným postihnutím bránia v tom, aby v trestnom a občianskoprávnom konaní vystupovali ako svedkovia, obhajovali svoje práva ako obeť, podozrivé alebo obvinené osoby a pôsobili v postavení sudcov, obhajcov alebo prokurátorov.

Právne prekážky existujú najmä v prípade osôb s mentálnym postihnutím, psychosociálnym postihnutím alebo s problémami v oblasti duševného zdravia, keďže tieto osoby bývajú často zbavené právnej spôsobilosti alebo ju majú obmedzenú.

Podľa **Medzinárodných princípov a usmernení pre prístup osôb so zdravotným postihnutím k spravodlivosti**, vypracovaných osobitným spravodajcom OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím v roku 2020 prvý z 10 princípov uvádza:

- **všetky osoby so zdravotným postihnutím majú právnu spôsobilosť** a preto žiadnej z nich nemôže byť odopretý prístup k spravodlivosti z dôvodu zdravotného postihnutia. Tento princíp je ďalej rozpracovaný do viacerých usmernení. Okrem iných aj do usmernenia, podľa ktorého majú štáty okrem iného aj:
- vytvoriť flexibilné a vymožitelné podmienky pre poskytovanie individuálne prispôsobených primeraných úprav, **vrátane podpory potrebnej pre plnohodnotnú účasť osoby so zdravotným postihnutím v konaniach pred súdom,**
- poskytnúť sprostredkovateľov a facilitátorov, kedykoľvek je to potrebné pre **zabezpečenie jasnej komunikácie medzi osobami so zdravotným postihnutím a súdmi, tribunálmi, právnymi zástupcami,** aby sa tak zabezpečilo bezpečné, férové a efektívne jednanie a príležitosť pre plnohodnotnú účasť v právnych konaniach.

A nakoniec podľa Jána Sváka aj po prijatí Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím v roku 2006 sa postupne stáva pre **ESLP** prameňom medzinárodného práva, ktorý uvádza v prehľade zdrojov svojho rozhodnutia.

- V prípade Shtukaturov (**2008**) **ešte vôbec nie je uvedený** tak v prípade Stanev proti Bulharsku (zo 17. januára 2012, č. 36760/06) **je už uvedený ako prvý v poradí** pred uvádzaným odporúčaním Rady Európy a napríklad v rozhodnutí N. proti Rumunsku (č. 2) **je už jediným výslovne uvedeným prameňom medzinárodného práva.** V prípade R. P. a ostatní proti Spojenému kráľovstvu (z 9. októbra 2012, č. 38245/08) všeobecne k určitým osobitným prístupom k osobám so zdravotným postihnutím v súdnom konaní uviedol, že „je to v súlade s Dohovorom Organizácie spojených národov o právach osôb so zdravotným postihnutím, ktorý vyžaduje, aby štáty vykonali primerané úpravy na uľahčenie účasti osôb so zdravotným postihnutím v súdnom konaní. Súd však rozhodol, že takéto opatrenia by nemali ovplyvniť samotnú podstatu sťažovateľovho práva na spravodlivý proces zaručeného v čl. 6 Dohovoru“ (bod 65 rozsudku). Z obsahového hľadiska možno v súvislosti so stratou spôsobilosti na právne úkony rozlíšiť **štyri okruhy problémov,** a to

- odôvodnenosť začatia konania o obmedzení a pozbavení spôsobilosti na právne úkony,
- konanie o obmedzení a pozbavení spôsobilosti na právne úkony,
- prinavrátanie spôsobilosti na právne úkony,
- špecifické otázky, ako je inštitút opatrovníka, úplné verzus čiastočné pozbavenie spôsobilosti na právne úkony, dosah pozbavenia spôsobilosti na právne úkony na iné ľudské práva.

Rozhodnutie súdu

Komisárka **navrhla zrušenie rozsudku** o pozbavení a obmedzení spôsobilosti na právne úkony z dôvodov že:

- nie sú a v minulosti ani neboli splnené zákonné podmienky na obmedzenie klientky v spôsobilosti na právne úkony,
- zdravotný stav klientky sa podstatne zlepšil, toleruje svoju diagnózu, dlhodobo sa lieči, pravidelne chodí na kontroly k lekárovi, riadne užíva lieky,
- v zariadení sociálnych služieb je samostatná, je zamestnaná.

Ako dôkazy boli súdu predložené: dohoda o dobrovoľníckej činnosti, vyhodnotenie pracovnej dobrovoľníckej činnosti, zmluva o podporovanom rozhodovaní, stanovisko úradu komisára k zmluve o podporovanom rozhodovaní, lekársky nález.

Súd zrušil rozsudok, ktorým bola klientka pozbavená spôsobilosti na právne úkony a rozsudok, ktorým jej bola obmedzená spôsobilosť na právne úkony.

Rozsudok bol vyhlásený na pojednávaní v prítomnosti všetkých strán a ich zástupcov, ktorí sa vzdali odvolania. Klienta si na základe právoplatného rozsudku na druhý deň po pojednávaní vybavila nový občiansky preukaz a pas.

Úrad komisára sa pravidelne informuje o pokroku v začleňovaní klientky do spoločnosti s podporou zariadenia sociálnych služieb, v ktorom žije.

Záver

Tento príklad z praxe ukazuje cestu pre budúcnosť úpravy spôsobilosti na právne úkony osôb so zdravotným postihnutím na Slovensku a podpory ich nezávislého spôsobu života a plne odôvodňuje potrebu prijatia zásadných zmien v oblasti právnej úpravy spôsobilosti na právne úkony. Niekoľko rokov sa komisárka spolu so Združením na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR domáha právnej úpravy „legalizácie“ podporovaného rozhodovania, ktoré v životoch ľudí, ktorí potrebujú podporu aj reálne existuje. Podporu poskytuje rodina, priatelia, kolegovia. Problém v praxi je v uznaní tohto podporcu ako subjektu právnych vzťahov, napr. aj pri uzavieraní bankovej zmluvy o vedení účtu, kedy banky nepripúšťajú pri tomto obchodnom vzťahu účasť tretej osoby z dôvodu zachovania bankového tajomstva alebo napr. pri komunikácii s orgánmi štátnej a verejnej správy.

Je najvyšší čas zmeniť historicky zakorenenú paradigmu rozhodovania o spôsobilosti na právne úkony. Úrad komisára v konaniach o spôsobilosti na právne úkony vysledoval pretrvávajúci postup súdu pri skúmaní schopností človeka právne konať uplatňovaním „statusového testu“ (*Status Attribution*), ktorý môžeme opísať jednoduchou rovnicou *postihnutie = nespôsobilosť*. Podľa tejto metódy, ak je určené, že osoba trpí postihnutím zákon automaticky prezumuje nedostatok spôsobilosti právne konať. Z toho dôvodu môžeme nájsť jednak formulácie ustanovení, v ktorých je upravené, že osoba s psychosociálnym,

mentálnym alebo fyzickým postihnutím nemôže právne konať v špecifických prípadoch², resp. prítomnosť postihnutia má pre človeka iné právne dôsledky. Jednak na statusovom teste môže byť založené samotné zbavenie (v minulosti) alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony. Statusový test tak nevyjadruje len spôsob rozhodovania o spôsobilosti na právne úkony, ale pokrýva aj prípady, kedy právny poriadok nespôsobilosť človeka predpokladá v oblastiach, v ktorých nebola nikdy skúmaná (g). Takéto vnímanie výsledku súdneho konania zakladá v celom rozsahu náhradné rozhodovanie opatrovníkom z dôvodu obmedzenia spôsobilosti na právne úkony.

Ako inšpirácia pre prijatie potrebných zmien môžu byť aj príklady z iných krajín, ktoré takéto zmeny už prijali. Napríklad:

- **Česká republika** zaviedla v roku 2014 **nové nástroje pre osoby so zdravotným postihnutím, ktoré potrebujú podporu pri rozhodovaní**. Netýka sa iba ľudí s mentálnym postihnutím, ale rôznych skupín osôb, ktorým môžu niektoré konania spôsobovať problémy (napr. ľudia so sociálnymi fóbiami, ľahkou demenciou, komunikačnými problémami). Model podporovaného rozhodovania rieši situácie, keď podporu nemôže poskytnúť neformálny okruh blízkych osôb, napr. rodiny, priatelia. Podporovaná osoba a podporca uzatvárajú **Zmluvu o nápomoci**, v ktorej sa podporca zaväzuje podporovanej osobe, že „bude s jej súhlasom prítomný pri jej právnych konaniach, že mu zabezpečí potrebné údaje a oznámenia a že mu bude nápomocný radami“ zmluvu schvaľuje súd.

- **Švédsko** v roku 1924 zrealizovalo prvú väčšiu reformu opatrovníctva, ktorá prvýkrát priniesla inštitút „god man“ (súčasný radca osoby), jeho poňatie sa líšilo od súčasnosti. Od roku 1974 **vyhlásenie o nespôsobilosti začalo byť považované za obmedzujúci prostriedok**. Reforma v roku 1988 zaviedla systém dvoch typov právnych zástupcov pre dospelých, ktorí potrebujú podporu alebo asistenciu na ochranu svojich práv kvôli zdravotnému postihnutiu. Sú to radca osoby a správca. Na podporu pri rozhodovaní osoby so zdravotným postihnutím je tiež zavedený **inštitút osobného ombudsmana**. Tento je **nezávislým radcom osoby a sprievodcom klienta v priebehu jeho života**. Má výrazný vplyv na posilnenie práv osôb so zdravotným postihnutím a podporuje ich, aby sa s nimi jednalo ako s rovnocennými partnermi. Radcu aj správca ustanovuje súd.

- **Írsko** prijalo v roku 2015 **zákon o asistovanom rozhodovaní**, ktorým sa ruší systém opatrovníctva. Podľa zákona sa **pri každej osobe, ktorá je staršia ako 18 rokov predpokladá, že má kapacitu – spôsobilosť rozhodovať sa, takisto stanovuje, že pri osobe, o ktorej spôsobilosti existuje pochybnosť, alebo môže čoskoro existovať pochybnosť, sa predpokladá, že má spôsobilosť rozhodovať sa**.

² DHANDA, A. *Legal capacity in the disability rights convention: Stronghold of the past or lodestar for the future?*, Syracuse J. Int'l Law & Commerce. Vol. 34, No. 2, 2007, s. 431.

Ak pri nejakej osobe vznikne pochybnosť, či má spôsobilosť rozhodovať sa, **prvým krokom vždy musí byť poskytnutie takej podpory**, aby táto osoba mohla urobiť jej vlastné rozhodnutie. Ak pochybnosť o spôsobilosti rozhodovať sa existuje aj po poskytnutí takejto podpory, začína sa posudzovanie schopnosti urobiť špecifické rozhodnutie v konkrétnom čase – ide o funkčný prístup k posudzovaniu kapacity. Zákon vymedzuje oblasti podporovaného rozhodovania:

- rozhodnutia týkajúce sa osobných záležitostí, vrátane zdravotnej starostlivosti, bývania, zamestnania, vzdelávania a socializačných aktivít, nie však rozhodnutia o liečbe,
- rozhodnutia týkajúce sa majetku, vrátane vlastníckych práv, súdnych procesov, finančných záležitostí,
- rozhodnutia o uzavretí manželstva, rozvođe, adopcii a sexuálnych vzťahoch sú upravené inými právnymi predpismi.

Zoznam použitej literatúry

1. Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z.z.).
2. Opčný protokol k Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím /oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 318/2010 Z.z.).
3. Všeobecný komentár č. 1 (2014) k článku 12 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím (Rovnosť pred zákonom).
4. Stratégia v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím na roky 2021 – 2030 z 03.03.2021.
5. Medzinárodné princípy a usmernenia pre prístup osôb so zdravotným postihnutím k spravodlivosti, vypracované osobitným spravodajcom OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím v roku 2020.
6. Zákon č.176/2015 Z.z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
7. Inštitút pre výskum práce a rodiny, Analýza inštitútu podporovaného rozhodovania, 2023.
8. SVÁK, J., Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím, 2024.
9. MAREČKOVÁ J., MATIAŠKO M., Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání (otázka opatrovnictví dospělých), november 2009.

Kontaktné údaje

JUDr. Zuzana Stavrovská, komisárka pre osoby so zdravotným postihnutím

zuzana.stavrovska@komisar.sk

Úrad komisára pre osoby so zdravotným postihnutím

Račianska 153

831 54 Bratislava 35

JUDr. Nadežda Šebová

Nadezda.sebova@komisar.sk

Úrad komisára pre osoby so zdravotným postihnutím

Račianska 153

831 54 Bratislava 35

OPATROVNÍCTVO PLNOLETÝCH OSÔB A JEHO ALTERNATÍVY, PRÁVNÝ KONTEXT A VÝZVY¹

GUARDIANSHIP OF ADULTS AND ITS ALTERNATIVES, LEGAL CONTEXT AND CHALLENGES

Katarína Zajác Ševcová²

Abstrakt: Článok sa zameriava na právnu úpravu opatrovníctva plnoletých osôb v Slovenskej republike a jeho alternatívy. Súčasná právna úprava síce umožňuje len obmedzenie spôsobilosti na právne úkony namiesto úplného pozbavenia, no v praxi sú naliehavé výzvy spojené s ochranou práv a autonómie opatrovaných osôb. Článok sa zaoberá alternatívnymi mechanizmami, ako je podporované rozhodovanie a predbežné právne vyhlásenie, ktoré sa osvedčili v zahraničných právnych systémoch. Na základe porovnania so zahraničnými právnymi úpravami článok navrhuje možné reformy na zlepšenie ochrany práv osôb pod opatrovníctvom.

Kľúčové slová: ľudské práva, opatrovníctvo, plnoleté osoby, podporované rozhodovanie, predbežné právne vyhlásenie, spôsobilosť na právne úkony

Abstract: The article focuses on the legal regulation of guardianship for adults in Slovakia and its alternatives. The current legal framework emphasizes limiting legal capacity rather than full deprivation, but challenges related to protecting the rights and autonomy of individuals under guardianship remain. The article also discusses alternative mechanisms, such as supported decision-making and advance directives, which have been successfully implemented in foreign legal systems. Based on comparisons with international regulations, the article proposes potential reforms to improve the protection of rights for individuals under guardianship.

Keywords: human rights, guardianship, adults, supported decision-making, advance directives, legal capacity

Úvod

Opatrovníctvo plnoletých osôb je kľúčovou témou, ktorá má významné právne a etické dôsledky. Tento inštitút sa uplatňuje v prípade, keď dospelá osoba v dôsledku zdravotného postihnutia, mentálneho ochorenia alebo iného obmedzenia stratí schopnosť samostatne vykonávať právne úkony. Hoci cieľom opatrovníctva je ochrana záujmov zraniteľných osôb, tento právny nástroj často vyvoláva diskusie o jeho nadmernom využívaní a o jeho dopadoch na práva a autonómiu opatrovaných osôb.

¹ Konferencia je organizovaná v rámci riešenia projektu „Súkromnoprávne záruky právnej ochrany znevýhodnených osôb - zraniteľných dospelých, pri výkone ich právnej subjektivity“, ktorý bol schválený Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pod registračným číslom 1/0626/24

² Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica, Komenského 20, 97401

V kontexte globálneho právneho vývoja sa stále viac diskutuje o alternatívnych prístupoch k opatrovníctvu, ktoré lepšie rešpektujú ľudské práva a individuálnu autonómiu. Cieľom tohto článku je preskúmať aktuálnu právnu úpravu opatrovníctva plnoletých osôb v Slovenskej republike, analyzovať alternatívne prístupy a porovnať ich s právnymi úpravami v zahraničí. Zároveň sa zameriame na návrhy, ako môže byť tento systém reformovaný s cieľom zabezpečiť lepšiu ochranu a podporu osôb so zníženou spôsobilosťou na právne úkony.

Súčasná právna úprava opatrovníctva plnoletých osôb v Slovenskej republike je zakotvená v **Civilnom mimosporovom poriadku (CMP, z.č. 161/2015 Z.z.)** a v **Občianskom zákonníku, z.č. 40/1964 Zb.** Historicky, právne predpisy umožňovali nielen obmedzenie, ale aj úplné pozbavenie spôsobilosti na právne úkony. Tento prístup bol však kritizovaný za prílišné zasahovanie do práv jednotlivcov a za to, že často uprednostňoval záujmy majetkových vzťahov pred ochranou práv zraniteľných osôb.

Aktuálna úprava umožňuje obmedzenie spôsobilosti na právne úkony, pričom úplné pozbavenie bolo odstránené z legislatívy. Podľa článku 12 **Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím**, osoby so zdravotným postihnutím majú právo na právne úkony rovnako ako ostatní jednotlivci vo všetkých oblastiach života (**CRPD** bol prijatý 13. decembra 2006 v New Yorku Valným zhromaždením OSN, ratifikovaný i Slovenskou republikou). Tento dohovor nadobudol účinnosť 3. mája 2008 po tom, čo bol ratifikovaný 20 štátmi.

Táto zmena smerovala vývoj k posilneniu autonómie osôb so zníženou schopnosťou rozhodovať a chráni ich práva na samostatné rozhodovanie. V praxi však stále pretrvávajú problémy s implementáciou týchto princípov, čo otvára priestor na ďalšie reformy. Spoločenský pohľad a vnímanie opatrovníctva

Z právneho hľadiska sa opatrovníctvo vníma ako nevyhnutná ochrana osôb, ktoré nie sú schopné samostatne spravovať svoje záležitosti. Z pohľadu spoločnosti však opatrované osoby často čelia stigmatizácii a diskriminácii. Osoby pod opatrovníctvom môžu byť vnímané ako „nesvojprávne“ alebo neschopné viesť samostatný život, čo negatívne ovplyvňuje ich sociálne postavenie a možnosti integrácie. Výzvou pre spoločnosť je zmeniť tento pohľad a podporovať inklúziu a rešpekt voči zraniteľným osobám, ktoré napriek obmedzeniam môžu byť schopné rozhodovať o svojom živote, pokiaľ im bude poskytnutá adekvátna podpora.

Judikatúra a medzinárodné záväzky

Jedným z najdôležitejších medzinárodných dokumentov, ktoré ovplyvnili reformu opatrovníctva, je uvedený **Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (CRPD)**. Tento dohovor zavádza princíp, podľa ktorého osoby so zdravotným postihnutím musia mať rovnaké práva na právne úkony ako osoby bez postihnutia. Tento princíp bol rozhodujúcim faktorom pre prijatie nových právnych predpisov, ktoré obmedzujú možnosť úplného pozbavenia spôsobilosti. Významné rozhodnutia **Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP)** posilnili právne postavenie osôb so zdravotným postihnutím v súvislosti s opatrovníctvom. Prípado **Shtukaturov v. Rusko** (2008, 44009/05. Rozhodnutie zo dňa 27. marca 2008.) napríklad stanovil, že ani závažná duševná porucha nemôže byť jediným dôvodom na ospravedlnenie pozbavenia spôsobilosti na právne úkony. V prípade **Kiss v. Maďarsko** (2013,

38832/06. Rozhodnutie zo dňa 20. mája 2010.)³ ESLP judikoval, že pozbavenie volebného práva na základe ustanovenia opatrovníka porušuje základné práva jednotlivca. Táto judikatúra kladie dôraz na podporu osobného rozhodovania a na obmedzenie zásahov do právneho postavenia zraniteľných osôb.

Alternatívy k opatrovníctvu

Zatiaľ čo opatrovníctvo zostáva kľúčovým nástrojom ochrany zraniteľných osôb, vo viacerých krajinách sa zavádzajú **alternatívne mechanizmy**, ktoré rešpektujú autonómiu jednotlivcov a poskytujú podporu pri rozhodovaní. Slovenská republika bohužiaľ po zrušení pozbavenia spôsobilosti na právne úkony nepokračovala v riešení tejto otázky a neprijala mechanizmy, ktoré by riešili postavenie týchto osôb ako to bolo v iných krajinách.

Podporované rozhodovanie

Jednou z najvýznamnejších alternatív je **podporované rozhodovanie**, ktoré umožňuje jednotlivcom udržať si právnu spôsobilosť s pomocou dôverníka alebo podpornej osoby. Táto osoba poskytuje jednotlivcovi poradenstvo a podporu pri rozhodovaní, no právne úkony vykonáva samotný jednotlivec.

Tento prístup bol úspešne implementovaný napríklad v **Kanade** a **Českej republike**. V Českej republike je podporované rozhodovanie upravené v rámci **Občianskeho zákonníka**, pričom súd schvaľuje zmluvu medzi podporcom a podporovaným, aby zabezpečil právnu ochranu oboch strán.

Predbežné právne vyhlásenie

Ďalšou alternatívou je **predbežné právne vyhlásenie**, ktoré umožňuje jednotlivcovi vopred určiť, kto bude v budúcnosti rozhodovať o jeho záležitostiach v prípade, že stratí spôsobilosť na právne úkony. Tento inštitút je zakotvený napríklad v právnych úpravách **Rakúska** a **Českej republiky**. V Rakúsku si osoba môže vopred určiť svojho opatrovníka, čo poskytuje väčšiu mieru autonómie v prípade neskorších zdravotných obmedzení.

Zastúpenie členom domácnosti

Zastúpenie členom domácnosti je inštitút, ktorý sa osvedčil najmä v **Rakúsku** a **Českej republike**. Tento mechanizmus umožňuje príbuzným zastupovať jednotlivca v bežných právnych záležitostiach bez potreby formálneho opatrovníctva. Zastúpenie je limitované na bežné úkony, ako je správa financií, a nezasahuje do rozhodovania o zdravotnej starostlivosti.

Porovnanie právnych úprav v zahraničí

V rámci porovnania právnych úprav opatrovníctva a jeho alternatív v rôznych krajinách sa často vyzdvihujú reformy, ktoré podporujú autonómiu jednotlivcov. Zameriame sa na niekoľko krajín, ktoré implementovali významné reformy v tejto oblasti, pričom tieto zmeny slúžia ako inšpirácia pre možné legislatívne reformy v Slovenskej republike.

³ STAVROVSKÁ, Z. (2014). **Príklady z praxe zo súdneho konania o spôsobilosti na právne úkony**. Bratislava: ZPMP v SR. Manuál je výstupom z projektu Dôstojný život – právo, nie privilegium, dostupné na: <https://www.zpmpvsr.sk/dokumenty/priklady-prax-sud-konania.pdf>

Česká republika

Reforma opatrovnictva v **Českej republike**, ktorá bola implementovaná s účinnosťou nového Občianskeho zákonníka v roku 2014, zaviedla moderné mechanizmy ochrany zraniteľných osôb. Česká právna úprava presadzuje model, ktorý preferuje **obmedzenie spôsobilosti** pred jej úplným pozbavením. Zároveň súd presne vymedzuje, na aké právne úkony sa obmedzenie vzťahuje a aké zostávajú v kompetencii jednotlivca.

Česká úprava zaviedla ako sme uviedli mechanizmus **predbežného právneho vyhlásenia a podporovaného rozhodovania**, čo sú významné alternatívy k tradičnému opatrovnictvu. Predbežné vyhlásenie umožňuje jednotlivcovi určiť, kto sa bude starať o jeho záležitosti v prípade budúcej nespôsobilosti. Tento inštitút poskytuje jednotlivcom väčšiu kontrolu nad tým, ako bude ich život organizovaný v prípade straty spôsobilosti na právne úkony. Podporované rozhodovanie zas umožňuje jednotlivcom vykonávať právne úkony s pomocou zvoleného podporcu, pričom zachováva ich právnu spôsobilosť.

Tieto reformy umožňujú pružnejší prístup k riešeniu otázok spôsobilosti, pričom rešpektujú autonómiu jednotlivca a jeho právo na samostatné rozhodovanie. Český model by mohol slúžiť ako inšpirácia pre Slovensko, najmä v otázke rozšírenia možností podporovaného rozhodovania a predbežných právnych vyhlásení.

Rakúsko

Rakúsky právny systém už v roku 1984 zaviedol reformu, ktorá nahradila tradičné pozbavenie spôsobilosti na právne úkony systémom založeným na opatrovnictve, **plnej moci do budúcnosti** a **automatickom zastúpení príbuznými**. Tieto inštitúty poskytujú jednotlivcom viac možností pri spravovaní ich záležitostí, a to bez úplného zásahu do ich právnej spôsobilosti.

Opatrovník v Rakúsku je menovaný len pre konkrétne oblasti života jednotlivca, pričom jeho menovanie súd schvaľuje iba vtedy, ak nie je možné použiť menej reštriktívne inštitúty. Opatrovník má tiež povinnosť stretávať sa s opatrovancom pravidelne, čo zlepšuje kvalitu starostlivosti a dohľad nad jeho činnosťou.

Inštitút **plnej moci do budúcnosti** umožňuje jednotlivcom vopred určiť osobu, ktorá ich bude zastupovať v prípade straty spôsobilosti na právne úkony. Tento systém ponúka vysokú mieru autonómie a plánovania do budúcnosti. Tento prístup môže byť veľmi užitočný najmä v prípadoch, keď osoba trpí ochorením s postupným zhoršovaním, ako je napríklad demencia.

Maďarsko

Maďarsko sa tiež pridalo k reformným krajinám, keď v roku 2009 prijalo nový Občiansky zákonník, ktorý výrazne zmenil prístup k opatrovnictvu. Maďarsko úplne vylúčilo možnosť pozbavenia spôsobilosti na právne úkony a zaviedlo mechanizmy, ktoré umožňujú len **obmedzenie spôsobilosti** pre konkrétne skupiny úkonov. Tento prístup je zameraný na ochranu individuálnych práv a rešpektovanie autonómie jednotlivca.

Podobne ako v Českej republike, aj v Maďarsku je k dispozícii inštitút **podporovaného rozhodovania a predbežného právneho vyhlásenia**, ktoré poskytujú jednotlivcom možnosť lepšie si plánovať svoju budúcnosť a zachovať si čo najväčšiu mieru nezávislosti.⁴

Španielsko

Osobitne nás zaujala právna úprava a legislatívne zmeny v španielsku. Španielska legislatíva prešla významnou reformou, ktorá zásadným spôsobom mení prístup k právnej spôsobilosti osôb so zdravotným postihnutím. Zákon č. 8/2021, prijatý 2. júna 2021, upravuje občianske a procesné právo s cieľom poskytovať osobám so zdravotným postihnutím podporu pri výkone ich právnej spôsobilosti. Tento zákon prispôbuje španielske právo Medzinárodnému dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím, ktorý bol prijatý v New Yorku v roku 2006 a Španielsko ho ratifikovalo. Reforma je preto zásadnou zmenou v duchu ochrany a podpory práv osôb so zdravotným postihnutím.

Hlavné zásady a ciele reformy

1. Zrušenie právnej nespôsobilosti: Reforma zrušuje inštitúty právnej nespôsobilosti, akými boli opatrovníctvo, predĺžená a rehabilitovaná rodičovská moc pre dospelé osoby. Tieto právne mechanizmy nahrádzali rozhodovanie osôb so zdravotným postihnutím a často viedli k tomu, že rozhodnutia za nich prijímali iní, napríklad rodičia alebo opatrovníci. Opatrovníctvo sa teraz vzťahuje iba na neplnoleté osoby.

2. Zásada rešpektovania vôle a preferencií osoby: Nová legislatíva vychádza z princípu, že právo rozhodovať patrí stále predovšetkým osobe so zdravotným postihnutím. Princíp „najlepšieho záujmu“, ktorý bol dominantný v predchádzajúcej legislatíve, ustupuje a nahrádza ho dôraz na vôľu a preferencie osoby. Každý jedinec má právo rozhodnúť, kto mu bude poskytovať podporu a akým spôsobom. Podpora musí byť v súlade s preferenciami jednotlivca.

3. Zavedenie podporných mechanizmov namiesto nespôsobilosti: Namiesto modifikácie alebo zrušenia právnej spôsobilosti reforma zavádza tri hlavné formy podpory:

- Faktické opatrovníctvo: Ide o neformálne opatrenie podpory, ktoré sa používa, ak neexistujú iné dobrovoľné alebo súdne ustanovenia.

-Kuratela: Táto forma podpory je asistujúca a má pomáhať osobe kontinuálne pri rozhodovaní. Iba v špecifických a závažných prípadoch môže byť kuratela reprezentatívna. Sudca určí, v ktorých úkonoch má kurátor konať a či jeho úloha bude asistujúca alebo reprezentatívna. Ak nie sú úkony vymedzené rozsudkom, osoba so zdravotným postihnutím ich môže vykonať sama.

- Súdny zástupca: Toto je príležitostné opatrenie podpory, ktoré sa používa v zložitých alebo jednorazových právnych situáciách, ako je napríklad prijatie dedičstva alebo správa majetku.

4. Autokuratela (preventívne opatrenie): Reforma zavádza možnosť tzv. autokurately, kde si osoba môže vopred v písomnej forme (vo forme verejnej listiny) určiť, kto bude v budúcnosti

⁴ MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., 2009. Spôsobilosť k právnym úkonom v zahraničí; čas na reformu? In *Justičná revue*, 61, 2009, č. 5, s. 690-703. ISSN 1335-6461.

vykonávať funkciu kurátora, v prípade, že v dôsledku zdravotného stavu nebude schopná rozhodovať sama. Tento preventívny mechanizmus poskytuje osobám väčšiu kontrolu nad ich budúcnosťou a zabezpečuje, že ich práva budú chránené.

Kurátormi nemôžu byť:

- Tí, ktorých vylúčila samotná osoba, ktorá potrebuje podporu, alebo osoba, ktorá má konflikt záujmov s osobou, ktorá potrebuje podporu.
- Tí, ktorí boli súdnym rozhodnutím zbavení alebo pozastavení vo výkone rodičovskej zodpovednosti alebo úplne alebo čiastočne práv na starostlivosť a ochranu.
- Tí, ktorí boli právne odvolaní z predchádzajúcej opatrovníctva, kurately alebo starostlivosti.
- Osoba, ktorá bola odsúdená za akýkoľvek trestný čin, ktorý naznačuje, že nebude riadne vykonávať kuratelu.
- Správca, ktorému boli počas konkurzného konania odňaté administratívne právomoci.

Zvlášť môže byť funkcia kurátora osoby a kurátora majetku rozdelená do oddelených funkcií. V prípade **viny alebo nedbalosti kurátora** bude zodpovedný za spôsobenú škodu. Žaloba na nárok na zodpovednosť je stanovená na 3 roky.

5. Zjednodušené súdne konania a väčšia právna ochrana: Reforma zavádza menej byrokratických postupov, napríklad nie je potrebná účasť právnik a právneho zástupcu pri súdnom schvaľovaní niektorých majetkových transakcií, pokiaľ hodnota nepresahuje 6 000 eur. Tým sa znižujú náklady a zjednodušuje sa prístup k súdnym rozhodnutiam.

6. Revízia opatrení do troch rokov: Všetky existujúce opatrenia zavedené podľa predchádzajúcej legislatívy, ako sú opatrovníctva, budú musieť byť revidované v lehote troch rokov. Opatrovníci a kurátori budú vykonávať svoju funkciu podľa nových pravidiel od nadobudnutia účinnosti zákona.

Plnoletá osoba môže vyjadriť svoju vôľu do budúca vo forme notárskej zápisnice, ktorú notár bezodkladne odovzdá matričnému úradu k zápisu. Hlavným cieľom reformy je zabezpečiť, aby osoby so zdravotným postihnutím mohli plnohodnotne vykonávať svoju právnu spôsobilosť za podpory prispôsobenej ich individuálnym potrebám. Reforma kladie dôraz na rešpektovanie autonómie, dôstojnosti a osobných preferencií osôb so zdravotným postihnutím. Osoby so zdravotným postihnutím už nebudú nahrádzané inými osobami pri rozhodovaní, ale budú dostávať podporu, ktorá im umožní robiť vlastné rozhodnutia. Zároveň zákon zavádza ochranné mechanizmy, aby sa zabránilo zneužitiu tejto podpory. Táto reforma predstavuje zásadný posun od tradičného paternalistického prístupu, kde iní rozhodovali za osoby so zdravotným postihnutím, k prístupu, ktorý podporuje ich nezávislosť, práva a plnú účasť na spoločenskom živote.⁵

⁵ Zákon 8/2021 z 2. júna, ktorým sa mení a dopĺňa občianska a procesná legislatíva na podporu osôb so zdravotným postihnutím pri výkone ich právnej spôsobilosti. Štátna agentúra Úradný vestník Španielska Ley 8/2021, de 2 de junio, por la que se reforma la legislación civil y procesal para el apoyo a las personas con discapacidad en el ejercicio de su capacidad jurídica. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado Dostupné na: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2021-9233

Právna a spoločenská kritika súčasného inštitútu opatrovníctva v Slovenskej republike

Aj napriek reformám, ktoré obmedzujú tradičné pozbavenie spôsobilosti, súčasná úprava opatrovníctva stále čelí kritike zo strany odborníkov i ochrancov ľudských práv. Kritici poukazujú na to, že aj obmedzenie spôsobilosti môže predstavovať závažný zásah do autonómie a dôstojnosti jednotlivca, najmä ak súd dostatočne nepreskúma skutočné schopnosti osoby.

V Slovenskej republike sa v praxi často vyskytujú prípady, kedy súd uprednostňuje obmedzenie spôsobilosti pred menej invazívnymi riešeniami, ako je napríklad podporované rozhodovanie. Už **Nález Ústavného súdu SR zo dňa 28.11.2012** zdôraznil, že úplné pozbavenie spôsobilosti predstavuje „právnú smrť“ osoby a malo by sa využívať len ako krajné riešenie (*ultima ratio*). Taktiež sa kritizuje nedostatočný dohľad nad činnosťou opatrovníkov, čo môže viesť k zneužívaniu právomocí a nedostatočnej ochrane práv opatrovaných osôb. Opatrovníkom osoby môže byť predovšetkým príbuzní alebo iné napr. spolužijúce osoby, až následne orgán miestnej správy. Nie je tu zákonná povinnosť opatrovníctvo prevziať. Opatrovníkom nemôže byť zariadenie sociálnych služieb alebo jeho zamestnanec. Výrok rozsudku o obmedzení spôsobilosti na právne úkony sa môže týkať len spôsobilosti na právne úkony a nesmie zasahovať do mimoprávnej sféry (napr. uloženie zákazu pohlavného styku alebo otehotnenia, zákaz návštevy určitých miest).

Podľa vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špecializovaný trestný súd a vojenské sudy platí, že poverený zamestnanec súdu zabezpečí uloženie rozhodnutia súdu o obmedzení spôsobilosti na právne úkony v elektronickej podobe spolu s doložkou právoplatnosti do Notárskeho centrálného registra listín. Dôležité je postavenie dôverníka a rovnako nezanedbateľné aj postavenie komisára pre osoby so zdravotným postihnutím. Platná právna úprava obsahuje normy o vzťahu medzi opatrovníkom a opatrovancom, či ich vzťahu k súdu len minimálne.

1. opatrovník nesmie bez súhlasu súdu previesť nehnuteľnosť vo vlastníctve opatrovanca.
2. Oznamovacia povinnosť súdu voči katastru- ten musí vyznačiť plombu o tom, že na správu nehnuteľnosti bol ustanovený opatrovník a že na scudzenie nehnuteľnosti sa vyžaduje súhlas súdu.
3. V prípade, že by záujmy osoby boli ohrozené alebo zanedbávané, súd z úradnej moci alebo na podnet blízkej osoby uskutoční neodkladné opatrenia. Napr. uložiť opatrovníkovi predložiť súpis (inventár) majetku, predložiť výpis z účtu uložiť povinnosť poskytnúť informáciu o konkrétnej záležitosti. Súd môže rovnako odňať alebo obmedziť oprávnenie na zastupovanie.

Ak opatrovník nebol ustanovený výlučne na spravovanie záležitostí alebo uskutočňovanie právnych úkonov, na ktoré sa vyžaduje znalosť práva alebo správy majetku, osobný kontakt sa udržiava aspoň jeden raz v mesiaci. Opatrovník je povinný na žiadosť poskytnúť informácie o zdravotnom a osobnom stave ako aj o mieste pobytu opatrovanca potomkovi opatrovanca, manželovi opatrovanca, rodičovi (prarodičovi) opatrovanca.

Nedostatky v dohľade nad opatrovníkmi

Jedným z najväčších problémov v oblasti opatrovníctva je nedostatočná kontrola nad činnosťou opatrovníkov. V niektorých prípadoch opatrovníci nekonajú v najlepšom záujme opatrovaných osôb, pričom im chýba adekvátny dohľad zo strany súdov alebo iných inštitúcií.

Tento problém sa často prejavuje v situáciách, keď opatrovník rozhoduje o finančných alebo majetkových záležitostiach opatrovanca bez jeho priamej účasti. Kritici poukazujú na potrebu posilniť mechanizmy dohľadu nad opatrovníkmi, či už prostredníctvom súdnych orgánov alebo prostredníctvom externých inštitúcií, ako sú napríklad **rady opatrovníkov**. Tieto rady by mohli vykonávať pravidelný dohľad nad opatrovníkmi a zabezpečiť, aby sa práva opatrovaných osôb dodržiavali.

Návrhy na zlepšenie a legislatívne reformy

Na základe analýzy súčasnej právnej úpravy a inšpirácie zo zahraničných modelov by bolo vhodné uvažovať o viacerých zlepšeniach v právnej úprave opatrovníctva v Slovenskej republike. Okrem dostupných právnych inštitútov ako sú Ustanovenie opatrovníka bez obmedzenia spôsobilosti na právne úkony podľa § 29, neplatnosť právneho úkonu urobeného v duševnej poruche podľa § 38 ods. 2 Občianskeho zákonníka, odstúpenie od zmluvy uzatvorenej v tiesni a za nápadne nevýhodných podmienok podľa § 49 Občianskeho zákonníka.⁶ Nasledujú niektoré z možných návrhov:

Zavedenie inštitútu podporovaného rozhodovania

Jedným z najdôležitejších krokov by bolo zavedenie **podporovaného rozhodovania** ako alternatívy k tradičnému opatrovníctvu. Tento mechanizmus umožňuje jednotlivcom zachovať si právnu spôsobilosť s pomocou podporcu, čo je menej invazívne riešenie a rešpektuje autonómiu osoby. Tento inštitút je už úspešne implementovaný v krajinách ako Česká republika, Maďarsko či Kanada.

Posilnenie mechanizmu predbežného právneho vyhlásenia

Predbežné právne vyhlásenie by malo byť posilnené a dostupnejšie, aby si jednotlivci mohli lepšie plánovať svoju budúcnosť a rozhodovať o tom, kto ich bude zastupovať v prípade nespôsobilosti. Tento inštitút poskytuje jednotlivcom väčšiu kontrolu nad ich vlastným osudom a môže predchádzať konfliktom medzi príbuznými či opatrovníkmi.

Posilnenie dohľadu nad opatrovníkmi

Ďalším kľúčovým krokom by bolo zavedenie **rady opatrovníkov** alebo podobného orgánu, ktorý by vykonával pravidelný dohľad nad činnosťou opatrovníkov. Táto inštitúcia by mohla zlepšiť kvalitu opatrovníckych služieb a zabezpečiť, aby opatrovníci konali v najlepšom záujme opatrovaných osôb. sa tu naskytuje úvaha o využití už existujúceho inštitútu kurately

Po inšpirovaní sa analyzovanou španielskou právnou úpravou sa ponúka i úvaha o riešení cez už existujúci právny inštitút **kurately**, Zákon č. 305/2005 Z. z. Z ákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁶ MATIAŠKO, M. - VOLČKO, V. - HUMENÍK, I. Spôsobilosť na právne úkony cesta k samostatnosti a nezávislosti, Bratislava: Socia, 2015, 52 s. ISBN 978-80-969744-8-1. dostupné na: https://www.socia.sk/wp-content/uploads/2016/02/manual_web.pdf

Sociálna kuratela je súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovanie pomoci v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa nachádza dieťa alebo plnoletá fyzická osoba. Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa vykonávajú pre dieťa, ale aj plnoletú fyzickú osobu, rodinu, skupinu a komunitu najmä prostredníctvom sociálnej práce, metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi poznatkom spoločenských vied a poznatkom o stave a vývoji sociálnopatologických javov v spoločnosti.

Záver

Opatrovníctvo plnoletých osôb zostáva nevyhnutným inštitútom na ochranu zraniteľných osôb, avšak jeho súčasná podoba by mala byť modernizovaná, aby lepšie reflektovala práva a autonómiu jednotlivcov. Implementácia alternatív, ako je podporované rozhodovanie a predbežné právne vyhlásenie, by mohla významne zlepšiť kvalitu života osôb so zníženou spôsobilosťou a znížiť závislosť na tradičných formách opatrovníctva.

Inšpirácia z medzinárodných modelov ukazuje, že je možné nájsť rovnováhu medzi ochranou jednotlivcov a rešpektovaním ich práva na samostatné rozhodovanie. Slovenská republika by mala pokračovať v reformách v tejto oblasti s cieľom zabezpečiť čo najväčšiu mieru ochrany a podpory pre všetkých občanov.

Jednou z hlavných oblastí, kde by bolo vhodné uvažovať o legislatívnych zmenách, je **zavedenie inštitútu podporovaného rozhodovania** v širšom rozsahu. Podporované rozhodovanie, ktoré umožňuje osobám so zdravotným postihnutím prijímať rozhodnutia s pomocou dôvernika, predstavuje menej invazívnu alternatívu k opatrovníctvu. Tento mechanizmus by mohol byť v budúcnosti významnou súčasťou slovenskej právnej úpravy. Jeho implementácia by si vyžadovala aj zmenu prístupu v súdnictve a školení odborníkov, ktorí by tento proces riadili.

Ďalšou možnosťou je **posilnenie právnej úpravy predbežných právnych vyhlásení**. Tento inštitút by mal byť dostupnejší a podporovaný verejnosťou, aby jednotlivci mali možnosť vopred určiť, kto a akým spôsobom bude spravovať ich záležitosti v prípade, že stratí schopnosť rozhodovať. V praxi by sa tým predišlo mnohým sporom a nejasnostiam, ktoré v súčasnosti vznikajú pri vymenovaní opatrovníka.

Ďalším problémom, ktorý si vyžaduje legislatívne zmeny, je **dohľad nad opatrovníkmi**. V súčasnosti existuje priestor na zlepšenie kontrolných mechanizmov, ktoré by zabezpečili, aby opatrovníci konali vždy v najlepšom záujme opatrovaných osôb. Zavedenie kontrolných orgánov, ako sú rady opatrovníkov alebo nezávislé dohliadajúce orgány, by mohlo poskytnúť dodatočný dohľad a znížiť riziko zneužívania právomocí.

Nakoniec, z dlhodobého hľadiska by sa malo uvažovať o **väčšej popularizácii a edukácii** verejnosti o alternatívach k opatrovníctvu a o právach osôb so zdravotným postihnutím. Osoby so zdravotným postihnutím často čelia stigmatizácii a predsudkom, ktoré môžu ovplyvniť ich postavenie v spoločnosti. Preto je dôležité zmeniť spoločenské vnímanie a podporovať rešpekt voči ich právam a schopnosti rozhodovať o svojom živote. Ako sme uviedli, je možné využiť i existujúci inštitút kurately, s ktorým máme historické skúsenosti.

Implementácia týchto návrhov by priniesla značný pokrok v ochrane práv osôb so zníženou spôsobilosťou a zároveň by podporila ich nezávislosť a autonómiu. Slovenský právny poriadok má v tejto oblasti priestor na zlepšenie, inšpirujúc sa najmä zahraničnými modelmi, ktoré ukazujú, že je možné nájsť rovnováhu medzi ochranou zraniteľných osôb a rešpektovaním ich práva na samostatné rozhodovanie.

Zmeny v legislatíve by mali smerovať k menšiemu zasahovaniu do právnej spôsobilosti a k väčšiemu rešpektovaniu vôle a preferencií osôb pod opatrovníctvom.

Zoznam použitej literatúry

1. MATIAŠKO, M.- VOLČKO, V.- HUMENÍK, I. Spôsobilosť na právne úkony cesta k samostatnosti a nezávislosti, Bratislava: Socia, 2015, 52 s. ISBN 978-80-969744-8-1. dostupné na: https://www.socia.sk/wp-content/uploads/2016/02/manual_web.pdf
2. JURÍČKOVÁ L. a kol. (2014). Opatrovníctví osob s duševní poruchou. Praha: Grada. 160 s. ISBN 978-80-247-4786-6.
3. MAREČKOVÁ J., MATIAŠKO M. (2010). Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání. Praha: Linde. 224 s. ISBN 9788072018017.
4. STAVROVSKÁ, Z. (2014). Příklady z praxe zo súdneho konania o spôsobilosti na právne úkony. Bratislava: ZPMP v SR. Manuál je výstupom z projektu Dôstojný život – právo, nie privilegium, dostupné na: <https://www.zpmpvsr.sk/dokumenty/priklady-prax-sud-konania.pdf>
5. Európsky súd pre ľudské práva: rozhodnutia Shtukaturov v. Rusko (2008), Kiss v. Maďarsko (2013).
6. Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. CRPD prijatý 13. decembra 2006 v New Yorku Valným zhromaždením OSN
7. Zákon 8/2021 z 2. júna, ktorým sa mení a dopĺňa občianska a procesná legislatíva na podporu osôb so zdravotným postihnutím pri výkone ich právnej spôsobilosti. Štátna agentúra Úradný vestník Španielska. Ley 8/2021, de 2 de junio, por la que se reforma la legislación civil y procesal para el apoyo a las personas con discapacidad en el ejercicio de su capacidad jurídica. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado, Dostupné na: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2021-9233

Kontaktné údaje

doc.JUDr. Katarína Zajác Ševcová, PhD.
e-mail: katarina.sevcova@umb.sk
Právnická fakulta UMB, Banská Bystrica

Vízie a perspektívy opatrovníctva v súkromnom práve (s akcentom na opatrovníctvo plnoletých osôb)

1.vydanie

Právnická fakulta Univerzity Komenského v **Bratislave**

2024

ISBN (e-verzia) 978-80-7160-741-0

PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

ISBN: 978-80-7160-741-0